STOWARZYSZENIE
LIDER
POJEZIERZA
Lokalna Grupa Działania

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
NA LATA 2023-2027

Załącznik nr 6 do Uchwały NR 07/I/2026
ZARZĄDU STOWARZYSZENIA „LIDER POJEZIERZA”
z dnia 27.01.2026r.

Opracowanie dokumentu zostało dofinansowane ze środków działania 19 Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER w ramach poddziałania 19.1 Wsparcie przygotowawcze objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2023-2027

Fundusze Europejskie | Rzeczpospolita Polska | Dofinansowane przez Unię Europejską

Barlinek, dnia 08 sierpnia 2023 r.
(aktualizacja z dnia 27.01.2026 r.)

Spis treści

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO ... 3
I.1. Nazwa LGD i forma prawna ... 3
I.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa na obszarze LGD ... 3
I.3 Ogólny opis struktury LGD ... 5
I.4 Charakterystyka organu decyzyjnego - Rady LGD ... 6
I.5 Charakterystyka procesu decyzyjnego w LGD ... 6
Rozdział II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR ... 8
II.1. Zwięzły opis obszaru LSR ... 8
ROZDZIAŁ III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR ... 12
ROZDZIAŁ IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR ... 18
IV.1. Uwarunkowania społeczne ... 18
IV.2. Uwarunkowania gospodarcze ... 26
IV.3. Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe ... 29
IV.4. Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne ... 36
ROZDZIAŁ V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA ... 49
ROZDZIAŁ VI. CELE I WSKAŹNIKI ... 61
ROZDZIAŁ VII SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU ... 72
VII.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD ... 72
VII. 2 Rozwiązania formalno-instytucjonalne ... 72
VII.3 Formy wsparcia operacji w ramach LSR ... 73
VII.4 Cel i założenia tworzenia procedur ... 73
VII.5 Formułowanie i zmiana kryteriów wyboru ... 73
VII.6 Określenie innowacyjności w sposobie oceny operacji ... 74
VII.7 Informacja o realizacji projektów grantowych, operacji własnych oraz projektów partnerskich ... 84
ROZDZIAŁ VIII. PLAN DZIAŁANIA ... 85
ROZDZIAŁ IX PLAN FINANSOWY LSR ... 89
IX.1. Opis źródeł finansowania działalności LGD ... 89
IX.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR ... 92
ROZDZIAŁ X MONITORING I EWALUACJA ... 93
X.1 Ogólna charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitorowania ... 93
X.2 Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu ... 94
Literatura, źródło danych ... 104
Załączniki ...

WYJAŚNIENIE SKRÓTÓW:
DG AGRI - Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich
DG EMPL - Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia
DG MARE - Dyrekcja Generalna ds. Gospodarki Morskiej i Rybołówstwa
DG REGIO - Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej
EFMR - Europejski Fundusz Morski i Rybacki
EFRR - Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFRROW - Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EFS - Europejski Fundusz Społeczny
EFSI - Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
IIT - Inne Inwestycje Terytorialne
LEADER PROW- działanie RLKS w PROW 2021-2027
LEADER EFS + - działanie RLKS w EFS+ 2021-2027
LEADER - działanie LEADER w PROW 2014-2020
Leader - oś 4 Leader w PROW 2007-2013
LGD - lokalna grupa działania
LGR - lokalna grupa rybacka
LSR- strategia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność
OECD - Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
OW - operacja własna
OP - Obszar Partnerstwa
PG - projekt grantowy
PO RYBY 2014-2020 - program operacyjny „Rybactwo i Morze" na lata 2014-2020
PROW - program rozwoju obszarów wiejskich
Rada – Rada LGD
RLKS - rozwój lokalny kierowany przez społeczność, w przypadku EFRROW jest to działanie LEADER
Rozporządzenie 1303/2013 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 320, z późn. zm.)
Rozporządzenie 1305/2013 - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające 4 rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 487, z późn. zm.)
Rozporządzenie 508/2014 - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 508/2014 z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenia Rady (WE) nr 2328/2003, (WE) nr 861/2006, (WE) nr 1198/2006 i (WE) nr 791/2007 oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1255/2011 (Dz. Urz. UE L 149 z 20.5.2014 r., str. 1)
Rozporządzenie 2021/1060 - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.
RPO - regionalny program operacyjny
SW - samorząd województwa, reprezentowany przez Zarząd Województwa
ZW - zarząd województwa, reprezentowany przez Marszałka Województwa
Ustawa o rozwoju lokalnym - ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. poz. 378)
Program – PROW i EFS+
WZC - walne zebranie członków

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

I.1. Nazwa LGD i forma prawna

Lokalna Grupa Działania jest stowarzyszeniem posiadającym osobowość prawną, które przyjęło oficjalnie nazwę "***Lider Pojezierza"***. Stowarzyszenie „Lider Pojezierza" zostało zarejestrowane w dniu 15.03.2006 r. w Krajowym Rejestrze Sądowym pod numerem 0000252730, NIP 597-165-90-98, REGON 320188898. Od tego czasu LGD prowadzi swoją działalność nieprzerwanie. Siedziba stowarzyszenia mieści się w województwie zachodniopomorskim, w miejscowości Barlinek. Dane adresowe Stowarzyszenia "Lider Pojezierza": ul. Szosowa 2, 74-320 Barlinek, tel.: 095 746 03 60, e-mail: lgd@liderpojezierza.pl, strona internetowa: www.liderpojezierza.pl.

I.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa na obszarze LGD

Stosowana od 2006 r. formuła partnerstwa trójsektorowego wprowadziła nowe podejście do zarządzania jednostkami terytorialnymi i jednocześnie umożliwiła mieszkańcom terytorium aktywne uczestnictwo w planowaniu i wdrażaniu działań rozwojowych. W takiej odsłonie działania partnerskie dały wspólnotom i ich członkom możliwość bycia aktywnym lub biernym z pełnym prawem do współzależności, autonomii i suwerenności.
Nadrzędnym celem utworzenia LGD było podjęcie działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich gmin i powiatów, poprzez realizację oraz aktywne wsparcie innowacyjnych, spójnych i przemyślanych przedsięwzięć, przyczyniających się do zrównoważonego rozwoju i podnoszenia jakości życia ludności całego obszaru LGD. Na początkowych etapach tworzenia partnerstwa dominującą rolę odgrywała niewielka liczba osób, tych „najlepiej poinformowanych", np. członkowie Zarządu lub członkowie założyciele, jednak z biegiem czasu i wzrostem liczby spraw prowadzonych w ramach LGD grupa liderów znacząco się poszerzyła, a proces ten nie spowalnia. LGD jest podmiotem o dużym potencjale prorozwojowym, który wymaga wielopoziomowej współpracy na różnych płaszczyznach aktywności.
Przykładami takiej współpracy były: „Strategia dla Pojezierza – zintegrowanie obszarów wiejskich dziewięciu gmin z południa województwa zachodniopomorskiego" w ramach I schematu Pilotażowego Programu Leader+. W ramach projektu powołano trzy zespoły robocze: **Zespół ds. Lokalnej Grupy Działania, Zespół ds. Strategii i tzw. Grupę Społeczną**. W zespołach tych znaleźli się przedstawiciele samorządu, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców z dziewięciu gmin (Barlinek, Boleszkowice, Dębno, Krzęcin, Lipiany, Myślibórz, Nowogródek Pomorski, Pełczyce, Przelewice). Pierwszy zespół roboczy (**Zespół ds. LGD**) zajął się przygotowaniem wstępnej koncepcji działania LGD, a następnie pomógł wyłonić z Grupy Społecznej przyszłych członków LGD oraz, korzystając z pomocy prawnej, doprowadził do uchwalenia dokumentów konstytuujących LGD, czyli Stowarzyszenie „Lider Pojezierza".
Drugi zespół roboczy - **Zespół ds. Strategii** miał za zadanie przeprowadzenie procesu tworzenia i konsultacji **Zintegrowanej Strategii Obszarów Wiejskich Pojezierza Myśliborskiego (ZSROW)**. Zespół był odpowiedzialny za przeadzenie procesu opracowania strategii począwszy od zebrania danych, przeprowadzenia wstępnych analiz, aż do konsultowania przygotowanego przez ekspertów dokumentu. Zespół ds. Strategii wchodził w skład większego zespołu - Grupy Społecznej i kontynuował pracę po zakończeniu jej działań.
Z kolei **Grupa Społeczna**, czyli grupa, która przez cały czas trwania projektu była zaangażowana w pracę nad przygotowaniem Strategii, **została wybrana w trakcie przeprowadzonych w Barlinku, Dębnie i Przelewicach warsztatów rekrutacyjnych dla partnerów społecznych**. Z osób wybranych do Grupy Społecznej: 38% reprezentowało sektor społeczny, 24% - przedsiębiorców oraz 38% - sektor publiczny. Dzięki współdziałaniu tych trzech zespołów powstała „Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Pojezierza Myśliborskiego – woda, drzewo, myśl" oraz przygotowany został do II schematu Leader+ nowy projekt pt. „Lider Pojezierza – sposób na rozwój regionu" pozwalający kontynuować prace LGD oraz rozpocząć realizację Strategii.
W trakcie realizacji II schematu Pilotażowego Programu Leader+ do Stowarzyszenia przystąpiły kolejne podmioty: gminy – Bierzwnik, Trzcińsko-Zdrój oraz Choszczno. Decyzję o przyjęciu tych trzech gmin do LGD podjęto 18.06.2008 r. na Walnym Zebraniu Członków Stowarzyszenia. Jednocześnie, poszerzono partnerstwo o

przedstawicieli trzech sektorów z kolejnych gmin. Po przyłączeniu nowych członków z trzech nowych gmin, powołano Zespół ds. LSR, który kontynuował zadania Zespołu ds. Strategii, uczestnicząc w procesie konsultowania **Lokalnej Strategii Rozwoju Pojezierza Myśliborskiego na poszerzonym obszarze działania LGD w ramach perspektywy finansowej na lata 2007-2013 realizowała LSR w ramach inicjatywy LEADER.**

W skład Zespołu ds. LSR weszło 39% przedstawicieli sektora społecznego, 6% sektora gospodarczego oraz 55% sektora publicznego. Stowarzyszenie „Lider Pojezierza" zostało zarejestrowane w dniu 15.03.2006 r. w Krajowym Rejestrze Sądowym pod numerem 0000252730, NIP 597-165-90-98, REGON 320188898. Cele powstałej LGD zostały zawarte w Statucie Stowarzyszenia. W roku 2015 do LGD „Lider Pojezierza" przystąpił kolejny partner: Gmina Recz w ramach perspektywy finansowej na lata 2007-2013 realizowała LSR w ramach inicjatywy LEADER **LGD stale dąży do budowania partnerstwa oraz włączania nowych grup interesów, środowisk społecznych i zawodowych, a także naukowych.** Przykładami takiej współpracy jest funkcjonowanie przy LGD **Zespołu ekspertów** pracowników naukowych **Wydziału Ekonomicznego Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie,** którzy służą swoją wiedzą i doświadczeniem w zakresie: **EKONOMII, ZARZĄDZANIA, TURYSTYKI I REKREACJI**, w realizacji wspólnych projektów. A także, podpisane w dniu 25.04.2022 r. w ZUT Szczecin umowy o współpracy pomiędzy 4 LGD z Niemiec, 5 LGD z Województwa Zachodniopomorskiego oraz uczelniami ZUT i Uniwersytet w Greifswaldzie umowę desygnował również Wicemarszałek Województwa Zachodniopomorskiego. Partnerami porozumienia są LGD "River Landscape Peenetal" i "Vorpommersche Küste", które to LGD utrzymują kontakt z polskimi aktorami LEADER od 2019 r. Wcześniejsze planowane spotkanie musiało zostać odwołane w październiku 2019 r. w warunkach panującej epidemii. Dzięki specjalnemu programowi finansowania Interreg (Sondercall COVID 19) kontynuowaliśmy zaplanowana współpracę. Program Interreg umożliwił możliwość zakupu technologii cyfrowej do komunikacji online. Nasi partnerzy złożyli wniosek o dofinansowanie. Wspólnie z Politechniką Szczecińską (ZUT), "Lider Pojezierza" oraz LGD "River Landscape Peenetal" opracowano ideę projektu i złożono z sukcesem projekt współpracy pn. "Przyszłość przez współpracę".

Stowarzyszenie zrzesza i współpracuje z wieloma podmiotami i instytucjami zajmującymi się rozwiązywaniem kluczowych dla regionu problemów społecznych i ekonomicznych m.in. poprzez wybór projektów w ramach LSR, w tym w ramach projektów grantowych, realizowanych przez osoby czy podmioty z obszaru objętego LSR. W których cel zawsze związany był z konkretnym aspektem lokalnego rozwoju. W trakcie ostatniej perspektywy zrealizowano łącznie 6 operacji, 2 z Programu Rybactwo i Morze, 4 z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Dzięki projektom grantowym Stowarzyszenie mogło ściśle uczestniczyć w rozwoju społecznym i lokalnym, współpracując z podmiotami działającymi na obszarze, tj. m.in.: OSP w Pełczycach, Klub Żeglarski „Sztaksel" Pełczyce, „SZTORM" Barlinek, „Harpun" Myślibórz, szkoły, gminy członkowskie, inne organizacje pozarządowe oraz grupy nieformalne powołane na potrzeby realizacji konkretnej operacji – łącznie 58 grantobiorców. Oprócz ww. Stowarzyszenie ogłaszało konkursy w ramach działań związanych z przedsiębiorczością, animacją, turystyką, infrastrukturą, w partnerstwie również z partnerami spoza obszaru LGD - łącznie zrealizowano ok. 300 operacji. W minionych perspektywach finansowych LGD stosowało powoływanie zespołów tematycznych, odpowiedzialnych za przygotowywanie, realizowanie operacji na różnych polach aktywności. Idąc w ślad za doświadczeniem i tym razem powołano 5 zespołów, w których skład weszli reprezentanci poszczególnych grup interesu, tj. 1. zespół inwestycji i działań międzygminnych, 2. Rozwoju infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej i kulturalnej w gminach; 3. Wykluczenie społeczne, aktywizacja mieszkańców; 4. Rozwój społeczeństwa już aktywnego, kreatywnego. SMART; 5. Smart Village – inteligentne wioski.

Ważną rolę w procesie tworzenia partnerstwa i jego utrzymywania odgrywa Biuro Stowarzyszenia. Pełni funkcję katalizatora pomiędzy często skomplikowaną kwestią proceduralno-formalną a inicjatywami oddolnymi. Służy wsparciem merytorycznym, ale także technicznym, poprzez udostępnianie sprzętu, np. biurowego lub też wskazuje możliwości pozyskania środków na podobne cele. Stowarzyszenie (Biuro) stosuje różnorodne działania komunikacyjne, adekwatne środki przekazu, które przyczyniają się do realizacji założonych potrzeb społeczności lokalnej. Projekty realizowane przez Stowarzyszenie, konstruowane są w taki sposób, aby to społeczność lokalna brała czynny udział w procesie jego tworzenia, a następnie realizacji, wdrażania założeń, celów i pobudzania środowisk lokalnych do podejmowania inicjatyw dążących do wzmocnienia potencjału środowiska lokalnego. Przykładem projektu, którego celem była animacja i pobudzanie poczucia sprawstwa i decyzyjności społeczności zamieszkującej tereny LSR był projekt pn.: „Poszukiwacze zaginionych inicjatyw" współfinansowanego z

Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach RPO WZ 2014-2020, Oś priorytetowa VII Włączenie społeczne, Działanie 7.1 programy na rzecz integracji osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową wykorzystującą instrumenty aktywizacji edukacyjnej, społecznej, zawodowej. Innym przykładem jest zrealizowany projekt pn.: „Pojezierze w pracy", współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach RPO WZ 2014-2020, Oś priorytetowa VI Rynek Pracy, Działanie 6.5 Kompleksowe wsparcie dla osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo i poszukujących pracy znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy obejmujące pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy oraz działania na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Dla osób starszych LGD otrzymało wsparcie w ramach programu ASOS - Aktywizacja Społeczna Osób Starszych. Operacje realizowaliśmy ze środków Ministerstwa Polityki Społecznej.

I.3 Ogólny opis struktury LGD

Stowarzyszenie zarejestrowano, kiedy liczyło 31 członków. **Obecnie Stowarzyszenie LGD „Lider Pojezierza" liczy 152 członków zwyczajnych** (stan na 10.03.2023r.) reprezentujących trzy sektory: **sektor publiczny** (reprezentowany przez 17 reprezentantów Gmin członkowskich oraz 2 reprezentantów Powiatu Choszczeńskiego i Myśliborskiego, a także 3 osoby reprezentujące inne jednostki samorządowe), **sektor gospodarczy** (reprezentowany przez 42 osoby), **sektor społeczny** (reprezentowany przez 93 osoby) **oraz mieszkańców**. **Należy podkreślić, że LGD jest otwarta na współpracę oraz stale dąży do budowania partnerstwa oraz włączania nowych grup interesów, środowisk społecznych i zawodowych, naukowych oraz poszerzania reprezentacji partnerstwa o przedstawicieli tych grup i środowisk (proces ten, co potwierdzają doświadczenia z lat ubiegłych, ma charakter ciągły i uzależniony jest od specyfiki lokalnej, czyli zmian zachodzących w sferze społeczno-gospodarczej regionu).**

Szczegółowe zasady przyjmowania członków Stowarzyszenia są zawarte w Statucie Stowarzyszenia z dnia 18.06.2008 r. z późn.zm.

Decyzję o rozszerzeniu LGD podejmuje Zarząd w trybie uchwały, dbając o zachowanie reprezentatywności poszczególnych partnerów w LGD.

W statucie Stowarzyszenia przewidziano ustanie członkostwa na podstawie złożonej rezygnacji do Zarządu Stowarzyszenia. Zmiana w liczbie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady następuje w drodze wyborów uzupełniających dokonanych przez najbliższe Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

Wśród członków Stowarzyszenia znajdują się osoby posiadające wiedzę na temat potrzeb, oczekiwań oraz specyfiki kluczowych grup docelowych, tj. członkowie zespołu ds. tworzenia LSR na lata 2007-2013, członkowie Rady LGD, Zarządu, beneficjenci.

Ponadto, potencjał osobowy i podmiotowy LGD pozwala na właściwe definiowanie i dobór kierunków działań na rzecz poprawy zatrudnienia i tworzenia miejsc pracy, przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, rozwoju ekonomii społecznej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym, rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich. Poprzez realizację licznych projektów, w tym związanych z włączeniem społecznym LGD jest w stanie określić grupy osób szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, tj. osoby młode - do 25 r.ż, seniorzy (powyżej 60 r.ż) a także osoby w niekorzystnej sytuacji. Dzięki oddolnej współpracy uruchomiono kanały wsparcia dla tych szczególnych grup, tj. przede wszystkim bezpośredni kontakt w miejscu ustalonym przez odbiorców.

Stowarzyszenie „Lider Pojezierza" zmierzy się z wyzwaniami rozwojowymi obszaru LGD poprzez działania, które realizują następujące cele: poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność, zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju, kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów.

I.4 Charakterystyka organu decyzyjnego - Rady LGD

Zgodnie ze Statutem Stowarzyszenia „Lider Pojezierza" organem decyzyjnym w zakresie wyboru operacji w ramach LSR jest Rada, która została wybrana w dniu 25 maja 2023 r. przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia. Rada to organ, który zgodnie z art. 34 ust. 3 lit. f rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 oraz rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., dokonuje wyboru operacji spełniających wymogi zawarte w LSR w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).
Rada składa się z osób zamieszkałych albo posiadających siedzibę na terenie gmin tworzących obszar LGD „Lider Pojezierza", tj. gmin: Barlinek, Bierzwnik, Boleszkowice, Choszczno, Dębno, Krzęcin, Lipiany, Myślibórz, Nowogródek Pomorski, Pełczyce, Przelewice, Pyrzyce, Recz i Trzcińsko-Zdrój. **W skład Rady wchodzi od 14 do 15 członków**, w tym Przewodniczący i Wiceprzewodniczący Rady, wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków spośród członków. Członek Rady nie może być równocześnie członkiem Komisji Rewizyjnej, członkiem Zarządu ani pracownikiem Biura. Pracami Rady kieruje Przewodniczący lub Wiceprzewodniczący, pod nieobecność Przewodniczącego. W przypadku nieobecności Przewodniczącego i Wiceprzewodniczącego pracami Rady kieruje radny wybrany z pośród obecnych członków Rady.
W skład Rady wchodzą przedstawiciele sektora publicznego, gospodarczego, społecznego.

Podkreślić należy, że na poziomie podejmowania decyzji żadna z grup interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji.

Skład Rady zapewnienia brak dominacji pojedynczej grupy interesu – ta kwestia została przeanalizowana w kontekście niniejszej LSR, w której uwzględniono cele, przedsięwzięcia i grupy docelowe oraz uwzględniono powiązania branżowe. W składzie organu decyzyjnego znajdują się: sołtys, przedstawiciel KGW, członek organizacji pozarządowej (sektor społeczny), przedstawiciel sektora publicznego (gminy, powiatu oraz jednostek organizacyjnych gminy lub powiatu), przedstawiciel sektora gospodarczego oraz przedstawiciel seniorów lub ludzi młodych. Członek Rady nie może także brać udziału w pracach i głosowaniach dotyczących złożonego przez niego projektu. Gwarantem ograniczenia dominacji jakiejkolwiek grupy interesu w Radzie są odpowiednie przepisy Regulaminu Rady. Prowadzony jest także Rejestr Interesów Członków Rady (RICR).
Szczegółową pracę Rady reguluje **Regulamin Rady**. Posiedzenia Rady są zwoływane odpowiednio do potrzeb wynikających z naboru wniosków, w tym projektów grantowych, operacji własnych. Członkowie Rady posiadają wiedzę i doświadczenie związane z tematyką LSR. Osoby wybrane do pełnienia funkcji w Radzie będą zdobywać niezbędną wiedzę i kwalifikacje w przedmiotowym zakresie poprzez organizowane szkolenia.

I.5 Charakterystyka procesu decyzyjnego w LGD

Wszystkie sprawy związane z funkcjonowaniem LGD reguluje Statut Stowarzyszenia oraz Regulaminy, których zapisy zapewniają przejrzystość i jawność podejmowanych decyzji:

1. **STATUT STOWARZYSZENIA** - jest dokumentem uchwalanym i zmienianym przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia. Określa on zakres uregulowań zgodnie z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym kierowanym przez społeczność. Dodatkowo Statut reguluje m.in. następujące kwestie:
   - **a)** określa organ nadzoru – wskazując właściwego Marszałka Województwa,
   - **b)** wprowadza dodatkowy organ decyzyjny stowarzyszenia – Radę odpowiedzialną za wybór operacji - oraz określa jego kompetencje i zasady reprezentatywności,
   - **c)** określa organ LGD kompetentny w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru projektów,

d) wprowadza uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków Rady w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji),
e) określa zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.
f) przewiduje otwartość stowarzyszenia na nowych członków
g) oraz kadencyjność organów stowarzyszenia;

2. **REGULAMIN RADY -** jest dokumentem uchwalanym i zmienianym przez Zarząd, który reguluje:
   a) szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Rady (sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach, itp.),
   b) szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny),
   c) szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (opiniowanie wniosków, sposób podziału wniosków do oceny pomiędzy członków organu, zasady dokumentowania oceny, wzory dokumentów, itp.) o ile nie zostały określone w Statucie lub innych dokumentach,
   d) zasady protokołowania posiedzeń Rady,
   e) zasady przyznawania diet członkom Rady,
   f) dodatkowe uregulowania LGD, które będą gwarantować prawidłowość wyborów dokonywanych przez członków Rady:
      - Działania dyscyplinujące wobec członków, którzy systematycznie nie biorą udziału w posiedzeniach organu decyzyjnego lub też podczas dokonywania oceny wniosków nie stosują zatwierdzonych kryteriów;
      - Program szkoleń dla członków Rady w zakresie oceny wniosków w celu podniesienia ich wiedzy i kompetencji;
      - Zasady weryfikowania w formie testu wiedzy członków organu projektowego w zakresie zapisów LSR;
      - Zasady postępowania w przypadku rozbieżnych ocen członków Rady.
3. **REGULAMIN BIURA LGD -** jest dokumentem uchwalanym i zmienianym przez Zarząd Stowarzyszenia, który:
   a) reguluje zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników,
   b) określa zakresy obowiązków pracowników biura,
   c) zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych,
   d) opisuje kompetencje wymagane na poszczególnych stanowiskach w biurze LGD.
   e) Wyznaczania zadań w zakresie animacji lokalnej i współpracy.
   f) Tworzenia procedur i metody pomiaru realizacji tych zadań.
   g) Określenia planu szkoleń dla członków Rady i pracowników biura.
   h) Określenia sposobu pomiaru jakości udzielonego doradztwa na stanowiskach związanych z udzielaniem takowego doradztwa.

Władzami Stowarzyszenia „Lider Pojezierza" są:

1. **WALNE ZEBRANIE CZŁONKÓW**, podejmuje decyzje dotyczące struktury LGD oraz ustala główne kierunki oraz programy działania Stowarzyszenia, w tym LSR. Ustala dla Zarządu wytyczne postępowania w zakresie prowadzenia projektów realizowanych przez LGD. Przyjmuje także sprawozdania z działalności Zarządu i Komisji Rewizyjnej, w szczególności dotyczące projektów realizowanych w ramach LSR i udziela tym organom absolutorium. Ponadto, wybiera członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej oraz Rady, określa granice zobowiązań majątkowych, podejmuje decyzje o nabyciu lub zbyciu nieruchomości. Ma prawo dokonywania zmian w statucie organizacji oraz upoważnić Zarząd Stowarzyszenia do zmian w LSR.
2. **ZARZĄD** realizuje uchwały Walnego Zebrania Członków kierując bieżącą działalnością LGD. Odpowiada za przygotowanie LSR, ustala wytyczne i koordynuje jej realizację, zabiega o środki finansowe na planowane przez LGD projekty. Zarządza majątkiem i funduszami LGD. Zarząd

reprezentuje Stowarzyszenie na zewnątrz, przyjmuje nowych członków lub ich rezygnacje, przyjmuje Regulamin Zarządu i Regulamin Biura LGD oraz zatrudnia pracowników Biura. Ponadto, Zarząd składa sprawozdania Walnemu Zebraniu Członków ze swojej działalności, a także decyduje o przystąpieniu lub wystąpieniu LGD z organizacji krajowych i zagranicznych. Zarząd opracowuje, uaktualnia i zatwierdza szczegółowy Regulamin naboru pracowników oraz Regulamin Biura Stowarzyszenia „Lider Pojezierza". Wprowadza zmiany do Lokalnej Strategii Rozwoju na podstawie uzyskanego upoważnienia.

3. **KOMISJA REWIZYJNA** pełni funkcję kontrolną w LGD. Zakres jej działania określa Statut, a uszczegóławia Regulamin Komisji Rewizyjnej opracowany i zatwierdzany przez Walne Zebranie Członków.
4. **RADA LGD –** organem decyzyjnym w zakresie wyboru operacji w ramach LSR. Zakres jej działań określa Statut a uszczegóławia Regulamin Rady zatwierdzany przez Zarząd LGD.

Rozdział II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

II.1. Zwięzły opis obszaru LSR

Mapa nr. 1 Obszar Stowarzyszenia "Lider Pojezierza"

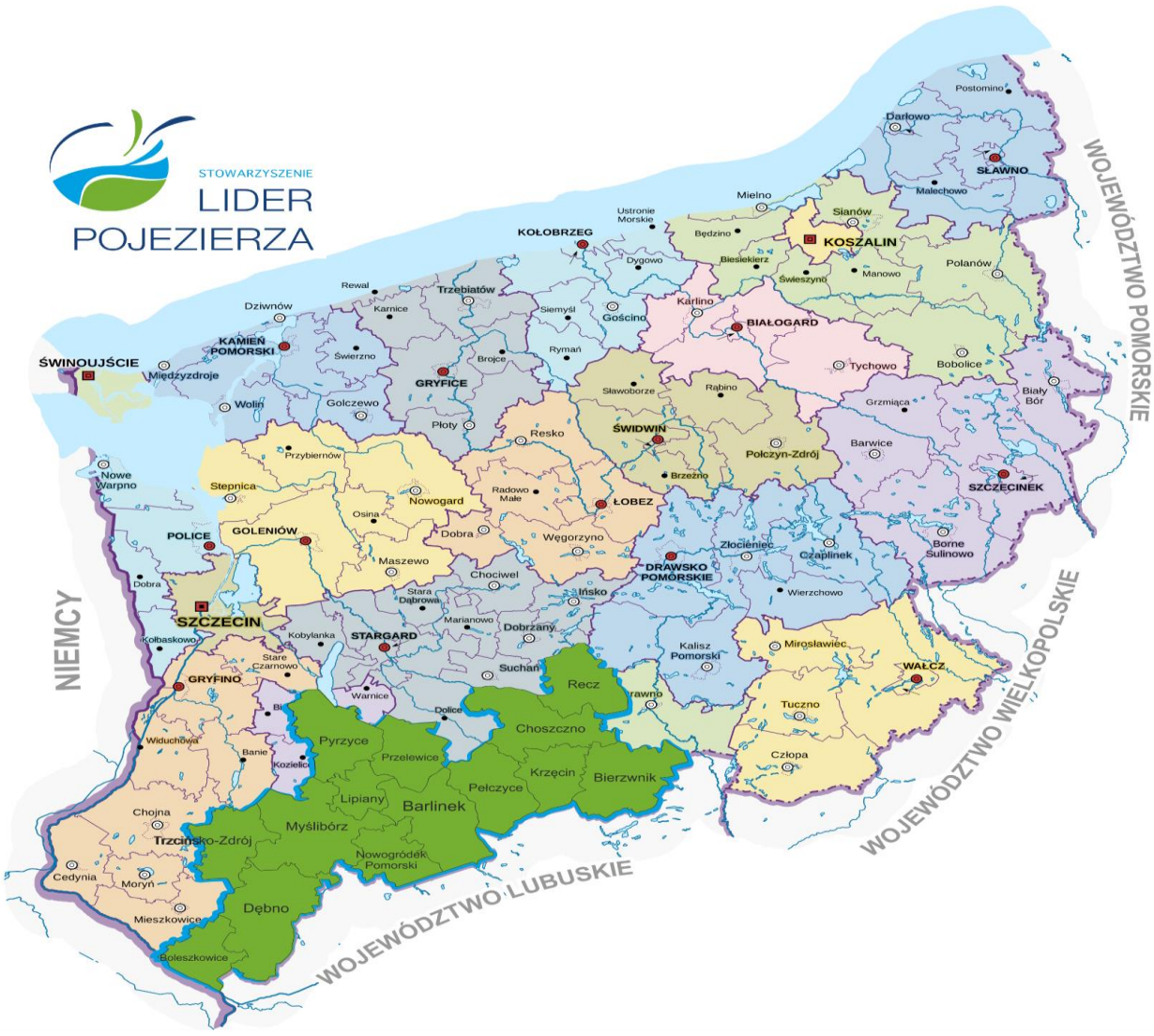

Źródło : opracowania własne

Obszar objęty LSR położony jest w południowo-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, na zachodzie graniczy z Niemcami a na wschodzie z powiatem wałeckim. Obszar nie ma dużych ośrodków miejskich (powyżej 20 tys. mieszkańców). Teren działania LGD „Lider Pojezierza" **obejmuje 14 gmin z obszaru 4 powiatów (gminy powiatu choszczeńskiego: Bierzwnik, Krzęcin, Recz, Choszczno i Pełczyce; gminy powiatu myśliborskiego: Myślibórz, Dębno, Barlinek, Nowogródek Pomorski, Boleszkowice; gminy powiatu pyrzyckiego: Lipiany, Przelewice, Pyrzyce; gminy powiatu gryfińskiego: Trzcińsko-Zdrój),** co razem daje obszar o powierzchni **2 820,89 km^2**, powyższa mapa przedstawia spójność przestrzenną obszaru objętego wdrażaniem LSR. W Tabeli nr 3 przedstawione zostały dane dotyczące liczby ludności, powierzchni oraz gęstości zaludnienia obszaru objętego LSR. Z przedstawiony danych widać zróżnicowanie powierzchni gmin tworzących obszar, i tak największą obszarowo gminą LGD jest gmina miejsko-wiejska Myślibórz mająca 328,86 km^2 powierzchni, a najmniejszą gmina miejsko-wiejska Lipiany 94,91 km^2. Dziesięć gmin z obszaru LGD leży w **specjalnej strefie włączenia (SSW)**, trzy z nich (Pełczyce, Choszczno, Boleszkowice) to gminy, które od nie więcej niż w trzech kolejnych latach znajdują się poza obszarem podstawowym SSW, natomiast siedem gmin (Bierzwnik, Lipiany, Krzęcin, Trzcińsko-Zdrój, Recz, Przelewice, Nowogródek Pomorski) to gminy, w których zdiagnozowano deficyty w co najmniej trzech z sześciu obszarów problemowych (demografia, infrastruktura techniczna, dostępność do usług publicznych, potencjał gospodarczy, problemy popegeerowskie, ubóstwo). Cztery gminy (Barlinek, Myślibórz, Dębno, Pyrzyce) leżą poza SSW, w których odnotowuje się mniej trudności niż w pozostałych gminach, ale znajdują się na obszarze spójnym społecznie, gospodarczo i środowiskowo, czyli obszarze odpowiednim dla LSR. Osiem gmin (Bierzwnik, Krzęcin, Pełczyce, Recz, Trzcińsko-Zdrój, Boleszkowice, Nowogródek Pomorski, Przelewice) z obszaru LGD znajduje się na **„Zaktualizowanej liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją, programowanie 2021-2027"** https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego.

Tabela nr 1. Obszar LSR prezentujący liczbę ludności i gęstość zaludnienia, wg. stanu na 31.12.2013 r. i 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Powiat	Powierzchnia gminy w km2	Liczba mieszkańców 2013 r. i w 2020 r. 2013/2020	Obszar planowany do objęcia LSR w ramach PS WPR, EFS+	Gęstość zaludnienia (os/km2)	Wskaźniki dochodów podatkowych gmin G na 2015 r.	Wskaźniki dochodów podatkowych gmin G na 2020 r.
1	Barlinek	myśliborski	258,72	19 810/18 777	Cały obszar gminy	72,6	1 335,22	1 652,62
2	Boleszkowice	myśliborski	239,06	2 937/2 812	Cały obszar gminy	21,5	1 485,79	2 664,28
3	Bierzwnik	choszczeński	130,49	4 828/4 461	Cały obszar gminy	18,7	1 050,19	1 417,28
4	Choszczno	choszczeński	246,31	22 340/20 667	Cały obszar gminy	83,9	1 102,19	1 341,65
5	Dębno	myśliborski	318,43	20 975/19 931	Cały obszar gminy	62,6	2 009,33	2 508,98

6	Krzęcin	choszczeński	140,26	3 831/3 391	Cały obszar gminy	24,2	1 344,51	1 780,25
7	Lipiany	pyrzycki	94,91	6 093/5 651	Cały obszar gminy	59,5	967,23	1 139,88
8	Myślibórz	myśliborski	328,86	20 584/19 059	Cały obszar gminy	58	1 147,94	1 361,35
9	Nowogródek Pomorski	myśliborski	145,9	3 392/3 352	Cały obszar gminy	23	1 304,23	1 268,22
10	Pełczyce	choszczeński	200,72	8 001/7 397	Cały obszar gminy	36,9	1 011,35	1 291,93
11	Przelewice	pyrzycki	162,01	5 351/4 677	Cały obszar gminy	28,9	1 203,25	1 376,61
12	Pyrzyce	pyrzycki	204,4	19 741/18 545	Cały obszar gminy	90,8	1 272,51	1 465,75
13	Recz	choszczeński	180,37	5 693/5 131	Cały obszar gminy	28,4	967,24	1 207,07
14	Trzcińsko-Zdrój	gryfiński	170,45	5 628/4 954	Cały obszar gminy	29,1	1 158,23	1 112,06
	Razem / średnia	-	2 820,89	149 204/138 805	-	45,6	17 359,218/ 1 239,94	21 587,93/ 1 541,99

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS oraz Wskaźniki dochodów podatkowych dla poszczególnych gmin, powiatów i województw na 2015 r. - Kwoty i wskaźniki - budżety jst - Ministerstwo Finansów (mf.gov.pl) i Wskaźniki dochodów podatkowych gmin, powiatów i województw na 2020 r. - Ministerstwo Finansów - Portal Gov.pl (www.gov.pl)

Tabela nr 2. Wskaźnik G na 2015 r./2020 r. - wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na jednego mieszkańca dla poszczególnych gmin

Średnia LGD z tabeli nr 1	**1 239,94/1 541,99**

Średnia Województwa Zachodniopomorskiego (WZ) Średnia województwa wyliczona jako średnia wskaźników G dla wszystkich 113 gmin województwa	**1 593,91/1 928,01**

Źródło: https://www.gov.pl/web/finanse/wskazniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-wojewodztw-na-2020-r

$$\frac{3750}{\text{średnia wartość wskaźnika G gmin objętych LSR}}$$

$$\frac{3750}{1541,99} = 2,43$$

Z powyższego wyliczenia został uzyskany wynik 2,43 na 2020 r. Zabierając się do opisu i diagnozy obszaru LGD, należy porównać dane z minionego okresu programowania z danymi z lat 2020 - 2021, które posłużą do opracowania LSR na nowy okres programowania. Analizując powyższe dane można zauważyć zmniejszenie się ilości mieszkańców obszaru LGD z 149 204 osób w 2013 r. do 138 805 osób w 2020 r. Dochód podatkowy w przeliczeniu na jednego mieszkańca (wskaźnik G) wzrósł średnio na jednego mieszkańca obszaru LGD z 1239,94 w 2013 r. do 1541,99 w 2020 r., również średnia województwa wzrosła, co przedstawia tabela nr 2. Biorąc pod uwagę wszystkie 113 gmin województwa zachodniopomorskiego LGD Stowarzyszenie „Lider Pojezierza" ma jedne z najniższych wskaźników G. Różnica średnich LGD w 2015 r. i 2020 r. wyniosła około 200, natomiast średnia województwa w tych samych latach około 300. Najniższy dochód podatkowy był i jest w gminie Lipiany i Recz, a najwyższy w gminie Boleszkowice i Dębno.

Tabela nr 3. Dochody w gminach w przeliczeniu na 1 mieszkańca

Jednostka terytorialna	Ogółem		
	2013	2020	2021
Barlinek	3 094,90	5 997,88	6 419,62
Boleszkowice	3 657,23	6 951,02	7 180,61
Bierzwnik	3 269,26	6 056,82	6 594,41
Choszczno	2 751,56	5 289,34	5 452,90
Dębno	3 604,68	6 179,35	6 848,90
Krzęcin	3 974,20	5 599,78	6 852,51
Lipiany	2 813,38	4 811,56	5 508,64
Myślibórz	3 098,15	5 463,10	6 289,38
Nowogródek Pomorski	3 795,83	6 717,58	6 589,69
Pełczyce	3 301,14	7 311,28	7 942,63

Przelewice	3 885,35	6 641,01	6 330,44
Pyrzyce	2 983,78	5 025,68	5 670,61
Recz	3 334,71	6 039,30	6 118,30
Trzcińsko-Zdrój	3 658,67	5 700,58	5 826,55
ŚREDNIA LGD	**3 373,06**	**5 984,60**	**6 401,80**
ŚREDNIA GMIN WZ	**3 776,00**	**5 991,64**	**6 613,36**

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Patrząc na powyższą tabelę i porównując dane widzimy znaczny wzrost dochodu na 1 mieszkańca, który nastąpił w diagnozowanych latach. Średnia dochodu LGD w 2013 r. wynosiła 3 373,06, a w 2020 r. wynosiła już 5 984,60. Analizując tabelę nr 3 można stwierdzić, że średni dochód na 1 mieszkańca gmin LGD w porównaniu ze średnia gmin WZ jest nieznaczny

ROZDZIAŁ III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) Stowarzyszenia „Lider Pojezierza" na lata 2023 - 2027 została opracowana przy pełnym zaangażowaniu lokalnej społeczności przez przedstawicieli LGD i pracowników biura samodzielnie, bez korzystania z podmiotu zewnętrznego. W oparciu o szerokie konsultacje społeczne z wykorzystaniem doświadczeń z poprzednich etapów działania Stowarzyszenia.

Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) jest instrumentem skupionym na oddolnym planowaniu
i realizowaniu wspólnych działań dla obszaru objętego LSR. Oddolność dokumentu można wypracować poprzez wykorzystywanie partycypacyjnych metod do pozyskiwania danych, pomysłów i inicjatyw. Należy w tym miejscu podkreślić, że przygotowywanie strategii ma na celu z jednej strony osiągnięcie spójności wymaganej dla tego typu dokumentu, a z drugiej uwzględnienie potrzeb lokalnej społeczności.
Partycypacja to proces polegający na uspołecznieniu podejmowanych decyzji, to współpraca między instytucjami a społecznością lokalną. Udział społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji jest niezwykle ważny. Sprzyja on rozwojowi demokracji, pobudza i integruje dzięki podejmowaniu wspólnych działań na rzecz rozwoju obszaru objętego LSR. Stowarzyszenie na etapie przygotowania LSR korzystało z metod partycypacyjnych i zamierza je stosować również w trakcie jej wdrażania.

Stowarzyszenie prowadząc prace nad przygotowaniem LSR korzystało z doświadczenia swoich członków oraz kadr LGD uczestniczących w realizacji LSR w latach 2007-2013 oraz 2014-2020. Prowadzono własne badania i analizy, posiłkując się raportem ewaluacyjnym procesu wdrażania RLKS w obecnym okresie, a także źródłami pochodzącymi ze statystyk publicznych oraz konsultacji ze społecznością lokalną. Ponadto, Stowarzyszenie "Lider Pojezierza" jednocześnie koordynowało działania w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych i brało aktywny udział w powstawaniu strategii w ramach obszaru partnerstwa oraz raportu diagnostycznego Obszaru Partnerstwa Lider Pojezierzy (stowarzyszenia samorządowego powstałego na obszarze dwóch LGD) oraz przy jej aktywności i wsparciu). Wspólnie z grupą roboczą składającą się z przedstawicieli różnych sektorów oraz radą programową reprezentowaną przez wójtów, burmistrzów i starostów opracowano dwa wzajemnie przenikające się dokumenty strategiczne w ramach Instrumentów terytorialnych.

Stowarzyszenie zagwarantowało współpracę z lokalną społecznością na każdym kluczowym etapie tworzenia dokumentu, wykorzystując następujące partycypacyjne metody konsultacji:

- spotkania otwarte (konsultacyjne) z mieszkańcami 14 gmin obszaru LSR,
- badania ankietowe (ankieta została umieszczona na stronach internetowych LGD oraz gmin wchodzących w skład LGD),
- opracowanie fiszek projektowych wypełnionych przez wszystkie grupy społeczne i sektory,

- zapewniono punkt konsultacyjny w biurze LGD,
- prowadzono e-konsultacje (tj. strona internetowa, poczta elektroniczna),
- biały wywiad.

W spotkaniach konsultacyjnych brali udział na równych zasadach **przedstawiciele sektora publicznego** (przedstawiciele gmin i starostwa - skupiającym się przede wszystkim na rozwoju turystyki, jako branży pozwalającej wykorzystać lokalny potencjał przyrodniczo-krajobrazowo-historyczny, zwiększeniu dostępności do specjalistycznej oferty edukacyjnej)**, społecznego** (mieszkańcy, KGW, OSP, stowarzyszenia, fundacje, Rady Sołeckie – zwracającym uwagę głównie na konieczność zacieśnienia więzi społecznych i budowania tożsamości obszaru oraz uwypuklającym kwestie związane ze stymulowaniem przedsiębiorczości wiejskiej poprzez wsparcie lokalnych produktów) **oraz prywatnego** (rybacy, rolnicy, przedsiębiorcy oraz organizacje zrzeszające przedsiębiorców - izby gospodarcze : choszczeńska i myśliborska, stowarzyszenia zrzeszające przedsiębiorców, klastry) – dla których najistotniejszą kwestią jest budowanie alternatywnych źródeł dochodu, rozwój i podnoszenie konkurencyjności. Przedstawiciele wszystkich grup wnieśli do dokumentu wiele pomysłów oraz uwag, co miało wpływ na ostateczny kształt Lokalnej Strategii Rozwoju.

W miesiącach maj - lipiec 2022 r. przeprowadzono po jednym spotkaniu konsultacyjnym na obszarze każdej z 14 gmin planowanych objęciem LSR. Jednym z pomysłów było powołanie 5 zespołów tematycznych, tworzących grupę roboczą tj.:

1. Zespół inwestycji i działań międzygminnych - zespół oparty również na grupie roboczej obszaru partnerstwa.
2. Zespół rozwoju infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej i kulturalnej w gminach - zespół oparty na radzie programowej i stowarzyszeniach.
3. Wykluczenie społeczne, aktywizacja mieszkańców. Grupa składająca się z przedstawicieli zajmującymi się między innymi osobami wykluczonymi w gminach. KGW, OSP.
4. Rozwój społeczeństwa już aktywnego, kreatywnego. Smart. - grupa osób posiadająca doświadczenie w realizacji LSR w poprzednich latach - Lokalni liderzy. Uczestnicy spotkań, wydarzeń, inicjatorzy przedsięwzięć kierowanych do społeczności lokalnej, np. Biesiada Kumoszek - coroczne spotkanie z przedstawicielami społeczności lokalnej podsumowujące dotychczasowe osiągnięcia a także służące omówieniu kolejnych założeń.
5. Smart Villages – Inteligentne wioski. Spotkania konsultacyjne, które odbyły się w roku 2022, nie dały jasnej odpowiedzi na temat powstania koncepcji. Wcześniejsza próba tworzenia wiosek tematycznych nie powiodła się. Doświadczenia tego typu inicjatyw stwarzają duże ryzyko jej kontynuacji. Powstał pomysł, aby koncepcje opracować w ramach środków własnych - takie rozwiązanie stworzy większe możliwości usamodzielnienia się tej inicjatywy. Wynika to z doświadczeń LGD przy wdrażaniu projektów w ramach EFS - rewitalizacji w latach 2018-2021.

Jednym z zadań grup i spotkań było poinformowanie jeszcze szerszego grona o możliwości składania fiszek projektowych i ich opracowanie. Każda fiszka projektowa była kwintesencją potrzeb mieszkańca i grup mieszkańców.

Praca nad LSR została podzielona na następujące etapy:

1. Diagnoza i analiza potrzeb potencjału LSR – przeprowadzono po jednym spotkaniu konsultacyjnym na obszarze każdej z 14 gmin planowanych objęciem LSR (maj – lipiec 2022 r.). W trakcie spotkań wykorzystano tzw. **metodę burzy mózgów**, która pozwoliła na uzyskanie informacji mogących znaleźć się w ostatecznej wersji LSR. Ponadto, w trakcie spotkań przeprowadzono analizę potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru, a także celów strategii w tym wymiernych celów końcowych dotyczących rezultatów oraz planowanych działań, wykorzystując do tego metodę **drzewa problemów.** Jednocześnie przeprowadzano **badania ankietowe.** Materiały uzyskane podczas spotkań zostały przeanalizowane i pogrupowane. W wyniku realizacji pierwszego etapu powstała wstępna diagnoza obszaru. Równocześnie na spotkaniach grupy roboczej LGD i IIT została przeprowadzona analiza SWOT i diagnoza, którą umieszczono w Raporcie diagnostycznym Obszaru Partnerstwa Lider Pojezierzy a którą LGD wykorzystała w swojej strategii.
2. Opracowanie planu działania – po 1 etapie przeanalizowano i pogrupowano informacje, skutkiem czego wypracowano plan działania LSR. Równolegle na spotkaniach grupy roboczej obszaru partnerstwa zostały opracowane materiały, które potwierdziły diagnozę wynikającą z prac konsultacyjnych.
3. Na podstawie zebranych danych, w ramach etapu 2 pracownicy biura oraz zarząd przygotowali zasady opracowania kryteriów wyboru operacji w ramach LSR. Propozycję tą przedstawiono na spotkaniu wszystkich

zespołów roboczych w Lipianach. Grupa robocza zaopiniowała pozytywnie procedury wyboru operacji oraz kryteria ich oceny, które będą podstawa do opracowania rozdziału VII niniejszej LSR.
4. Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji LSR. To działanie zostało przypisane radzie i zarządowi LGD. Dotychczasowe 18 letnie doświadczenia dają dużą pewność, że oba te organy prawidłowo zaproponują rozwiązania, które spełnią wymogi niezbędne do prawidłowego przeprowadzenia monitoringu realizacji LSR, w tym określono kryteria ewaluacji, czas i sposób pomiaru danych, czas przeprowadzania ewaluacji oraz sposób wykorzystywania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych.
5. Przygotowanie planu komunikacji LSR przeprowadzono podczas: konsultacji na obszarze każdej z 14 gmin (maj-lipiec 2022 r.). Do tego etapu wykorzystano spotkania z potencjalnymi Beneficjentami - typowano środki komunikacyjne podczas prowadzonego doradztwa, szkoleniach, warsztatach realizowanych w ramach obecnej perspektywy, w tym Planu Komunikacji. Dyskutowano nad różnorodnymi metodami komunikacji dopasowanych do potrzeb lokalnej społeczności, grup przedsiębiorców, osób z grupy w niekorzystnej sytuacji - wyodrębniono środki komunikacyjne adekwatne dla każdej z grup.

Tabela nr 4. Partycypacyjne metody konsultacji wraz z uzasadnieniem ich wyboru oraz dokumentacją potwierdzającą

Opis zastosowanych metod partycypacyjnych wraz z uzasadnieniem ich wyboru	Dokumenty potwierdzające
Spotkania konsultacyjne – przyczyniły się do uzyskania informacji na temat potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru, a także celów strategii w tym wymiernych celów końcowych dotyczących rezultatów oraz planowanych działań widzianych oczami lokalnej społeczności. Podczas spotkań utworzono grupy robocze (grupy kilkunastu osób, mieszkańców terenu objętego działalnością LGD, która brała udział w tworzeniu LSR. Jej celem było wyznaczanie kierunku prac nad poszczególnymi rozdziałami LSR.)	dokumentacja fotograficzna, ankiety, fiszki projektowe wypracowane materiały
Badania ankietowe przeprowadzane były podczas spotkań konsultacyjnych oraz za pośrednictwem strony internetowej www.liderpojezierza.pl/. Pytania ankietowe zawierały prośbę o wskazanie: potrzeb rozwojowych mieszkańców obszaru, które powinny być w pierwszej kolejności sfinansowane ze środków PROW, potencjału danego obszaru. Ponadto poproszono mieszkańców o wskazanie grup osób, na których działania LGD powinny się skoncentrować.	ankiety
Fiszki projektowe - podczas spotkań konsultacyjnych oraz za pośrednictwem strony internetowej www.liderpojezierza.pl/. W fiszkach projektowych należało wskazać projekty, które powinny być zrealizowane na obszarze działania Stowarzyszenia „Lider Pojezierza". Za pomocą tej metody zebrano informacje na temat planowanych do realizacji przedsięwzięć;	fiszki projektowe
Punkt konsultacyjny w biurze LGD – przez cały okres przygotowywania strategii mieszkańcy obszaru LGD mają możliwość pozyskania informacji, zgłoszenia uwag do projektu strategii stacjonarnie.	ankiety, fiszki projektowe
E-konsultacje – korzystanie z nośników elektronicznych (tj. strona internetowa LGD, poczta elektroniczna). Przez cały okres przygotowywania strategii mieszkańcy obszaru LGD mają możliwość pozyskania informacji, zgłoszenia uwag do projektu strategii online.	ankiety, fiszki projektowe
Biały wywiad – gromadzenie niezbędnych informacji do tworzenia LSR za pomocą ogólnie dostępnych źródeł m. in. baz danych, danych publicznych. Za pomocą tej metody zebrano informacje niezbędne do tworzenia LSR.	wydruki z baz danych

Konsultacje podczas szkoleń i doradztwa z beneficjentami w konkursach organizowanych w trakcie pisania LSR.	karty doradztwa i listy obecności na szkoleniach

Źródło: Opracowanie własne

Tabela nr 5. Partycypacyjne metody konsultacji wykorzystane na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR

Lp.	Kluczowy etap przygotowania LSR	Z kim pracowano	Metoda wykorzystana do pracy
1.	Diagnoza i analiza potrzeb potencjału LSR	Mieszkańcy obszaru LGD	Spotkania konsultacyjne, badania ankietowe, fiszki projektowe, biały wywiad
2.	Określenie celów i wskaźników LSR	Mieszkańcy obszaru LGD	Spotkania konsultacyjne, grupa robocza, fiszki projektowe
3.	Opracowanie planu działania LSR	Mieszkańcy obszaru LGD	Spotkania konsultacyjne, grupa robocza, fiszki projektowe
4.	Opracowanie zasad i kryteriów wyboru operacji w ramach LSR	Mieszkańcy obszaru LGD	Spotkania konsultacyjne, grupa robocza, biały wywiad
5.	Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji LSR	Mieszkańcy obszaru LGD	Spotkania konsultacyjne, grupa robocza, biały wywiad
6.	Przygotowanie planu komunikacji LSR	Mieszkańcy obszaru LGD	Spotkania konsultacyjne, grupa robocza, biały wywiad

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR wykorzystano metody adekwatne do potrzeb.

Lokalna Strategia Rozwoju opracowywana była przy pełnym zaangażowaniu społeczności lokalnej i jej aktywnym uczestnictwie. Dokumentami potwierdzającymi przeprowadzoną analizę oraz dane do budowy LSR wspólnie z mieszkańcami obszaru były ankiety, ogłoszenia, listy obecności, fiszki projektowe, zdjęcia. Efekty i wyniki zastosowanych przez Stowarzyszenie partycypacyjnych metod zostały opisane w dalszych rozdziałach LSR.

Podstawą aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju będą m. in.:

- wyniki monitoringu i ewaluacji opracowywane zgodnie z procedurami zawartymi w rozdziale X LSR,
- wnioski, uwagi, pomysły, inicjatywy zgłoszone podczas spotkań konsultacyjnych, zgłoszone w biurze LGD, przesyłane online, wpisywane w ankiety i fiszki projektowe oraz wnioski z konsultacji i doradztw z potencjalnymi beneficjentami w trakcie trwania poszczególnych konkursów na wdrażanie LSR.

Zmiany LSR będą konsultowane z lokalną społecznością jeszcze przed ich zatwierdzeniem przez Zarząd lub Walne Zebranie Członków. Propozycje zmian wychodzące od mieszkańców, wnioskodawców, grantobiorców, członków organów LGD oraz zaleceń organów nadzoru i instytucji zarządzających będą szczegółowo analizowane przed ich przyjęciem lub odrzuceniem.

W przypadku, gdy zakres zmian dokonywanych w LSR podyktowany będzie zmianą obowiązujących przepisów prawa oraz innymi czynnikami mającymi wpływ na realizację LSR, w granicach obowiązującego prawa i wytycznych, oraz jeśli zmiany nie będą miały charakteru merytorycznego, nie będzie konieczności konsultowania zmian ze społecznością lokalną.

Działania animacyjne

Stowarzyszenie przewiduje działania w zakresie animacji społeczności na rzecz wdrażania projektów innowacyjnych poprzez zatrudnienie Animatora Społeczności Lokalnych (ASL) w celu wsparcia procesu rozwoju lokalnego. Osoba ta będzie analizowała sytuację lokalną, identyfikowała problemy i potrzeby, a także stymulowała lokalnych liderów do rozwijania własnych pomysłów oraz angażowania się w realizację projektów kwalifikujących się do wsparcia finansowego w ramach PS WPR oraz EFS+.

Informacja o planowanych spotkaniach konsultacyjnych były rozpowszechniane na stronach www, portali społecznościowych (Facebook), mailowo do wszystkich członków Stowarzyszenia.

Na każdym etapie prac nad opracowaniem LSR Stowarzyszenie spełniło obowiązek informacyjny i rozpowszechniało wśród uczestników informację o pomocy otrzymanej z EFRROW, zgodnie z warunkami określonymi w Księdze wizualizacji znaku Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, opublikowanej na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz o współfinansowaniu Lokalnej Strategii Rozwoju, w szczególności ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

W trakcie tworzenia LSR Stowarzyszenie uwzględniało zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060 w tym:

- poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej,
- zasady równości kobiet i mężczyzn,
- zasad równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyń poważnych szkód".

Zasady te stosowane będą również w trakcie wdrażania LSR, m.in. poprzez umożliwienie zgłoszenia specjalnych potrzeb na etapie rekrutacji do podejmowanych przedsięwzięć, np. zapewnienie tłumacza migowego podczas szkolenia, zapewnienie wyboru miejsc szkoleniowych z wejściem bez barier architektonicznych, w materiałach szkoleniowych dobór wielkości czcionki do osób słabo widzących, dokumenty skonstruowane w sposób zrozumiały dla każdego użytkownika bez względu na jego wiedzę, doświadczenie, umiejętności językowe czy poziom koncentracji, itp.

Praca nad Lokalną Strategią Rozwoju to nie tylko jej napisanie ale również wieloletni proces jej wdrażania. Jest to dokument bardzo dynamiczny, zmieniający się w czasie i odpowiadający na bieżące potrzeby obszaru nim objętego. Stowarzyszenie będzie stale monitorować postępy realizacji poszczególnych przedsięwzięć i wskaźników zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale X LSR. Aby móc realizować LSR w sposób partycypacyjny Stowarzyszenie będzie w ciągłym kontakcie z lokalną społecznością. Sposoby komunikacji oraz motywowania lokalnej społeczności do wzięcia udziału w procesie rozwijania LSR zostały opisane w Planie Komunikacji z lokalną społecznością.

Partnerstwo w LGD (wewnętrzne)

Lokalna Grupa Działania jest partnerstwem osób fizycznych i prawnych zrzeszonych w ramach Stowarzyszenia i działającym na rzecz rozwoju obszaru 14 gmin wchodzących w skład Stowarzyszenia „Lider Pojezierza". Nasza współpraca polega na wspieraniu i rozwijaniu inicjatyw społecznych, podejmowaniu decyzji dotyczących kierunków rozwoju oraz realizacji konkretnych działań na rzecz społeczności lokalnej. Członkowie stowarzyszenia udzielają się w nim poprzez aktywny udział nie tylko w Walnych Zebraniach Członków co jest ich obowiązkiem ale przede wszystkim uczestniczą w posiedzeniach organów, szkoleniach, spotkaniach refleksyjnych czy w zespołach tematycznych powołanych przez zarząd stowarzyszenia. Komunikacja z członkami stowarzyszenia odbywa się telefonicznie, poprzez mailing, wiadomości sms, stronę internetową i portale społecznościowe. W trakcie trwania pandemii COVID-19 stowarzyszenie wprowadziło możliwość komunikacji również drogą telekonferencji. Zasady podejmowania decyzji, zakresy czynności poszczególnych organów są szerzej opisane w Regulaminach poszczególnych organów.

Należy podkreślić, że LGD jest otwarta na współpracę oraz stale dąży do budowania partnerstwa oraz włączania nowych grup interesów, środowisk społecznych i zawodowych, naukowych oraz poszerzania reprezentacji partnerstwa o przedstawicieli tych grup i środowisk. Proces ten, co potwierdzają doświadczenia z lat ubiegłych, ma charakter ciągły i uzależniony jest od specyfiki lokalnej, czyli zmian zachodzących w sferze społeczno-gospodarczej regionu.

Partnerstwo na obszarze LSR

Partnerstwo to przede wszystkim równe traktowanie siebie nawzajem, myślenie o interesie drugiej strony. Dlatego też patrząc długofalowo na proces wdrażania LSR, LGD będzie zachęcało do współpracy lokalną społeczność poprzez umożliwienie im zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów, które będą mogły być realizowane w ramach LSR. Należy mieć tu na uwadze, że zgłaszane propozycje mogą skutkować dokonaniem zmian w LSR. LGD będzie weryfikowała zgłoszone uwagi, propozycje/pomysły, a o wyniku ich analizy wraz z uzasadnieniem będzie informowała za pośrednictwem różnych form informatycznych (www, FB itp) oraz podczas spotkań z mieszkańcami na różnego rodzaju spotkaniach, targach, gminnych uroczystościach, spotkaniach w KGW, OSP i wyjazdach tematycznych w ramach różnych projektów wynikających ze strategii i nie tylko.

Wsparcie grup osób w niekorzystnej sytuacji.

Cele w LSR skonstruowano w taki sposób, aby wzajemnie się przenikały. Poprzez stworzony model planuje się objąć wsparciem osoby w niekorzystnej sytuacji, tj. kobiety, osoby poszukujące zatrudnienia, np. mieszkańcy osiedli po-PGR, przeprowadzenie animacji środowisk lokalnych, pobudzenie społeczności do aktywnego uczestnictwa w kształtowaniu i budowaniu lokalnego systemu wsparcia a także, przede wszystkim wzrost aktywności ekonomicznej poprzez podjęcie zatrudnienia. Docelowo planuje się zaktywizować tę szczególną grupę do próby podjęcia działalności gospodarczej w ramach planowanych środków przeznaczonych na przedsięwzięcia dotyczące wsparcia przedsiębiorczości na obszarze LSR.

Aktywizacja ludzi młodych

W ramach aktywizacji ludzi młodych (do 25 roku życia) zaplanowano działania w ramach projektów partnerskich. W poprzedniej perspektywie LGD realizowało z partnerami operację pn. Młodzieżowa Akademia Komunikacyjna i operacje Akademia Promocji Leadera - Ty. Obie te operacje bardzo dobrze zostały przyjęte przez młodzież. LGD dysponuje młodym potencjałem po tych projektach. Młodzież chętnie angażuje się oraz sama kreuje różnego rodzaje pomysły związane z rozwojem swoich zainteresowań i potrzeb.

W trakcie konsultacji społecznych z grupami młodzieży między innymi maturalnych jaka odbyła się w Lipianach, wielokrotnie zwracano uwagę na potrzebę aktywizacji ludzi młodych, którzy do tej pory czują dyskomfort i traumę jako skutek ograniczeń wprowadzanych w celu spowolnienia rozprzestrzeniania się pandemii COVID-19. Zamknięcie szkół oraz izolacja od rówieśników niekorzystnie wpłynęła na zdrowie psychiczne środowiska młodzieżowego. Dlatego też zdecydowano na umieszczenie w Planie działania na rzecz aktywizacji i wsparcia ludzi młodych.

Aktywizacja seniorów (osoby, które ukończyły 60 r.ż) to działania głównie opierające się na czynnikach wspierających proces pomyślnego starzenia się. Podejmowane działania dotyczyć będą zintensyfikowania aktywności dla seniorów poprzez kontaktowanie i porozumiewanie się z innymi ludźmi. Taka aktywność umożliwi zaspokojenie potrzeb bio-psychospołecznych, a także wpłynie na poczucie satysfakcji. Warunkiem jest odgrywanie ról społecznych, funkcjonowanie w grupie - społeczeństwie. W ramach planowanych przedsięwzięć przewiduje się podjęcie działań reminiscencyjnych, np. spotkania wspomnieniowe, podczas których różne pokolenia będą mogły zatrzeć granicę oddzielająca je od siebie, wzajemnie się wysłuchać, zaczerpnąć wiedzy i wymienić doświadczenia. Ponadto, planuje się zachęcenie grupy seniorów do zapoznania się z nowoczesnymi rozwiązaniami technologicznymi przy zaangażowaniu młodszego pokolenia.

ROZDZIAŁ IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR

Kluczowe problemy rozwojowe obszaru LSR

Na podstawie drzew problemów, wyników badań społecznych, wielowątkowej diagnozy obszaru zidentyfikowano szereg kluczowych problemów. W toku diagnozy skupiono się, także na przyczynach zaistniałej sytuacji, możliwa była precyzyjna odpowiedź w postaci przedsięwzięć rozwojowych, niwelujących skalę istniejących problemów.

IV.1. Uwarunkowania społeczne

Analiza obszaru zagospodarowania przestrzennego i układu osadniczego wskazuje, że **obszar LSR cechuje się niską gęstością zaludnienia, która wynosi średnio 45 os./km^2**, i jest znacznie niższa niż średnia dla woj. zachodniopomorskiego (75) jak i kraju (122). Wskaźnik liczby mieszkańców na 1 km^2 zmniejsza się z roku na rok. Niska gęstość zaludnienia ma negatywny wpływ na koszty jednostkowe utrzymania infrastruktury technicznej, (w tym: sieci wodociągowej i kanalizacyjnej), infrastruktury społecznej (między innymi szkół, przedszkoli, domów opieki społecznej), a w konsekwencji również kosztów świadczenia usług komunalnych (dostarczania wody, odbioru ścieków i odpadów).

Zgodnie z delimitacją zaproponowaną w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) zidentyfikowano w kraju obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Teren ten obejmuje łącznie 728 gmin o powierzchni 104,8 tys. km^2, który zamieszkuje 6,1 mln mieszkańców. Na liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją znalazły się 4 gminy z obszaru tworzącego LGD, są to Trzcińsko-Zdrój, Boleszkowice, Nowogródek Pomorski oraz Przelewice. Na obszarze LSR szczególnie doskwierają mieszkańcom jest słaba dostępność komunikacyjna. Czynniki te w dużej mierze odpowiedzialne są za procesy m.in. depopulacji, drenażu migracyjnego itp., co stanowi aktualnych problem obszaru LSR. Analiza danych statystycznych pokazuje, że najpoważniejszym wyzwaniem demograficznym dla obszaru jest starzenie się mieszkańców, na które powinno się oddziaływać szczególnie dostępnymi działaniami w ramach LSR 2023-2027.

Dane statystyczne jasno pokazują, że liczba ludności w większości gmin obszaru LSR spada. Niekorzystne wskaźniki liczby ludności w tych gminach dodatkowo obciążone są rosnącą dynamiką pogłębiania się niekorzystnych zmian demograficznych. Przewidywane utrzymanie się trendu demograficznego pogłębiającego starzenie się społeczeństwa, a w konsekwencji regularne uszczuplanie zasobów rynku pracy, czynią koniecznymi działania zmierzające do maksymalizacji wykorzystania zasobów kapitału ludzkiego. Zmniejszająca się liczba mieszkańców może dodatkowo pogłębiać te trudności, jeśli nowe inwestycje mieszkaniowe nie będą koncentrowane w ramach istniejących jednostek osadniczych (zagęszczanie zabudowy). Niższa gęstość zaludnienia negatywnie wpływa również na uwarunkowania gospodarcze, co nie sprzyja do podejmowania decyzji przez przedsiębiorców do inwestowaniu (wysokie koszty dostarczenia mediów, problemy komunikacyjne, problemy z pozyskaniem kwalifikowanych pracowników, itp.).

Jednymi z najważniejszych czynników wpływających na przyszły stan rynku pracy są uwarunkowania demograficzne, a spośród nich zwłaszcza struktura ludności ze względu na wiek. **Tendencja wzrostowa w ostatnich latach uległa powolnemu wyhamowaniu, a od 2013 r. obserwowany jest systematyczny spadek odsetka osób na terenie obszaru LSR w wieku produkcyjnym.** Na przestrzeni ostatnich lat obserwowany jest proces starzenia się społeczeństwa, towarzyszy mu zjawisko tzw. „podwójnego starzenia się ludności", wyrażone szybszym, w porównaniu do całej populacji, wzrostem liczby osób w wieku 65 lat i więcej oraz osób w wieku 80 lat i więcej. Do najczęściej stosowanych wskaźników opisujących stan rynku pracy należą: stopa bezrobocia, wskaźnik zatrudnienia oraz współczynnik aktywności zawodowej. **Na obszarze LSR, podobnie jak w całym kraju i regionie, niezmiennie rośnie liczebność grupy osób w wieku 65 lat i więcej w ogólnej populacji ludności.** Według prognozy liczebność tej grupy będzie nadal się zwiększać.

Mapa nr 2. Prognoza ludności dla powiatów woj. zachodniopomorskiego w latach 2017-2050 (prognoza z 2014 r. GUS)

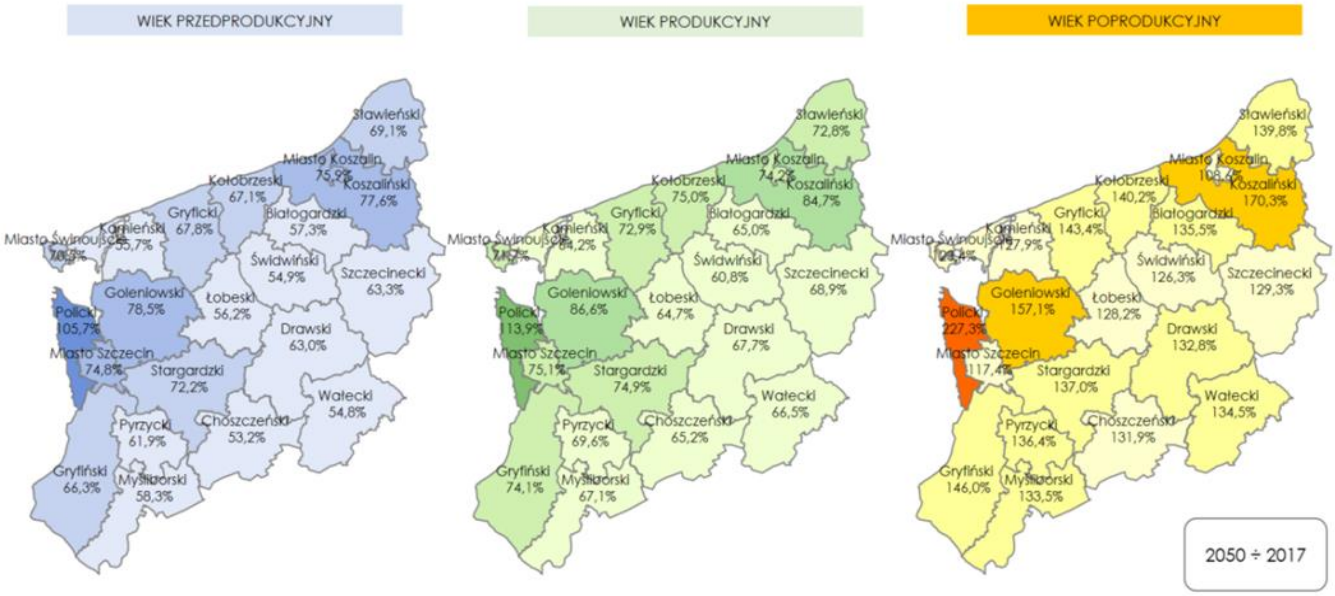

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie na podstawie danych GUS

W przypadku charakterystyki zjawiska bezrobocia ważna jest nie tylko znajomość stopy bezrobocia informująca o udziale osób bezrobotnych wśród aktywnych zawodowo, ale także znajomość struktury bezrobocia. Stopa bezrobocia rejestrowanego w WZP na koniec 2020 roku wyniosła 8,3%. Trend spadkowy stopy bezrobocia zarówno w Polsce, jak i w województwie zachodniopomorskim został przerwany przez epidemię wirusa SARS COV 2. Wprowadzenie stanu zagrożenia epidemicznego i wiążących się z nim obostrzeń w funkcjonowaniu podmiotów gospodarczych wpłynęło na wszystkie wskaźniki rynku pracy. Zagrożeniem dla rozwoju obszaru LSR będzie starzenie się społeczeństwa znacząco wpływające na rozwój niektórych rodzajów usług dla tej części społeczeństwa (np. usługi opiekuńcze i zdrowotne).

Struktura wieku mieszkańców obszaru LSR w ostatnich 20 latach zdecydowanie; przesunęła się w kierunku społeczeństwa starzejącego się. Jak wskazują trendy demograficzne w tym zakresie (z lat 2013-2018) ciągle rośnie odsetek osób starszych (65 lat i więcej) w populacji oraz ich proporcja w stosunku do osób młodszych (choć w ostatnich latach nieco wolniej niż w skali kraju). Coraz mniej korzystne stają się relacje między poszczególnymi ekonomicznymi grupami wieku ludności, co obrazują cząstkowe współczynniki obciążenia demograficznego. **Udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR** według stanu na koniec 2020 r. wynosi 41 %. We wszystkich gminach obszaru odsetek ludności w wieku nieprodukcyjnym jest wyższy (41 %) niż w skali kraju (21,9 %). W tym kontekście wyzwaniem dla obszaru będzie postępujące starzenie się mieszkańców. **Problemem może być też zapewnienie odpowiedniej opieki osobom starszym, których będzie przybywało**. Mogą wystąpić niekorzystne zmiany w gospodarce obszaru LSR**.** Odpływ migracyjny ogranicza potencjał rozwoju regionu, choćby dlatego, że migracje dotyczą w znacznej mierze ludzi młodych, a także lepiej wykształconych. Zagrożeniem dla rozwoju obszaru może być **drenaż kapitału ludzkiego przez zagranicę i bardziej konkurencyjne miasta i gminy w Polsce.**

Tabela nr 6. Ludność według ekonomicznych grup wieku na obszarze LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym	Liczba ludności w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym	Udział liczby osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie mieszkańców

1	Barlinek	18 777	2841	11 572	7767	41,36 %
2	Boleszkowice	2812	446	1824	1082	38,48 %
3	Bierzwnik	4461	707	2704	1888	42,32 %
4	Choszczno	20 667	3025	12 764	8532	41,28 %
5	Dębno	19 931	3075	12 551	8008	40,20 %
6	Krzęcin	3391	532	2138	1345	39,67 %
7	Lipiany	5651	818	3384	2434	43,10 %
8	Myślibórz	19 059	2650	11 646	7969	41,81 %
9	Nowogródek Pomorski	3352	582	2168	1296	38,66 %
10	Pełczyce	7397	1235	4661	2973	40,19 %
11	Przelewice	4677	721	2935	1879	40,17 %
12	Pyrzyce	18 545	2757	11 288	7762	41,85 %
13	Recz	5131	795	3241	2040	39,76 %
14	Trzcińsko-Zdrój	4954	733	3114	1993	40,23 %
	Średnia/suma	138 805	20 917	85 990	56 908	41 %

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Wpływ na stabilność demograficzną obszaru mają również migracje, które kreują nie tylko wielkość populacji na danym obszarze, ale również wpływają na jej strukturę wiekową i mają kluczowe znaczenie dla kształtowania wspomnianej już tzw. prostej zastępowalności pokoleń. **Następuje powolny, acz systematyczny spadek liczby mieszkańców obszaru LSR. W 2020 r. saldo migracji na obszarze LSR (ogółem zameldowania - wymeldowania) wynosiło -413,** najwyższa wartość wskaźnika odnotowana została w gminie Dębno (-76), najniższa w gminie Bierzwnik i Barlinek (-7). Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania jest czynnik ekonomiczny, niski wskaźnik migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD dla pozostania w nim młodych osób. Trend negatywny jest nadal bardzo wysoki w porównaniu bezwzględnym w stosunku do kraju i regionu.

Tabela nr 7. Migracje na obszarze LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	zameldowania ogółem	wymeldowania ogółem	saldo migracji; ogółem (zameldowania - wymeldowania)
1	Barlinek	18 777	208	215	-7
2	Boleszkowice	2812	38	47	-9
3	Bierzwnik	4461	64	71	-7
4	Choszczno	20 667	223	298	-75
5	Dębno	19 931	193	269	-76
6	Krzęcin	3391	37	54	-17
7	Lipiany	5651	72	101	-29
8	Myślibórz	19 059	251	316	-65
9	Nowogródek Pomorski	3352	31	39	-8
10	Pełczyce	7397	81	107	-26
11	Przelewice	4677	30	68	-38
12	Pyrzyce	18 545	185	200	-15
13	Recz	5131	57	67	-10
14	Trzcińsko-Zdrój	4954	48	79	-31
	Średnia/suma	138 805	1518	1931	-413

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 7,1 % i jest zróżnicowany w skali gmin członkowskich LGD. Niekorzystna sytuacja w tym obszarze występuje w gminie Recz (12 %), Bierzwnik (10,4 %) oraz Krzęcin i Lipiany (10 %) i Pełczyce (9,9 %) w pozostałych gminach wskaźnik ten plasuje się na średnim poziomie w stosunku do całego obszaru LSR. Na uwagę zasługuje szczególnie wysoki odsetek kobiet w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie bezrobotnych, średnio 7,44 %, z czego najgorsza sytuacja notowana jest w gminie Recz (15,12 %), Krzęcin (13,3 %) oraz Pełczyce (13,2 %).

Tabela nr 8. Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Bezrobotni zarejestrowani [osoba]	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%]	Bezrobotni zarejestrowani - kobiety [osoba]	Udział bezrobotnych zarejestrowanych kobiet w liczbie kobiet w wieku produkcyjnym [%]
1	Barlinek	469	4,1 %	258	4,85 %
2	Boleszkowice	72	3,9 %	45	5,58 %
3	Bierzwnik	280	10,4 %	153	13 %
4	Choszczno	851	6,7 %	485	8,13 %
5	Dębno	523	4,2 %	301	5,25 %
6	Krzęcin	213	10 %	127	13,35 %
7	Lipiany	340	10 %	179	12,02 %
8	Myślibórz	461	4 %	245	4,64 %
9	Nowogródek Pomorski	113	5,2 %	71	7,24 %
10	Pełczyce	460	9,9 %	276	13,2 %
11	Przelewice	220	7,5 %	134	10,5 %
12	Pyrzyce	526	4,7 %	295	5,76 %
13	Recz	386	12 %	220	15,12 %
14	Trzcińsko-Zdrój	221	7,1 %	118	8,43 %
	Łącznie / średnio	5135	6,9 %	2907	7,44 %

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Potrzeby osób zaliczonych do grupy objętej wsparciem w LSR wynikają z prowadzonych badań własnych jak również konsultacji z mieszkańcami obszaru LSR. Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między podażą na pracę a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych duży odsetek bezrobotnych stanowią

osoby bez kwalifikacji, z niskim wykształceniem, z małą mobilnością. Niskie wykształcenie jest jedną z głównych przeszkód w skutecznej aktywizacji i rozwoju lokalnego rynku pracy. Wraz z rozwojem nowoczesnych dziedzin produkcyjnych i usługowych, wdrażania nowych technologii informacyjnych, wzrasta zapotrzebowanie na osoby o wysokich kwalifikacjach, specjalistów. Dlatego niska jakość i struktura wykształcenia, która nie odpowiada wymaganiom nowoczesnego rynku pracy, stając się główną przyczyną bezrobocia wśród określonej grupy osób. Przyczyną bezrobocia wśród młodych osób jest też niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku. Brak określonych kwalifikacji przy względnie wysokich kosztach szkoleń może zniechęcać pracodawców do zatrudnienia młodych osób. **Nasilenie ww. zjawisk zauważa się na obszarach zdegradowanych do których można zaliczyć mieszkańców dawnych PGR.** Upadek istniejących przed laty PGR-ów doprowadził do kryzysu większości rodzin. Badania jakościowe pokazują problem tzw. dziedziczonej bezradności mieszkańców byłych PGR-ów, towarzyszy temu brak chęci aktywizowania się. Problemem mimo długiego okresu nadal jest dostrzegalny to brak samodzielności, kreatywności, **zaakceptowanie bierności i jego zalegalizowanie, jako sposobu na życie.**

Potencjałem oddziaływania na problem rozwoju i wsparcia przedsiębiorczości mieszkańców są dobre doświadczenia wydatkowania środków z LSR 2014-2020. Najaktywniejsze w pozyskiwaniu środków z PROW byli przedsiębiorcy oraz osoby fizyczne (wnioskujące o środki na podjęcie i na rozwój działalności). Na dalszym miejscu pod względem aktywności lokują się jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe.

Dane dotyczące bezwzględnej liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, jak i dane wskaźnikowe informują, że **zmniejsza się liczba gospodarstw domowych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, wymagających wsparcia**. Linia trendu w zakresie korzystania z pomocy społecznej, szczególnie z powodu bezrobocia maleje. Jest to spowodowane zarówno liczbą rodzin korzystających z tej formy wsparcia jak i liczbą osób w rodzinach głównie dzięki programom rządowym (m.in. program 500+). **Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosił średnio 5,73 %,** Liczba ta spadła, jednak wciąż pokazuje to zapotrzebowanie na kolejne działania w obszarze polityki społecznej na obszarze LSR. Liczba ta jest również wyższa niż w woj. zachodniopomorskim, gdzie z różnej formy pomocy i wsparcia w ośrodkach pomocy społecznej, miejskich ośrodkach pomocy społecznej lub powiatowych centrach pomocy rodzinie korzystało jedynie 5,54% wszystkich mieszkańców województwa. Najgorsza sytuacja pod tym względem odnotowana została w gminie Krzęcin (9,8 %) i gminie Recz (9,1 %), najkorzystniejsza w gminie Myślibórz (3 %).

Tabela nr 9. Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej	Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR
1	Barlinek	18 777	1222	6,5 %
2	Boleszkowice	2812	219	7,8 %
3	Bierzwnik	4461	354	7,9 %
4	Choszczno	20 667	1099	5,3 %
5	Dębno	19 931	1048	5,3 %

6	Krzęcin	3391	334	9,8 %
7	Lipiany	5651	402	7,1 %
8	Myślibórz	19 059	571	3 %
9	Nowogródek Pomorski	3352	232	6,9 %
10	Pełczyce	7397	397	5,4 %
11	Przelewice	4677	296	6,3 %
12	Pyrzyce	18 545	957	5,2 %
13	Recz	5131	469	9,1 %
14	Trzcińsko-Zdrój	4954	354	7,1 %
	Razem/średnio	138 805	7954	5,73 %

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Wśród ankietowanych mieszkańców, zostały wskazane potrzeby w zakresie wspierania aktywnego włączenia społecznego. Szczególnie ważne wydaje się wsparcie aktywnej integracji mieszkańców i odbudowywania relacji międzyludzkich w społecznościach. Działania w tym obszarze mogą być wydatnym wsparciem aktualnych potrzeb w obszarze pomocy społecznej na obszarze LSR. Potencjałem płynącym z konsultacji społecznych jest **silne przywiązanie mieszkańców do miejsca zamieszkania stanowiące podstawę do realizacji działań zmierzających do budowania kapitału społecznego.**

Podstawowym problemem społecznym obszaru LSR jest pomoc nielicznym mieszkańcom z problemami społecznymi, choć należy odnotować coroczne zmniejszanie się liczby osób objętych pomocą gminnych ośrodków pomocy społecznej. Analiza wywiadów z członkami stowarzyszenia pokazuje, że problemem w sferze społecznej wydaje się skuteczne docieranie do osób potrzebujących pomocy i ich aktywizacja zawodowa. Rozwarstwienie społeczeństwa i struktury społecznej, wysoki poziom ubóstwa, zbyt mała pomoc specjalistyczna, trudności w dotarciu do rodzin mieszkających w małych miejscowościach i nieuczestniczących w życiu społecznym wydają się być aktualnymi problemami obszaru LSR. Czynnikiem zewnętrznym utrudniającym efektywność programów gminnych jest znaczny transfer świadczeń socjalnych skierowanych w ostatnich latach z programów rządowych, co ogranicza grupę mieszkańców zainteresowanych uczestnictwem w projektach społecznych, które mogą być przedmiotem dofinansowania ze środków EFS+ w kolejnej perspektywie 2023-2027. Pożądanym kierunkiem w tym obszarze będzie deinstytucjonalizacji i rozwój spersonalizowanych, zintegrowanych usług społecznych, w tym o charakterze środowiskowym, co będzie działaniem spójnym z Polityką kapitału oraz spójności społecznej województwa zachodniopomorskiego na lata 2021- 2030. Pożądanym kierunkiem w obszarze uwarunkowań społecznych będzie umiejętne pobudzanie i ukierunkowanie zmiany społecznej, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju społecznego i dążenia do wyrównywania warunków życia w poszczególnych częściach regionu oraz rozwijanie współpracy i innowacyjności w zakresie dostarczanych przez JST usług społecznych.

Kapitał społeczny definiowany jest jako potencjał społeczno-instytucjonalny. Kapitał ten stanowi czynnik tworzący warunki do rozwoju społeczno-gospodarczego w skali mikro (miejscowości, gminy). W tym obszarze poddano analizie nasycenie organizacjami pozarządowymi. Najsłabsze pod względem liczby działających organizacji pozarządowych jest gminy Recz, Boleszkowice, w których powstało w ostatnich latach najmniej organizacji na 10 tys. mieszkańców. Trzeba jednak zauważyć, że gmin, w których funkcjonuje niewiele organizacji wymagają dalszego wzmacniania kapitału społecznego mieszkańców i intensyfikowania włączania mieszkańców w działania społeczne (zgodnie z założeniami programu Leader oddolność działań i zaangażowanie podmiotów lokalnych jest kluczowa dla powodzenia programu rozwojowego).

Tabela nr 10. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców, w latach 2015-2020

Gminy / lata		2015	2016	2017	2018	2019	2020	średnio
Gmina	Barlinek	2	2	2	1	2	1	1,66
	Boleszkowice	0	3	0	0	3	0	1
	Bierzwnik	0	2	0	0	6	0	1,33
	Choszczno	1	1	2	1	2	1	1,33
	Dębno	3	2	0	1	1	1	1,33
	Krzęcin	3	5	5	0	0	0	2,16
	Lipiany	3	0	2	7	0	2	2,33
	Myślibórz	1	1	3	1	1	2	1,5
	Nowogródek Pomorski	0	3	6	3	3	3	3
	Pełczyce	3	1	0	1	1	4	1,66
	Przelewice	4	4	8	2	0	0	3
	Pyrzyce	2	1	4	2	3	1	2,16
	Recz	2	2	0	0	0	2	1

	Trzcińsko-Zdrój	2	0	2	2	2	0	1,33

Źródło: Ewaluacja instrumentu RLKS w województwie zachodniopomorskim w latach 2014-2020 Stowarzyszenie "Lider Pojezierza" Raport końcowy, Pracownia Badań Soma. Monika Kwiecińska-Zdrenka

Wyzwaniem w obszarze odnoszącym się do potrzeby dalszego budowania kapitału społecznego będzie wyzwolenie większego zaangażowania podmiotów NGO w lokalne życie społeczne oraz większego wsparcia finansowego na ich rzecz. Problemem obszaru jest jednak zróżnicowany i niewykorzystany potencjał NGO. Badania jakościowe pokazują, że organizacje pozarządowe mają niewystarczające wsparcie organizacyjne i finansowe dla realizacji swoich celów statutowych. Kolejnym czynnikiem jest obserwowany niski stopień włączenia osób młodych w sprawy lokalne.

Efektywnemu włączeniu społecznemu, a tym samym aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, służy rozwój podmiotów ekonomii społecznej, instytucji świadczących usługi ukierunkowane na wzrost aktywności osób i rodzin i ich usamodzielnienie. Funkcjonujące na terenie LSR kluby, placówki wsparcia dziennego, miejsca aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, czy świadczenie usług asystenckich i opiekuńczych dla osób zależnych, stanowią skuteczną formę pomocy mieszkańcom potrzebującym pomocy i wsparcia społecznego. Uzasadnione jest zatem wdrożenie działań zmierzających do wzrostu dostępu do infrastruktury usług społecznych, powiązanych z procesem aktywizacji społecznej i/lub zawodowej i deinstytucjonalizacji usług społecznych.

Podsumowując, specyfiką obszaru LSR jest mała atrakcyjność osiedleńcza, brak zainteresowania potencjalnych inwestorów lokowaniem działalności na obszarze oraz mało atrakcyjny rynek pracy; zagrożeniem natomiast jest dalszy odpływ ludności w celach zarobkowych. W ramach prowadzonych działań wsparcia zasadne będzie kierowanie pomocy do osóbw niekorzystnej sytuacji.. Osoby zaliczone do grupy szczególnie potrzebujących pomocy na obszarze LSR, to osoby młode (do 25 roku życia), osoby starsze (po 60 roku życia), mieszkańcy zamieszkujący tereny danych PGR.

Z uwagi na konieczność realizacji zapisów polityk unijnych związanych z tzw. europejskim zielonym ładem w okresie programowania 2023-2027 jednym z kierunków projektów grantowych mogą być **działania edukacyjne i aktywizacyjne w obszarze wyzwań klimatycznych i środowiskowych.** Analiza danych z badań z mieszkańcami pokazuje, że potrzebne są zintegrowane interwencje w zakresie edukacji, przedsiębiorczości i rynku pracy, powodujące wsparcie szkolnictwa zawodowego w powiązaniu ze sferą gospodarki lokalnej i regionalnej oraz stwarzające warunki do kształcenia ustawicznego mieszkańców i dostosowywania ich kompetencji do zmieniających się uwarunkowań rynkowych. Wymagane są interwencje w zakresie wprowadzania bardziej efektywnych metod i form kształcenia, odkrywania i wspierania talentów, wyboru odpowiedniej ścieżki kształcenia. Niekorzystne trendy związane z depopulacją i emigracją ludzi młodych może złagodzić bądź powstrzymać **rozwój lokalnej przedsiębiorczości.**

IV.2. Uwarunkowania gospodarcze

Na obszarze LGD występuje zjawisko silnej koncentracji aktywności gospodarczej na terenach miejskich. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na obszarze LGD na koniec 2014 r. wynosiła 14 064 a na koniec 2020 r. było ich 15 068, co stanowi wzrost o 6,66 % (1004 podmioty). W województwie zachodniopomorskim wzrost w tym samym okresie wyniósł 6,29 % zatem dynamika na obszarze LGD jest prawie na tym samym poziomie jak w regionie. Największy wzrost w wartościach bezwzględnych odnotowały gminy Pyrzyce (193 podmioty), Barlinek (133 podmioty) oraz Pełczyce (119 podmiotów).

Obszar gmin wchodzących w skład LGD charakteryzuje się niższym niż średnia krajowa i wojewódzka poziomem przedsiębiorczości mieszkańców, co potwierdzają wskaźniki obrazujące liczbę podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w stosunku do liczby mieszkańców. W przeliczeniu na 10.000

mieszkańców w wieku produkcyjnym średnia liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na obszarze LGD w 2020 r. wynosiła 1700,84 co jest wartością zdecydowanie poniżej średniej dla województwa zachodniopomorskiego (2377,8), jak i Polski (2060,6).

Odnotowano trend zwiększania liczby podmiotów gospodarczych wg klasy wielkości zatrudnienia 0-9 na całym obszarze LGD, w 2014 r. wynosił 13 381, a w 2020 r. już 14 495, co daje wzrost o 7,69 % , ale także spadek liczby podmiotów wg klasy wielkości zatrudnienia 10-49, stan na koniec 2014 r. wynosił 576, a na koniec 2020 r. było to 477, co stanowi trend spadkowy o 17,19 %. (Dane wg rejestru GUS – podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru regon wg klas wielkości 0-9 i 10-49).

Tabela nr 11. Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LSR w liczbie mieszkańców LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników		Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na terenie gminy
			0-9	1-49	
1	Barlinek	18 777	2 013	61	11,04 %
2	Boleszkowice	2812	293	14	10,91 %
3	Bierzwnik	4461	357	14	8,32 %
4	Choszczno	20 667	2 174	74	10,88 %
5	Dębno	19 931	2 364	84	12,28 %
6	Krzęcin	3391	226	6	6,84 %
7	Lipiany	5651	627	13	11,33 %
8	Myślibórz	19 059	2 019	75	10,99 %
9	Nowogródek Pomorski	3352	282	7	8,62 %
10	Pełczyce	7397	632	17	8,77 %
11	Przelewice	4677	420	15	9,3 %
12	Pyrzyce	18 545	2 168	59	12 %
13	Recz	5131	475	18	9,6 %

14	Trzcińsko-Zdrój	4954	445	20	9,39 %
	Razem /średni	138 805	14 495	477	10,79 %

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Przeprowadzona diagnoza wskazała że potencjalni przedsiębiorcy z obszaru LGD z trudem odnajdywali się w procedurach pozyskania wsparcia projektów regionalnych i krajowych służących rozwojowi przedsiębiorczości (świadczą o tym statystyki listy beneficjentów funduszy europejskich) – jeżeli korzystali ze wsparcia, to głównie dostępnego na poziomie lokalnym.

Przedsiębiorczość społeczna powoli się rozwija - prężnie działają organizacje pozarządowe (fundacje i stowarzyszenia), nieco wzrosła ilość spółdzielni. Analizując współczesne formy podmiotów ekonomii społecznej zidentyfikowano 8 spółdzielni socjalnych (Pyrzyce - 3, Myślibórz - 2, Choszczno - 1, Recz - 1, Barlinek - 1) i 1 Zakład Aktywności Zawodowej (ZAZ) (Choszczno). Na obszarze LGD nie działają nadal Centra Integracji Społecznej (CIS).

Na obszarze LGD w latach 2014-2020 wiodącym sektorem gospodarki była branża budowlana, następnie handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, przetwórstwo przemysłowe oraz działalność związana z obsługą rynku nieruchomości. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego dla LGD kluczowe znaczenie mają branże gospodarki tj. branża drzewno-meblarska, branża metalowa, maszynowa, branża logistyczno-spedycyjna, turystyczna, odnawialne źródła energii i technologie z nimi związane.

Część z przedsiębiorstw działa w obszarze tzw. inteligentnych specjalizacji. W województwie zachodniopomorskim są to m.in.: zaawansowane wyroby metalowe, produkty drzewno-meblarskie, nowoczesne przetwórstwo rolnospożywcze, multimodalny transport i logistyka, produkty oparte na technologiach informacyjnych. W układzie branżowym największymi pracodawcami na obszarze LGD są:

- Branża metalowa - METPOL-BARLINEK, Pro Mar S.A.(Barlinek), Letkomiller Mariusz "Malms" (Choszczno) INNOTEC (Recz), BACKER OBR (Pyrzyce),
- Branża przetwórstwo drewna - Barlinek Inwestycje Sp. z o.o. (Barlinek)
- Branża meblarska - Borne Furniture Sp. z o.o. (Barlinek), Kama (Dębno), BPI Polska Sp. z o.o. PRIGNITZ Meble Pomorskie Sp. z o.o. (Lipiany), WATEX Spółka z o. o. (Barlinek),
- Branża odlewnicza - Pro-Mar – branża odlewnicza HaCon Sp. z o. o. (Barlinek), ALUTEC (Recz),
- Branża transportowa, logistyczna - NeubauerSp.z.o.o. (Nowogródek Pomorski),
- Branża spożywcza - Zakład Przetwórstwa Mięsnego „Ozimek" Sp. j. (Choszczno), SHARMAN (Pyrzyce),
- Branża wydobywcza - Kopalnia Kruszyw „Minerały" (Boleszkowice), Kopalnia Ropy Naftowej i Gazu Ziemnego (Dębno),
- Branża budowlana - „FOL- JANX" (Boleszkowice), Choszczeńskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego Sp. z o.o. (Choszczno), MALDROBUD Sp. z o.o. (Myślibórz), „VEST-FIBER" Spółka z o. o. (Myślibórz) PBI Polska (Pyrzyce,)
- Branża turystyczna - Centrum Rekreacji i Sportu Sp. z o.o. (Choszczno), Jan Kuśmierkowski Zakład Produkcyjno- Handlowy „KAMA" (Myślibórz),
- Branża rolnicza Rolnicza - Spółdzielnia Produkcyjna w Rzecku (Choszczno), Ekodarpol (Dębno,) FARM EQUIPMENT INTERNATIONAL SP. Z O.O. W KARSKU (Nowogródek Pomorski), OHZ Lubiana, Rol-Dan Sp. z o.o. (Pełczyce), Vreespol sp. Zoo (Recz),
- Branża IT - E-CHO Sp. z o.o., (Choszczno), 2x3 (Krzęcin),
- Branża poligraficzna - Best Sub Europe Sp. z o.o. Sp. K. (Lipiany),
- Branża OZE - REMOR SOLAR Polska S. A. (Recz),
- Branża turystyczno-gastronomiczna - Pole Golfowe "Modry Las" (Choszczno), Usługi Gastronomiczne Paweł i Kamila Kmieć (Choszczno),
- Inne HOLDY – pośrednictwo pracy za granicą (Boleszkowice).

W niektórych gminach znaczącymi pracodawcami na rynku lokalnym są również jednostki samorządowe: urzędy gmin wraz z podległymi jednostkami, zespoły szkół, szpitale, domy pomocy społecznej. (Dane z BDL)

Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej odzwierciedla potencjał rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynikający z warunków naturalnych. Na obszarze LGD największy potencjał do produkcji rolnej ma powiat pyrzycki. Olbrzymim walorem są płodne gleby o wysokiej klasie bonitacyjnej. Stąd też przewodnią funkcją powiatu jest rolnictwo. W powiecie choszczeńskim dobre zasoby gleb ma również gmina Pełczyce. Pozostałe tereny na obszarze partnerstwa wykazują w przeważającej części średni potencjał do produkcji rolnej. Na krańcach południowych, wschodnich i zachodnich partnerstwa wskaźnik ten osiąga najniższe wartości.

Na obszarze LGD dominuje rolnictwo wielkoobszarowe. Sprzyjają temu m.in. uwarunkowanie historyczne (restrukturyzowane obszary po byłych PGR-ach), niska gęstość zaludnienia czy warunki naturalne. Na przestrzeni sześciu lat struktura agrarna obszaru LGD się zmniejszyła. Od 2017 r. ubyło rolników uprawiających gospodarstwa do 6 ha powierzchni, spadek o 13,38% (2017 r. - 2018, 2020 r. - 1748), oraz zmniejszyła się liczba rolników gospodarujących na areałach pow. 6 ha o 9,89% (2017 r. - 2579, 2020 r. - 2324). Zdecydowanie większe zmiany nastąpiły wśród rolników prowadzących specjalną produkcję rolniczą (np. hodowlę zwierząt, uprawy wybranej rośliny). Z 14 rolników w 2017, w 2020 r. na rynku pozostało 9. (Dane na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego i Diagnozy Partnerstwa IIT).

Powyższa tendencja potwierdza niską opłacalność działalności gospodarstw oraz ich niską konkurencyjność. Rolnikom pozostaje wybór - zwiększyć areał, bądź poszukać alternatywnych źródeł dochodów z innych form rolnictwa (np. rolnictwo ekologiczne). Istotnym zadaniem jest ułatwienie dostępu rolnikom do alternatywnych źródeł utrzymania, tak aby nie zostali dotknięci zjawiskiem marginalizacji społecznej po częściowym lub całkowitym odejściu z rolnictwa.

Na obszarze LGD największe powierzchnie upraw zajmują zboża, wśród nich dominuje pszenica. Znaczną część powierzchni upraw zajmuje rzepak i rzepik, następnie są to ziemniaki, buraki cukrowe, warzywa gruntowe (w tym strączkowe).

Analizując produkcję zwierzęcą w gospodarstwach rolnych na obszarze LGD dominuje produkcja drobiu i trzody chlewnej, lokalnie funkcjonują duże ośrodki hodowli koni i bydła.

Poza rolnictwem tradycyjnym, na obszarze LGD rozwija się także rolnictwo ekologiczne. Obecnie, jak wynika z danych udostępnianych przez uprawnione jednostki certyfikujące, kilkadziesiąt gospodarstw rolnych z obszaru LGD posiada certyfikaty ekologiczne w zakresie produkcji i przetwórstwa. Wśród upraw ekologicznych dominują trwałe użytki zielone, siano, zboża, warzywa i owoce. Występują również gospodarstwa ekologiczne z obszaru LSR zajmujące się produkcją zwierzęcą (m.in. cielęta, żywiec wołowy, daniele, owce, kaczki) oraz produktami pochodzenia zwierzęcego (np. jaja).

Możliwości rozwoju rolnictwa ekologicznego w obszarze LGD, poza dobrymi warunkami glebowymi, sprzyja także coraz większa świadomość społeczeństwa i rosnący dzięki temu popyt na produkty ekologiczne.

Na obszarze LGD działają gospodarstwa rybackie, prowadzona jest głównie działalność związana z produkcją ekstensywną karpia. Większość obiektów hodowli tego gatunku nie przekracza powierzchni 10 ha lustra wody. Na terenie LSR znajduje się także przetwórnia krewetek (Choszczno). Na obszarze LGD występują stawowe gospodarstwa rybackie, które powstały w większości na gruntach prywatnych. Są one małe, często zaniedbane, posiadające przestarzały sprzęt. Dominują gospodarstwa z terenu Gmin Dębno, Lipiany, i Recz.

Z kolei większość łącznej powierzchni obwodów rybackich na jeziorach zajmowanych jest przez gospodarstwa z Gmin Myślibórz i Bierzwnik.

Gospodarka rybacka to nie tylko zarejestrowani właściciele gospodarstw rybackich , ale również amatorzy wędkarze, którzy łowią z łodzi, z lodu oraz z brzegu.

IV.3. Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe

Z obszarem LSR można wiązać takie wyznaczniki typowe dla województwa zachodniopomorskiego, jak: **wysokie walory turystyczne pojezierzy oraz walory przyrodnicze i kulturowe**, **problemem jednak jest niedostatek nowoczesnych miejsc noclegowych.** Jest to **obszar obfitujący w rzeki i jeziora**. Udział wód należy

oceniać jako wysoki - w 10 spośród 14 gmin jest on wyższy od średniej ogólnopolskiej i związany w głównej mierze z wysoką dostępnością jezior. Aż 13 jezior ma powierzchnię ponad 100 ha. Dodatkową cechą obszaru LGD jest fakt występowania jezior w miastach i miejscowościach (Lipiany, Barlinek, Myślibórz, Trzcińsko Zdrój, Choszczno, Pełczyce), co stanowi impuls dla rozwoju turystyki. Główne rzeki obszaru LGD to Płonia, Ina i Myśla, w dużej mierze udostępnione dla kajakarstwa. Uzupełnieniem powierzchniowych wód gmin są sieci rowów i kanałów melioracyjnych, potorfia wypełnione wodą oraz stawy rybne. **Grunty leśne** zajmują ⅓ powierzchni obszaru LGD i mimo, że ich udział na obszarze całego LGD jest zbliżony do wartości średnich dla kraju i województwa, to jednak w wymiarze poszczególnych gmin jest on już bardzo zróżnicowany – w pięciu gminach (Barlinek, Bierzwnik, Boleszkowice, Dębno, Nowogródek Pomorski) przekracza poziom 45% (podczas gdy średnia dla Polski to zaledwie niewiele powyżej 30%). Na obszarze objętym LSR znajduje się prawie połowa terenów Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego „Ujście Warty" oraz Drawieńskiego Parku Narodowego w Gminie Bierzwnik. Występują tu również ciekawe rezerwaty przyrody, np. „Cisy Boleszkowickie", "Florystyczny rezerwat przyrody – jezioro Jasne", „Rezerwat przyrody Grądowe Zbocze", „Rezerwat Łasko" z kolonią czapli siwej oraz parki. Najbardziej rozpoznawalnym z nich jest utworzony w XIX w. park w Przelewicach o pow. 30 ha – obecnie Ogród Dendrologiczny. Restrykcyjne formy ochrony środowiska obowiązujące na znacznej części obszaru zmniejszają jednak atrakcyjność inwestycyjną obszaru. Na obszarze LGD występują różne formy ochrony przyrody, co przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 12. Formy ochrony Przyrody występujące na obszarze Stowarzyszenia "Lider Pojezierza"

l.P.	NAZWA	FORMA OCHRONY PRZYRODY	POŁOŻENIE NA OBSZARZE LGD
1.	Dolina Iny koło Recza	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Choszczno, Recz
2.	Drawieński Park Narodowy	Park Narodowy	Bierzwnik
3.	Łasko	Rezerwat Przyrody	Bierzwnik
4.	Wyspa na Jeziorze Bierzwnik	Rezerwat Przyrody	Bierzwnik
5.	Źródlisko Skrzypowe	Rezerwat Przyrody	Bierzwnik
6.	Torfowisko Konotop	Rezerwat Przyrody	Bierzwnik
7.	Lasy Bierzwnickie	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Bierzwnik
8.	Uroczyska Puszczy Drawskiej	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Bierzwnik, Recz
9.	Lasy Puszczy nad Drawą	Obszar Natura 2000 (dyrektywa ptasia)	Bierzwnik, Krzęcin, Choszczno, Pełczyce, Recz
10.	Grądowe Zbocze	Rezerwat Przyrody	Recz

11.	Barlinecki Park Krajobrazowy	Park Krajobrazowy	Barlinek Nowogródek Pomorski, Pełczyce
12.	Ostoja Barlinecka	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Barlinek, Nowogródek Pomorski, Pełczyce
13.	Dolina Płoni i Jezioro Miedwie	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Barlinek, Pyrzyce, Pełczyce, Przelewice
14.	Pojezierze Ińskie	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Recz
15.	Puszcza Barlinecka	Obszar Natura 2000 (dyrektywa ptasia)	Barlinek, Nowogródek Pomorski, Pełczyce
16.	Ostoja Ińska	Obszar Natura 2000 (dyrektywa ptasia)	Recz
17.	Tchórzyno	Rezerwat Przyrody	Myślibórz
18.	Jezioro Jasne	Rezerwat Przyrody	Myślibórz, Lipiany
19.	Czapli Ostrów	Rezerwat Przyrody	Dębno
20.	Długogóry	Rezerwat Przyrody	Myślibórz
21.	Jezioro Dobropolskie	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Myślibórz, Trzcińsko-Zdrój
22.	Gogolice-Kosa	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Dębno, Trzcińsko-Zdrój
23.	Dolina Tywy	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Trzcińsko-Zdrój
24.	Ostoja Witnicko-Dębniańska	Obszar Natura 2000 (dyrektywa ptasia)	Boleszkowice, Dębno, Myślibórz, Trzcińsko-Zdrój
25.	Markowe Błota	Rezerwat Przyrody	Barlinek
26.	Cisy Boleszkowickie	Rezerwat Przyrody	Boleszkowice
27.	Skalisty Jar Libberta	Rezerwat Przyrody	Barlinek
28.	Jezioro Kozie	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Myślibórz, Nowogródek Pomorski
29.	Dziczy Las	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Myślibórz

30.	Gogolice-Kosa	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Dębno, Trzcińsko-Zdrój
31.	Dolna Odra	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Boleszkowice
32.	Pojezierze Myśliborskie	Obszar Natura 2000 (dyrektywa siedliskowa)	Myślibórz, Lipiany
33.	Dolina Dolnej Odry	Obszar Natura 2000 (dyrektywa ptasia)	Boleszkowice
34.	Brodogóry	Rezerwat Przyrody	Pyrzyce
35.	Jezioro Miedwie i okolice	Obszar Natura 2000 (dyrektywa ptasia)	Pyrzyce, Przelewice

Źródło: opracowanie własne na podstawie Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody

Zasoby kulturowe obszaru LGD to przede wszystkim zabytki architektoniczne. Najistotniejszą spuściznę stanowią obiekty sakralne - kościoły, reprezentujące różne style architektoniczne, które użytkowane są do dnia dzisiejszego oraz zabudowania klasztorne, które, będąc często w stanie znacznego zniszczenia, wymagają prac konserwatorskich niezbędnych do ich wyeksponowania i udostępnienia na cele turystyczne.

Kolejnym elementem łączącym obszar LGD w zakresie dziedzictwa są pozostałości po obiektach obronnych występujące na obszarze gmin - mury obronne, bramy obronne oraz inne fortyfikacje miejskie, jak na przykład baszty.

Charakterystycznym elementem obszaru są też pałace, dwory i dworki wraz z zabudowami folwarcznymi lub też założeniami parkowymi z cennymi okazami roślinności, stanowiące doskonałe miejsca do wypoczynku i kontemplacji, a także lekcji przyrody i ekologii. Zrewitalizowane tereny parków stanowią w części gmin strefy rekreacyjne lub też sportowe. Elementem powiązanym są też stare grody, średniowieczne ruiny zabudowań, czy też obiekty o znaczeniu gospodarczym.

Na obszarze LGD, w większości centrów głównych miejscowości poszczególnych gmin, znajdują się cenne, zabytkowe ratusze oraz obszary starego miasta, rynki będące pod ochroną konserwatorską. Obiekty te odpowiednio zrewitalizowane stanowią siedzibę władz gminnych lub też innych jednostek wykonujących zadania publiczne, co sprawia, że ich wnętrza są otwarte dla zwiedzających. Niektóre z odnowionych zabytkowych obiektów, służą obecnie potrzebom codzienności i są godnymi podziwu i kontemplacji zabytkami sztuki architektonicznej dawnych czasów. Bardzo często do lepszego wyeksponowania poszczególnych zabytków przyczynia się naturalne ukształtowanie terenu - wzgórza, jeziora, które zwiększają wartość estetyczną obiektów. Wciąż wiele obiektów historycznych nie doczekało się niezbędnych prac konserwatorskich (są wysoce zdegradowane) umożliwiających ich wykorzystanie zgodnie z potrzebami rozwojowymi obszaru LGD.

Do najciekawszych zabytków obszaru LGD należą:

- barokowe i rokokowe kościoły w Golenicach, Dolsku, Nawrocku, Renicach, Różańsku, Sulimierzu;
- pałace ceglane w Czernikowie, Karsku, Rościnie;
- pałac konstrukcji ryglowej w Niepołcku;
- późnobarokowy ratusz w Myśliborzu;
- kuźnia konstrukcji ryglowej w Dolsku;
- klasztor cysterski, kościół i gotycki spichlerz w Bierzwniku;

- kościół gotycki NMP z drzewem Jessego oraz rondel przedbramia i fragmenty murów obronnych w Choszcznie;
- barokowy kościół w Chłopowie;
- XVII-wieczny kościół w Krzęcinie;
- XIII-wieczny kościół i klasztor cysterski w Pełczycach;
- gotycki kościół w Reczu;
- kościół, dawne bramy miejskie, trzy baszty i ratusz w Trzcińsku-Zdrój;
- budynki o konstrukcji ryglowej, dwie bramy gotyckie (Brama Pyrzycka i Brama Myśliborska) oraz fragmenty murów obronnych w Lipianach;
- XIII-XV wieczne mury miejskie w Pyrzycach z bramami Bańską i Szczecińską, basztami: Sowią, Lodową, Prochową i Pijacką oraz ruinami baszty Śpiącej Królewny i Mniszej;
- Kaplica św. Ducha w Pyrzycach (obecnie siedziba Pyrzyckiej Biblioteki Publicznej);
- Ratusz w Pyrzycach;
- studzienka wzniesiona w miejscu Świętego Źródełka, z którego czerpał wodę Św. Otton podczas chrztu pyrzyczan w 1124 r.;

Ogród Dendrologiczny w Przelewicach (pow. 30 ha) z zespołem pałacowo-folwarcznym, z licznymi roślinami egzotycznymi, wspaniałym ogrodem japońskim, kolekcją rododendronów i azalii, Doliną Pięciu Źródeł i Aleją Róż.

Analizując warstwę narodowościową i etnograficzną obszaru LGD należy stwierdzić, że zamieszkany jest on głównie przez polską ludność napływową – stanowi, więc swoisty tygiel kulturowy - mieszankę tradycji i kultury mieszkańców różnych rejonów Polski, która zasiedliła te tereny po II wojnie światowej. Ziemie LGD Lider Pojezierza zasiedlane były również przez ludność pochodzenia ukraińskiego i łemkowskiego. W wyniku tego procesu nastąpiło przerwanie dotychczasowego dziedzictwa kulturowego, ściśle związanego z kulturą niemiecką, a następnie przez długi okres miała miejsce unifikacja kultury do wzorców występujących na terenie Polski, zaś ustrój komunistyczny dodatkowo spowalniał ten proces. W związku z powyższym bazowanie na pierwotnym, niemieckim dziedzictwie kulturowym obszaru, jako elemencie, który przyczynić miał się do rozwoju, napotykało na bariery. Odnosząc sytuację historyczną do czasów obecnych, należy zauważyć, iż jednym z nielicznych elementów pierwotnego dziedzictwa kulturowego osadników, które zachowało się z ich miejsc pochodzenia są kulinaria. Ma to odzwierciedlenie w dużej ilości potraw tradycyjnych i lokalnych, takich jak np.: miody: pojezierza choszczeńskiego, puszczy barlineckiej, z lasu świętej Marii, przelewickie, choszczeńska strucla z makiem. Jednocześnie, inicjatywy związane z podtrzymywaniem tradycji wytwarzania produktów lokalnych napotykają na wiele przeszkód związanych z wprowadzeniem na rynek spożywczy (przepisy HACCP), przez co znane są jedynie w gronie mieszkańców danych terenów.

Na obszarze LSR istnieją bardzo sprzyjające warunki do rozwoju turystyki. Sieć rzeczna i znajdujące się jeziora oraz duże skupiska leśne na terenie LGD dają możliwość rozwoju zrównoważonej turystyki i rekreacji. Spora liczba jezior stwarza możliwość do uprawiania sportów wodnych i wędkarstwa. Przez obszar przebiegają trasy rowerowe. Niestety nie wszystkie miejscowości posiadają trasy albo połączenie z nimi. Obszar LGD jest predestynowany do rozwoju następujących form turystyki:

- turystyka aktywna, oparta na szlakach pieszych, rowerowych, ścieżkach edukacyjnych, itp.;
- turystyka kulturowa, nastawiona na zwiedzanie obiektów zabytkowych, w tym zakresie każda z gmin oferuje zwiedzającemu coś ciekawego;
- turystyka kulinarna, opartą na lokalnych specjałach i potrawach tradycyjnych wymienionych w dalszej części strategii.

Możliwe jest też postrzeganie turystyki pod kątem imprez lokalnych, regionalnych, które odbywają się cyklicznie. Interesujące są również imprezy kulturalne i sportowe organizowane najczęściej w okresie letnim, a są to m. in.:

- w Pełczycach i Choszcznie maratony pływackie;
- rozgrywki turniejowe w kajak polo w Choszcznie;
- Choszczeński Klasyk Szosowy;
- „Choszczeńska 10” i międzynarodowy maraton w Dębnie.

- „Bieg Bursztynowy” w Pełczycach;
- Barlineckie Świętojanki z Koronacją Królowej Puszczy;
- Międzynarodowe Spotkania Pasjonatów Nordic Walking;
- „Folklor Bez Granic” - Boleszkowice;
- Turniej Rycerski w Chwarszczanach;
- Triatlon w Lipianach;
- Festiwal Tradycji w Przelewicach;
- SMAK im. Janusza Kofty w Myśliborzu.

Obszar LGD to bogata i wciąż podtrzymywana kultura ludowa. Istnieje wiele ludowych zespołów artystycznych, które swoją obecnością i występami uświetniają imprezy organizowane na terenie LGD. Najbardziej znanym jest „Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Pyrzyckiej”.

Nasz obszar 14 gmin, to region mający nie tylko bogatą i niezwykle burzliwą historię, ale również posiadający zbiór fascynujących tradycji, zwyczajów i kultur. Ludność województwa zachodniopomorskiego pochodzi z różnych stron Polski przedwojennej i powojennej. Przybysze przywieźli tu różnorodną gamę smaków i potraw, które wkomponowały się w smaki występujące na tym terenie w okresie przedwojennym. Te różnorodne produkty i potrawy tworzą jedyny, niepowtarzalny region kulinarny. Jest on stosunkowo „młody”, bo liczy tylko kilkadziesiąt lat, ale ma już swoje sukcesy w postaci produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych. Dokonując analizy listy produktów tradycyjnych zamieszczonej na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, spośród 57 zapisanych w niej produktów siedem z nich można w sposób bezpośredni powiązać z obszarem oddziaływania Lokalnej Grupy Działania Lider Pojezierza:

- choszczeńska strucla z makiem (Choszczno),
- miody przelewickie (Przelewice),
- miody z Lasu Świętej Marii (Bierzwnik),
- miody puszczy barlineckiej (Barlinek),
- miody Pojezierza Choszczeńskiego (Choszczno, Krzęcin, Pełczyce),
- Lipiański Piwo Zaczynaj (Lipiany),
- wędzony udziec wieprzowy z Przelewic (Przelewice),
- zakwas buraczany z Dębna (Dębno).

Znakomita większość gmin z obszaru oddziaływania Lokalnej Grupy Działania posiada jednak w swojej ofercie inne produkty, aspirujące do rangi produktów lokalnych lub nawet regionalnych w przyszłości. Są to także produkty, które zostały zauważone w regionalnych i lokalnych konkursach na potrawy tradycyjne. Lokalna Grupa Działania powinna wspierać promocję tych produktów tak, by w możliwie krótkim okresie czasu zostały dopisane do listy produktów tradycyjnych regionu Pomorza Zachodniego. Produkty lokalne w wybranych gminach obszaru LGD:

- Gmina Boleszkowice: chleby z Gudzisza, ogórki ze studni, smalczyk z Gudzisza oraz pasztet razowy;
- Gmina Dębno: ciasteczka żołędziowe, które stały się już oficjalnym podarunkiem upominkowym Gminy;
- Gmina Pełczyce: likier z tataraku, dżem jabłkowo – tatarakowy, dżem truskawkowo – tatarakowy, miód z mniszka lekarskiego, nalewka z mniszka lekarskiego, pierogi z soczewicy zielonej, kiszka ziemniaczana, chleb ziołowy na liściach tataraku, nalewka z pigwy Babci Balbinki oraz bogracz Kopystek;
- Gmina Przelewice: wyroby wędliniarskie, smalec przelewicki i rolada z dzikiej kaczki.

W ramach swojego działania Lider Pojezierza, aby wspierać tradycje lokalne i pomóc w drodze do uzyskania wpisu na Listę Produktów Tradycyjnych, ogłosił konkurs pn. **Marka Lokalna,** obejmujący cztery kategorie (produkt spożywczy; sztuka/rękodzieło; produkt użytkowy/rzemiosło; produkt turystyczny/rekreacyjny), którego celem jest wyłonienie grupy najlepszych produktów i usług z obszaru, które dzięki swoim walorom jakościowym i użytkowym będą kreatorem Marki Lokalnej. Obecnie trwa II edycja konkursu.

Obecnie system promocji i sprzedaży ww. (przykładowych) produktów znajduje się we wstępnej fazie rozwoju. Wyroby wytwarzane są głównie w warunkach domowych i dystrybuowane poza komercyjną ścieżką sprzedaży (uzyskanie dostępu do produktu wymaga najczęściej bezpośredniego kontaktu z wytwórcą, który rzadko dysponuje warunkami do wytworzenia produktu w hurtowej ilości). W odniesieniu do sfery promocji – ma ona charakter

bezpośredni (realizowana jest poprzez udział producentów w lokalnych wydarzeniach i imprezach). Należy zwrócić szczególną uwagę na dostępność lokalnej, certyfikowanej żywności ekologicznej, która umożliwia kreowanie kolejnych produktów lokalnych opartych na kulturze i historii poszczególnych grup mieszkańców obszaru LGD. Na obszarze LGD brakuje kooperacji producentów żywności lokalnej i tradycyjnej, nie ma też tradycji przetwórczych, stąd producenci rolni chcący przetwarzać swoje produkty muszą liczyć obecnie na własne możliwości.

Promocja i sprzedaż tradycyjnie wytwarzanej żywności nie tylko by podniosła atrakcyjność obszarów wiejskich, ale także dała im szansę na utworzenie nowych miejsc pracy na wsi, a tym samym – na pozyskiwanie nowych źródeł dochodu. Ważne jest to, że lokalne i regionalne produkty żywnościowe cieszą się coraz większym uznaniem i zainteresowaniem konsumentów, co przyczynia się do wzmocnienia poczucia tożsamości regionalnej oraz rozwoju i promocji obszaru objętego LSR na lata 2023-2027+.

Każdy z wymienionych w LSR obszarów, mimo nakładów poczynionych w perspektywie 2014-2020, wymaga szeregu kolejnych inwestycji – równolegle realizowanych przez sferę publiczną i podmioty gospodarcze a także wykorzystania potencjału płynącego z tradycji rybackich (szczególnie turystyka kulinarna). Różnorodność oferowanych atrakcji zapewnia dłuższy pobyt turystów bez względu na pogodę. Wychodząc naprzeciw potrzebom mieszkańców i turystom, LGD zrealizowało projekt współpracy pn. **„Marka turystyczna- Sieć Ekomuzea”**, w ramach którego stworzyliśmy pakiety turystyczne, działanie to chcemy dalej kontynuować, a dzięki temu zwiększamy bogactwo oferty turystycznej obszaru. W ramach projektu współpracy powstało pięć pakietów:

1. **Czar Pary** - stare budynki kolejowe, dworce, trasy rowerowe prowadzone na torowiskach, muzea kolejnictwa, tradycje kolejarskie, parowozy, stare lokomotywy spalinowe. Powrót do przeszłości. Para jako napęd lokomotyw, ale przede wszystkim napęd gospodarczy XIX wieku. Idea maszyny parowej. Najprostsze urządzenia. Historia i nowoczesność. Czy to już koniec epoki pary? A co będzie jak zabraknie prądu, paliw …? Historie dworców i wież ciśnień. Ciekawe wydarzenia związane z kolejnictwem przygotowane przez mieszkańców. Kuchnia kolejowa, smaczna i szybka. Miejsca noclegowe.
2. **Dawne dzieje i pradzieje** - okres megalitów, kurhanów, osad słowiańskich. Budowle starsze niż piramidy egipskie do czasów naszej ery przed powstaniem państwa polskiego. Pakiet zawiera podróż po tych obiektach ich replikach, opowieściach historyków, ciekawe wydarzenia związane z tym pakietem przygotowanym przez mieszkańców. Kuchnia z “kamienia łupanego”, nie przetworzona, ciekawie pokazana, prosta i smaczna.
3. **Zakony Pojezierza** - stare kościoły, zabudowania klasztorne, tradycja klasztorna. To pakiet związany z zakonami ich zwyczajami, tajemnicami, budowlami zakonnymi i legendami. Zakony - Cystersi, Templariusze, Joannici. Ich budowle nadal słynna z ukrytych skarbów oraz legendami. Ciekawe wydarzenia związane zakonami. Wydarzenia przygotowane przez mieszkańców. Kuchnia zakonna ciekawie pokazana, smaczna.
4. **Rzemiosł dawnych ślad** - browary, winnice, gorzelnie, folwarki i młyny, masarnie, mleczarnie i przetwórstwo mleczarskie, suszarnie, spichlerze. Historia przetwórstwa lokalnego sięga czasów dawnych i tych współczesnych, praktykowanych przez nasze babcie, przekazywane z pokolenia na pokolenie. Ale to nie tylko przetwórstwo samo w sobie to również miejsca przetwórstwa, owiane legendami i historią ludzi, którzy poświęcili kawał swojego życia w tych obiektach. Ciekawe wydarzenia związane z rzemiosłem, kulinariami przygotowanymi przez mieszkańców. Przetwarzanie żywności, Kuchnia ciekawie pokazana, smaczna.
5. **Parki drzewa Lasy** - Pakiet związany z przyrodą, przestrzenią, jaką tworzy natura oraz powrót do ogrodów przydworskich, ogrodów i parków tworzonych przez ludzi oraz naturalnych stworzonych przez przyrodę. Parki przydworskie, ogrody, parki krajobrazowe, parki narodowe, pomniki przyrody, atrakcyjne przyrodniczo obrazy i widoki, które mogą zachwycić obserwatora. Odnajdywanie ciekawych kolekcji przyrodniczych, promowanie bioróżnorodności i wysp przyrodniczych, roślin rzadko spotykanych. Kuchnia wykorzystująca ciekawe mieszanki roślinne.

Wymienione wyżej pakiety turystyczne są w podobny sposób wzmacniane i udoskonalane również w LGD WIR. Daje nam tą możliwość, że działania pakietowe realizowane będą partnersko w LSR w dwóch partnerskich LGD.

Jednocześnie, poza silnymi obszarami LGD, istnieją liczne braki we właściwym zagospodarowaniu rzek i jezior, które są naturalnym elementem przeważającym w gminach. Ponadto, pozostałe bogactwa przyrodnicze nie są dostatecznie wykorzystywane do celów turystycznych (m.in. Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy, pomniki przyrody, rezerwaty, parki).

Obecnie, poza wyraźnym zjawiskiem sezonowości ruchu turystycznego (częściowo usprawiedliwionym np. sezonowością turystyki wodnej) odczuwalny jest niedobór zdefiniowanych, gotowych do zaoferowania produktów turystycznych, a także połączenia ich w gotowe oferty pakietowe dedykowane grupom odbiorców o określonych preferencjach w zakresie spędzania czasu wolnego. Dotychczasowy brak spójnej wizji zagospodarowania przestrzennego całości obszaru LGD stanowi istniejącą barierę dla rozwoju szerokiej, pakietowej oferty turystycznej. LSR nie odpowiada za określenie szczegółowej koncepcji zagospodarowania, ale poprzez dostępne środki finansowe może wspierać przedsięwzięcia budujące przedmiotową spójność.

Stan infrastruktury turystycznej LGD jest zróżnicowany, lecz nie zawsze dostosowany do obowiązujących standardów ilościowo oraz jakościowo.

Pytani w ramach badania ewaluacyjnego, o to jakie powinny być dalsze kierunki rozwoju turystyki na obszarze LGD, wskazują, że powinny to być:

- dbałość o zasoby lokalne pomniki przyrody, zadbanie i uatrakcyjnienie linii brzegowej jezior;
- zapobieganie dewastacjom (monitoring);
- rozszerzenie oferty turystycznej, np. włączenie do oferty spływów kajakowych;
- wygospodarowanie przestrzeni pozwalającej na pobyt grup (także dla dzieci i młodzieży z obszaru LGD);
- przygotowanie przestrzeni dostępnej publicznie (kąpieliska);
- przygotowanie zaplecza infrastrukturalnego dla rozszerzonej oferty turystycznej (np. budowa infrastruktury kajakowej, budowa i znakowanie ścieżek rowerowych);
- rozszerzenie oferty kulturalnej;
- poszerzenie zaplecza usługowego dla turystów, w szczególności bazy noclegowej;
- dbałość o nienaruszenie środowiska mimo niezbędnego rozwoju infrastruktury;
- uwzględnienie na mapie atrakcji turystycznych dziedzictwa kulturowego (np. obiektów architektonicznych, produktów lokalnych, wyrobów rzemieślniczych).
- rozwój sieci komunikacyjnej pozwalającej na korzystanie z zasobów turystycznych;

  promocja obszaru.

IV.4. Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne

Lokalna Grupa Działania Lider Pojezierza zajmuje obszar położony wzdłuż południowej granicy województwa zachodniopomorskiego rozciągający się od granicy z Niemcami na zachodzie do powiatu wałeckiego na wschodzie. Obszar zajmowany przez Lokalną Grupę Działania zlokalizowany jest centralnie względem 3 aglomeracji: Berlin, Poznań, Szczecin i na styku trzech województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego i wielkopolskiego i doskonale z nimi skomunikowany. Gminy tworzące Lokalną Grupę Działania „Lider Pojezierza" wchodzą w skład 4 powiatów, tj. powiatu gryfińskiego (Trzcińsko Zdrój), powiatu myśliborskiego (Barlinek, Boleszkowice, Dębno, Myślibórz, Nowogródek Pomorski), powiatu pyrzyckiego (Lipiany, Przelewice, Pyrzyce) i powiatu choszczeńskiego (Bierzwnik, Choszczno, Krzęcin, Pełczyce, Recz).

Pod kątem geograficznym, zdecydowana większość gmin leży na terenie Pojezierza Myśliborskiego, niektóre częściowo na Pojezierzu Pomorskim, Pojezierzu Choszczeńskim oraz Równinie Pyrzycko – Stargardzkiej, stąd też wywodzi się nazwa Stowarzyszenia. Zachodnią granicę obszaru LGD wyznacza również rzeka Odra. Należy podkreślić, że największe ośrodki miejskie koncentrują się w zachodniej części LGD (Myślibórz, Barlinek, Dębno). W przypadku wschodniej części obszaru działania LGD rolę głównego ośrodka miejskiego pełni Choszczno. W ujęciu przestrzennym uwagę zwracają również małe miasta: Trzcińsko-Zdrój, Lipiany, Pełczyce, Recz (ich położenie

potwierdza występowanie zjawiska silniejszej urbanizacji zachodniej części obszaru LGD). Analizowany teren to jednak w głównej mierze mniejsze miejscowości – to one w istocie kreują przestrzeń obszaru. Powiązania komunikacyjne obszaru LGD są korzystne dla rozwoju regionu.

Potencjałem obszaru LSR jest możliwość pozyskania dodatkowych środków pomocowych w perspektywie 2021-2027 w ramach IIT - Inne Instrumenty Terytorialne. W związku z tym, zostało powołane nowe Partnerstwo „Lider Pojezierzy", które tworzą gminy i powiaty członkowskie. W ramach prac diagnostycznych opracowana została Strategia IIT. W ramach prac nad strategią zidentyfikowano projekty strategiczne, których realizacja może w dłuższej perspektywie znacząco przyczynić się do realizacji celów Strategii. Szansą będzie zatem możliwość wykorzystania potencjału LGD jako partnerów w realizacji projektów strategicznych i projektów uzupełniających oraz możliwości zaangażowania przedstawicieli LGD w działanie.

Problemem jest **niski poziom nakładów finansowych na budowę i modernizację dróg (powiatowych i gminnych),** który może stanowić zagrożenie co przy dynamicznym rozwoju motoryzacji powoduje stałe pogarszanie się warunków podróżowania i bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Poziom rozwoju gospodarczego gmin należących do obszaru LSR jest znacznie zróżnicowany. Średni poziom wskaźnika G dla gmin członkowskich wynosił na 2020 r. około 1,5 tys. zł i jest to poziom porównywalny w gminach członkowskich, najwyższy poziom wskaźnika G notuje gmina Boleszkowice (2 664,28 zł), z kolei – najniższy gmina Trzcińsko-Zdrój (1 112,06 zł). Analizując wysokość dochodów ogółem, najwyższe dochody notuje gmina Dębno na poziomie 123 444 833,03 zł rocznie, przy równie wysokich wydatkach 119 977 744,94 zł, z kolei najniższe dochody spośród gmin członkowskich osiąga gmina Krzęcin z 19 140 042,42 zł rocznie. Największe środki w budżecie gminy na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych [zł] wskazano w gminie Pełczyce (10 933 365,09 zł), najniższe w gminie Recz (198 210,00 zł). Zbliżoną sytuację obrazuje analiza wydatków ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca gmin z obszaru LSR, średnio 5 984,59 zł, gdzie najwyższy poziom notuje się w gminie Pełczyce (7 311,28 zł). Analiza pokazuje, że pomimo zróżnicowania dochodów podatkowych gminy członkowskie wydatkują zbliżone środki na mieszkańców pomimo różnego poziomu dochodów. Pokazuje to zasadność kierowania pomocy szczególnie do gmin członkowskich z niższym poziomem dochodu podatkowego.

Tabela nr 13. Dochód podatkowy na obszarze LSR oraz poziom wydatków w gminach, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Dochody ogółem [zł]	Wydatki ogółem [zł]	Środki w budżecie gminy na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych [zł]	Wskaźniki dochodów podatkowych gmin G	Wydatki ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca [zł]
1	Barlinek	112 520 202,03	108 545 339,52	6 098 056,80	1 652,62	5 997,88
2	Boleszkowice	19 442 003,68	21 481 473,50	2 903 121,08	2 664,28	6 951,02
3	Bierzwnik	26 971 037,59	26 068 487,11	1 130 129,29	1 417,28	6 056,82
4	Choszczno	109 394 039,46	103 836 724,28	4 462 122,69	1 341,65	5 289,34

5	Dębno	123 444 833,03	119 977 744,94	1 771 567,49	2 508,98	6 179,35
6	Krzęcin	19 140 042,42	18 228 394,48	1 744 787,77	1 780,25	5 599,78
7	Lipiany	27 262 296,43	26 414 663,48	321 642,98	1 139,88	4 811,56
8	Myślibórz	104 383 356,27	106 642 451,76	3 496 796,89	1 361,35	5 463,10
9	Nowogródek Pomorski	22 456 860,83	18 217 849,65	976 049,53	1 268,22	6 717,58
10	Pełczyce	54 322 823,28	57 096 079,48	10 933 365,09	1 291,93	7 311,28
11	Przelewice	31 053 386,08	28 125 145,99	1 068 585,05	1 376,61	6 641,01
12	Pyrzyce	93 542 916,72	90 275 808,10	1 906 621,74	1 465,75	5 025,68
13	Recz	30 872 898,75	25 811 631,80	198 210,00	1 207,07	6 039,30
14	Trzcińsko-Zdrój	28 582 716,96	26 203 499,88	1 117 998,40	1 112,06	5 700,58
11	Razem/średnia	803 389 413,53	776 925 293,97	38 129 054,80	21 587,93	83 784,28

Źródło: wskazniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-wojewodztw-na-2020-r oraz Dane GUS BDL

Analizy jakościowe pokazują, że istotną barierą rozwoju tych obszarów jest niska dostępność do podstawowych usług publicznych, zdekapitalizowanie tkanki osadniczej i zagrożenie walorów przyrodniczych w procesie gwałtownego poszukiwania alternatywnych dróg rozwoju oraz słaba jakość infrastruktury. Mieszkańcy wielu gmin borykają się ze słabą dostępnością do podstawowych usług oświatowych, zdrowotnych czy kulturalnych. Pożądanymi zatem kierunkami działań powinny być działania kierunkowe na rzecz poprawy spójności i integralności terytorialnej winny skupiać się z jednej strony na poprawie dostępności wzrostu, z drugiej strony na przełamywaniu barier rozwojowych (przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu) i podnoszeniu potencjału rozwojowego terenów wiejskich (wraz z małymi miastami) na bazie endogenicznych zasobów (ludzkich, materialnych i infrastrukturalnych.

Kluczowe potrzeby rozwojowe obszaru LSR

W trakcie prac nad diagnozą przeprowadzone wywiady podczas spotkań konsultacyjnych, analiza zastanych, wyniki badań ankietowych pozwoliły wskazać kilka kluczowych potrzeb rozwojowych obszaru LSR.

1. **Rozwój gospodarczy obszaru LSR**

Mieszkańcy obszaru LSR największą wagę przykładają do **rozwoju gospodarczego**, **w szczególności w zakresie wsparcia przedsiębiorczości**, pozyskiwania nowych inwestorów, poprawy warunków do rozwoju przedsiębiorczości, w tym funkcjonowania instytucji otoczenia biznesu. Ważnym aspektem jest również przygotowanie kadr, pozyskanie pracowników oraz dostosowanie edukacji zawodowej do potrzeb lokalnego rynku pracy.

Z racji funkcji obszaru dużą rolę powinien odgrywać również **rozwój zrównoważonego rolnictwa oraz współpraca z sektorem rybackim**. Ważnym kierunkiem będzie promowanie i wzmocnienie rolnictwa ekologicznego, a także produkcji i sprzedaży lokalnych produktów spożywczych (w formie naturalnej i przetworzonej).

Znikoma współpraca z sektorem rybackim, niska synergia podejmowanych działań powinny ulec diametralnej zmianie ze względu na wspólnotę kierunków rozwoju obszaru „Lider Pojezierza" i Lokalnej Grupy Rybackiej „Partnerstwo Jezior", "Sieja" i "Partnerstwo Drawy" obejmująca swoim zasięgiem 45 gmin obszaru. Grupa wskazuje na ożywienie branży hodowli, połowu i przetwórstwa ryb, turystyki wodnej, wędkarstwa i agroturystyki wraz ze wsparciem finansowym, tworzenie infrastruktury rybackiej, promocję obszaru. Największy potencjał ma w tym zakresie Recz (największe skupisko rybaków na całym obszarze). Należałoby dążyć do całorocznego wykorzystania potencjału rybackiego obszaru LSR. Powstała inicjatywa aby zorganizować z 3 LGD wielofunduszowych w okresie programowania 2014-2020 jedną Rybacką LGD, która na bazie gmin z największym współczynnikiem rybackości opracuje wspólną strategię w ramach PO "Rybactwo, morze i akwakultura". Obszar nie może przekroczyć 150 000,00 mieszkańców. Ta inicjatywa może spowodować pozytywne zmiany w obrębie rybactwa i akwakultury na naszych obszarach.
Istotnym aspektem pobudzenia gospodarczego obszaru jest **rozwój turystyki** i jej różnych form: turystyki pieszej, wodnej, rowerowej, sportowej, ekologicznej, edukacyjnej. Szansę na wzrost może mieć cała branża związana z obsługą ruchu turystycznego, noclegowo-gastronomiczna, agroturystyka, transportowa, rozrywkowa, jak również wytwórczość pamiątkarska, sprzedaż produktów ekologicznych, lokalnych. Wiele z tych branż stwarza możliwość wzmocnienia roli ekonomii społecznej i angażowania osób zagrożonych marginalizacją społeczną. Warunkiem wpisania się sektora turystycznego w rozkwit gospodarczy regionu jest przede wszystkim budowanie wspólnej, różnorodnej oferty turystycznej, jej promocja, powiązanie istniejących zasobów, potencjałów i produktów oraz współpraca samorządów. Istotnym uwarunkowaniem będzie również wykorzystanie efektów pracy 5 LGD w ramach poddziałania 19.3 Projekty współpracy. Efektem projektu było opracowanie pakietów turystycznych wykorzystujących zasoby obszaru, głównie kapitał społeczny. Wdrażając wspólnie pakiety LGD ma szansę stworzyć innowacyjną formułę współpracy i aktywności.

W oparciu o uwarunkowania przestrzenne i zasoby obszaru LSR pobudzenie gospodarcze powinien przynieść dalszy rozwój gałęzi przemysłu drzewnego i papierniczego oraz energetycznego bazującego na wykorzystywaniu odpadów biologicznych jako źródła pozyskania energii elektrycznej i cieplnej (kogeneracji i trigeneracji). Bardzo istotnym czynnikiem pobudzającym rozwój gospodarczy jak również wyraźnie poprawiającym jakość życia na obszarze będzie **rozwój transportu publicznego**, ekomobilności, we współpracy międzygminnej, w różnych, elastycznych formach oczywiście z wykorzystanie potencjału lokalnych przedsiębiorców.

2. Rozwój przestrzenny obszaru LSR

Ważnym czynnikiem porządkującym i stawiającym fundamenty pod przyszły rozwój jest świadome **kształtowanie przestrzeni obszaru LSR w zakresie normowania ładu przestrzennego** (MPZP) i prowadzenia procesów przekształceń. Dla wielu miast i wsi obszaru LSR odpowiedzią na istniejące problemy będzie **prowadzenie kompleksowych procesów rewitalizacji i odnowy**, uwzględniających wzajemnie ze sobą powiązane działania ze sfery społecznej, gospodarczej, technicznej i środowiskowo- przestrzennej. Wagę zadbanej przestrzeni publicznej w miastach i mniejszych miejscowościach wielokrotnie podkreślały nie tylko starsze pokolenia mieszkańców, ale również i **młodzież.** Kolejnym czynnikiem wpływającym na jakość życia i szansę na zatrzymanie młodych pokoleń mieszkańców obszaru jest **rozwój sektora mieszkaniowego**. Do roku 2040, zgodnie z prognozami GUS, zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową wyniesie około 582 tys. m2 PUM, dla około 18,9 tys. osób. Wśród potrzeb rozwojowych obszaru LSR należy wymienić również **infrastrukturę techniczną związaną z ochroną zdrowia i usługami społecznymi**.

3. Ochrona środowiska przyrodniczego i adaptacja do zmian klimatu

Konieczna jest dalsza intensyfikacja procesu transformacji energetycznej z zastosowaniem OZE w sektorze mieszkaniowym i publicznym, przede wszystkim inwestycje w szeroko pojęte odnawialne źródła energii: energetykę wiatrową **i słoneczną, wykorzystanie wód termalnych, biogazu, a także rolnictwo energetyczne** oraz **podejmowanie działań osłonowych, ograniczających skalę ubóstwa energetycznego**. O potencjale do dalszego

rozwoju stanowić będzie **zrównoważone gospodarowanie i ochrona jego potencjałów - walorów przyrodniczych**. W tym zakresie znaczenie mają: wdrażanie gospodarki o obiegu zamkniętym, usprawnianie procesów gospodarowania odpadami komunalnymi, inwestycje w zieloną i niebieską infrastrukturę z poszanowaniem zasobów środowiskowych.

4. **Poprawa jakości życia mieszkańców na obszarze LSR**

Obok wyżej wymienionych potrzeb rozwojowych dla podniesienia jakości życia mieszkańców znaczenie ma również **doposażenie w infrastrukturę techniczną, społeczną i in.**
Mieszkańcy gmin przywiązują wagę również do poprawy jakości **infrastruktury sportowej, rekreacyjnej, a także oferty kulturalnej**, budowanie wspólnego kalendarza wydarzeń uwzględniających różne grupy odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych. Są to elementy dopełniające szereg wyżej wymienionych czynników rozwoju.

Perspektywa rozwoju obszaru i realizacji zdefiniowanych potrzeb rozwojowych będzie możliwa jedynie we współpracy samorządów oraz członków społeczności lokalnej gmin obszaru, realizacji zintegrowanych, uzupełniających się przedsięwzięć. Dużą rolę odgrywa także stałe wzmacnianie tożsamości regionalnej. Procesem wspomagającym rozwój powinna być również wymiana dobrych praktyk pomiędzy członkami, ale przede wszystkim adaptacja budujących przykładów z innych samorządów, partnerstw, instytucji.

Kluczowe potencjały rozwojowe obszaru

Rozległy obszar obfituje w liczne potencjały rozwojowe - tabela nr 17

Tabela nr 14. Wymiar społeczny - problemy i ich przyczyny

Obszar merytoryczny	**Społeczność lokalna obszaru**
Główny problem	**Marginalizacja grup defaworyzowanych, zagrożenie wykluczeniem społecznym**
Przyczyny problemu	● znaczna część mieszkańców objęta systemem pomocą społeczną na obszarach po byłych PGR-ach ● alkoholizm, pobyt w zakładzie karnym, ośrodku wychowawczym, zbyt mała pomoc w usamodzielnianiu się osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (m.in. młodzieży z domów dziecka, z rodzin zastępczych), ● narastające zagrożenie ubóstwem energetycznym, ● apatia, izolacja osób starszych, mała aktywność seniorów, wyludnianie się gmin, starzejące się społeczeństwo ● brak oferty dla młodzieży, ● mała dostępność obiektów użyteczności publicznej i przestrzeni dla osób ze specjalnymi potrzebami, liczne bariery przestrzenne, architektoniczne, brak udogodnień wspomagających załatwianie codziennych spraw ● deficyty ogólnodostępnej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej na obszarze

Obszar merytoryczny	**Edukacja ogólna**
Główny problem	**Oferta edukacyjna nie odpowiadająca na potrzeby rozwoju społeczności lokalnej**
Przyczyny problemu	• niski poziom kompetencji kluczowych wśród dzieci i młodzieży, • deficyty wyposażenia i pomocy dydaktycznych, do kształcenia ogólnego, w tym do nauczania wspomaganego • deficyty nauczycieli przedmiotów kluczowych, w tym matematyki, języków obcych • bariery finansowe, organizacyjne w dostępie do zajęć edukacyjnych podwyższających poziom kompetencji kluczowych

Obszar merytoryczny	**Kultura**
Główny problem	**Oferta kulturalna niedostosowana do potrzeb lokalnej społeczności**
Przyczyny problemu	• brak atrakcyjnej oferty kulturalnej, wykorzystującej infrastrukturę społeczną, w szczególności na terenach wiejskich (korzystanie z oferty kultury głównie poza obszarem) • w części gmin i instytucji kultury deficyt animatorów kultury z pasją i energią • izolacja społeczna, dzieci i młodzież spędzające czas w środowisku wirtualnym • niskie nakłady finansowe na kulturę • słabo rozwinięta infrastruktura kultury (m.in. brak domu kultury w Krzęcinie) • scentralizowany system zarządzania różnymi instytucjami kultury ograniczający elastyczność
Obszar merytoryczny	**Usługi społeczne**
Główny problem	**Niedostateczny stopień rozwoju usług społecznych w stosunku do potrzeb mieszkańców obszaru**

Przyczyny problemu	● brak infrastruktury wczesnej opieki nad dziećmi (żłobki, przedszkola) ● brak miejsc w istniejących żłobkach i przedszkolach lub w ogóle dostępu do opieki wczesnoszkolnej w części gmin ● niedobór kompleksowej oferty usług społecznych, takich jak, np. CUS ● ograniczona oferta edukacyjna, zajęć rozwojowych dla dzieci i młodzieży

Obszar merytoryczny	**Rozwój współpracy**
Główny problem	**Niewystarczający poziom współpracy samorządów i społeczności lokalnej**
Przyczyny problemu	● brak wspólnych pomysłów na rozwój całego obszaru ● opory i trudności samorządów w podejmowaniu wzajemnej współpracy ● zbyt mała integracja, korzystanie z dobrych praktyk ● słabe więzi i tożsamość regionalna wśród mieszkańców, atomizacja społeczeństwa, brak wspólnych inicjatyw społeczności lokalnych ● małe zaangażowanie ludzi młodych w życie społeczności lokalnej (m.in. wygasają rady młodzieżowe w samorządach z powodu braku osób chętnych do działania)

Tabela nr 15. Wymiar gospodarczy - problemy i ich przyczyny

Obszar Merytoryczny	**Rozwój gospodarczy obszaru**
Główny problem	**Niedostateczny poziom rozwoju przedsiębiorczości na obszarze**

Przyczyny problemu	• skoncentrowanie zakładów produkcyjnych w głównych ośrodkach miejskich • mała liczba dużych przedsiębiorstw, mały rynek pracy • trudności w rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw (m.in. rozdrobnienie działalności, problemy ze wzrostem zatrudnienia i wolumenu działalności) • sezonowa działalność pracodawców • zanik usług dla ludzi młodych (mały popyt odbiorców tych usług) • niewystarczająca wiedza wśród mieszkańców o możliwych formach pomocy merytorycznej, wsparcia finansowego na podjęcie działalności gospodarczej • brak programu wsparcia dla rozwoju przedsiębiorczości, brak zachęt dla inwestorów • niskie zainteresowanie przedsiębiorców inwestowaniem w części gmin • zbyt mała współpraca samorządów lokalnych ze środowiskiem przedsiębiorców, organizacjami parasolowymi, sektorem edukacji • słaba promocja regionu, brak promocji gospodarczej • brak tradycji i ducha przedsiębiorczości • niekorzystne czynniki zewnętrzne, np. pandemia, wojna na Ukrainie, kryzys gospodarczy, zmienne otoczenie prawne, wzrastające koszty funkcjonowania przedsiębiorstw (energia, koszty zatrudnienia) • brak wydzielonych terenów do prowadzenia działalności gospodarczej (niski stopień pokrycia obszarów gmin • słabo rozwinięta infrastruktura m.in. techniczna, liniowa, teletechniczna, drogowa, baza hotelowa hamujące rozwój przedsiębiorczości (infrastruktura wod.-kan., elektryczna, gazowa, drogi, trasy rowerowe, baza noclegowa, słaby stan techniczny budynków po PGR-ach • brak działań inwestycyjnych w zakresie uzbrajania terenów • brak terenów inwestycyjnych (przewaga obszarów rolniczych) lub ich niedostosowanie do potrzeb przedsiębiorców • niski stopień wykorzystania potencjałów lokalnych regionu (m.in. lasów, jezior, produktów lokalnych) • brak współpracy z sektorem rybackim

Obszar merytoryczny	**Dostęp do pracowników na rynku pracy**
Główny problem	**Ograniczone zasoby pracowników, w tym wykwalifikowanych, o wysokich kompetencjach zawodowych**
Przyczyny problemu	• wysokie bezrobocie w części obszaru, w szczególności na obszarach po byłych PGR-ach • migracje zarobkowe mieszkańców zagranicę oraz migracje wewnętrzne na obszarze kraju, w tym ludzi młodych, wykształconych • brak atrakcyjnych ofert i miejsc pracy dla młodych ludzi • braki specjalistów w branżach, na które jest zapotrzebowanie wśród części pracodawców, z powodu niewystarczających zarobków, dostępu do mieszkań i in.,

	● brak pracowników w zawodach, na które jest zapotrzebowanie na lokalnym rynku pracy ● zbyt niski poziom płac, niewystarczający na pokrycie wydatków mieszkańców (ubożenie części społeczności lokalnej) ● trudności z dojazdem do pracy z powodu wykluczenia transportowego części gmin ● trudności w pozyskaniu wykwalifikowanych pracowników

Obszar merytoryczny	**Edukacja zawodowa**
Główny problem	**Niedostosowanie kierunków i poziomu edukacji zawodowej do oczekiwań i potrzeb pracodawców**
Przyczyny problemu	● skostniała reakcja szkolnictwa zawodowego na zmiany zachodzące na lokalnym rynku pracy, oferta edukacyjna nie dostosowana do potrzeb rynku pracy ● brak długofalowej strategii współpracy szkół branżowych, zawodowych z pracodawcami, organizacjami zrzeszającymi pracodawców ● deficyt współpracy samorządów lokalnych, przedsiębiorców, sektora edukacji w zapewnieniu warunków do osiedlania się i rozwoju zawodowego na obszarze, ● brak centrum kształcenia ustawicznego reagującego na zmieniające się potrzeby rynku pracy – możliwość podwyższenia kwalifikacji zawodowych lub zdobycia nowego zawodu przez osoby dorosłe ● ograniczona oferta kształcenia zawodowego; niedostateczne zasoby nauczycieli, kierunki szkolenia zawodowego uzależnione od specjalizacji nauczycieli ● brak nowoczesnego wyposażenia istniejących pracowni do nauki zawodu, ● brak pracowni do praktycznej nauki zawodów, na które jest popyt na rynku pracy, przestarzałe pomoce dydaktyczne ● brak długofalowej strategii współpracy szkół branżowych z pracodawcami ● brak centrum kształcenia ustawicznego reagującego na zmieniające się potrzeby rynku pracy (np. podwyższanie kwalifikacji zawodowych, dokształcanie, zmianę zawodu)

Obszar merytoryczny	**Rozwój turystyki**
Główny problem	**Niedostatecznie rozwinięta oferta turystyczna na obszarze**

Przyczyny problemu	• brak wspólnej, ciekawej całorocznej oferty turystycznej (przeważa sezonowość) • brak promocji oferty i atrakcji turystycznych (oferta niespójna, brak aktualnych map i informacji), • brak wspólnej strategii rozwoju turystycznego obszaru, współpracy samorządów, biznesu, organizacji pozarządowych, społeczności lokalnej • zbyt małe tempo rozwoju turystycznego obszaru (miejsca noclegowe, gastronomia, promocja, oferta turystyczna itp.) • powolny rozwój alternatywnych źródeł dochodu społeczności lokalnej (z turystyki, agroturystyki, rolnictwa ekologicznego, produktów lokalnych, imprez kulturalnych itp.) • w części gmin utrudniony dostęp do terenów atrakcyjnych turystycznie (np. do brzegu jeziora) • słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i rekreacyjna lub jej brak (parkingi, gastronomia, miejsca wypoczynku, miejsca uprawiania sportu i rekreacji, baza noclegowa itp.) • brak rozwiniętej sieci ścieżek rowerowych, lokalnych, między gminami • trudności w rozwoju ścieżek rowerowych, ze względu na brak dostępu do nieruchomości – problemy własnościowe (np. tereny kolejowe) • brak infrastruktury rowerowej – towarzyszącej, MOR-ów, wyposażonych pól biwakowych

Źródło: opracowanie własne

Tabela nr 16. Wymiar środowiskowo - przestrzenny - problemy i ich przyczyny

Obszar merytoryczny	**Odnawialne źródła energii i termomodernizacja**
Główny problem	**Znaczna ilość obiektów budowlanych wymagających modernizacji energetycznej, niski udział OZE w ogólnym bilansie energetycznym**
Przyczyny problemu	• niewystarczające wykorzystanie OZE, wpływające m.in. na wysokie koszty utrzymania obiektów użyteczności publicznej problemy z lokowaniem biogazowni – protesty społeczne (np. w Pyrzycach) • trudności z przyłączeniem do sieci gazowej części gmin z uwagi na koszty inwestycji • duża ilość węglowych źródeł ciepła, wpływająca na pogorszenie jakości powietrza w części gmin obszaru; • stosowanie niskiej jakości opału z powodu wysokich cen • luka remontowa obiektów budowlanych publicznych i prywatnych powodująca znacznie wyższe straty ciepła • mała świadomość społeczna zastosowania rozwiązań OZE i korzyści za nimi idących • wysokie ceny energii, przestarzałe technologie grzewcze, brak modernizacji budynków przyczyniają się do wzrastającego zagrożenia ubóstwem energetycznym i wykluczenia społecznego

	• deficyt kadr samorządowych posiadających kompetencje zawodowe w obszarze energetyki odnawialnej

Obszar merytoryczny	**Ochrona potencjału przyrodniczego**
Główny problem	**Wzrastające zagrożenie pogarszania się stanu środowiska naturalnego obszaru**
Przyczyny problemu	• zagrożenie niekorzystnymi skutkami antropopresji wynikającymi ze zwiększenia skali ruchu turystycznego i tranzytowego na obszarze, • niekorzystne zmiany klimatyczne wywołujące susze, pożary obszarów cennych przyrodniczo, obniżenie poziomu wód • deficyty wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony zasobów przyrodniczych • deficyty w wyposażeniu służb ratowniczych (straży pożarnej) i innych instytucji publicznych, • niewystarczające kompetencje i umiejętności członków OSP
Obszar merytoryczny	**Zagospodarowanie przestrzeni publicznej miast i wsi**
Główny problem	**Zdegradowana przestrzeń publiczna miast i wsi, w tym obszary zabytkowe, zieleń publiczna, układy urbanistyczne i in.**
Przyczyny problemu	• niski stopień pokrycia obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, brak aktualizacji dokumentacji kształtującej przestrzeń z powodu wysokich kosztów i bariery finansowej • zaniedbane przez lata tereny zielone, nieremontowane zabytki wraz z przylegającym otoczeniem • niekorzystne zmiany przestrzenne układów urbanistycznych (brak spójnej polityki przestrzennej) • nakładanie się wielu czynników niekorzystnych i problemów w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzennej, technicznej, środowiskowej

Źródło: opracowanie własne

Tabela nr 17. Potencjały rozwojowe obszaru LSR

Obszar merytoryczny	**Potencjały (zasoby, produkty, uwarunkowania przestrzenne i inne)**

Środowisko przyrodnicze	• jeziora o wysokiej klasie czystości (plaże, miejsca wypoczynku), rzeki, lasy, cenne siedliska przyrodnicze i lęgowiska ptaków, obszary NATURA 2000, rezerwaty przyrody (np. jez. Bierzwnik "Wyspa na Jeziorze) • walory krajobrazowe (Puszcza Barlinecka, Barlinecki Park Krajobrazowy) • źródła geotermalne, dobre warunki wiatrowe i słoneczne (rozwój OZE) • złoża gazu i ropy naftowej • gleby o wysokiej klasie bonitacyjnej, tereny rolnicze, areały wielkopowierzchniowe • tzw. „czarne niebo" w gminie Bierzwnik (planowane obserwatorium astronomiczne)
Gospodarka	• obecność dużych firm, przemysł ciężki (przemysł ciężki, okrętowy, odlewnie, huty, Deska Barlinecka S.A., Barlinek Inwestycje S.A., Packer, Backer OBR Sp. Z o.o.) • TILIA Targi inicjatyw lokalnych i awangardowych (planowana kolejna Bierzwnik 2023 i w Przelewicach 2024) • lokalni rzemieślnicy i wytwórcy (produkty regionalne, rękodzieło, miody, piwo Zaczynaj, piwo choszczeńskie, panieńskie w Pełczycach, pierogi korytowskie, pstrągi – Na sówce koło Drawna, Młyn w Dolinie Iny – Rybaki, wędliny lokalne, wyroby umieszczone na Liście Produktów Tradycyjnych Województwa Zachodniopomorskiego i wpisane do rejestru produktów regionalnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi) • zakłady przetwórstwa drzewnego, stolarnie • winiarze, gorzelanie, olejarnie, Winnica Bekasiak w Pyrzycach • kopalnia kredy, kopalnia wapienia, kopalnia gazu i ropy w Dębnie • rozwinięte rolnictwo, warunki do rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego • sektor rybacki, stawy rybne (głównie Recz i Choszczno), jeziora pokrywające cały obszar, śladowe jak na możliwości przetwórstwo rybne (Feldt's Poland sp. z o.o w Pyrzycach) • ponad 50 ha powierzchni przeznaczonych na inwestycje (ARiMR, Pełczyce, Barlinek)

Kultura	• artyści (np. plastyczki z Barlineckiego Ośrodka Kultury, ceramika barlinecka – artystyczny wyrób unikatowy) • grodziska – potencjał historyczny • pozostałości budowli megalitycznych i kurhanów (głównie w lasach), ślady po osadach typu rondle (datowane na około 5 000 lat wstecz) • historyczny układ urbanistyczny miast, zabytkowe mury obronne, zabytkowe wieże, zabytki średniowieczne, zabudowa ryglowa, wieże ciśnień (np. Lipiany, Trzcińsko-Zdrój, Recz, Przelewice, częściowo Barlinek) • zabytkowe kościoły, kaplice, klasztor pocysterski (święto „Trzy dni na cysterskim szlaku") • Pyrzyckie spotkanie z folklorem, zespoły folklorystyczne, smocze łodzie, święto tataraku, święto wiatru

Turystyka, sport, rekreacja	● istniejąca sieć ścieżek rowerowych (rajdy rowerowe) ● Zachodniopomorskie Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej w Przelewicach w tym ogród dendrologiczny. ● wydarzenia sportowe – regaty, maratony (np. triathlon, maraton w Dębnie, biegi w sadach Pyrzyce), Nordic walking w Barlinku ● klasztor pocysterski, sanktuaria ● kompleks powojskowy „Rów Renice" (zlot pojazdów militarnych, rekonstrukcje bitew historycznych) ● przystanie żeglarskie Barlinek, Choszczno, Pełczyce, Myślibórz (szlak rzeki Odry, szlaki kajakowe rzeki Myśli, Płoni,) ● bazy wypoczynkowe, tereny nad jeziorami: Duży Pełcz, myśliborskie, choszczeńskie, barlineckie, krzęcińskie, bierzwnik, – (np. obozy dla dzieci – "Kalina" w Łasku, dobrze rozwinięte wędkarstwo) ● ścieżka tradycji pszczelarskich w Płońsku, pasieki pszczelarskie w każdej gminie ● kajak-polo w Choszcznie ● spływy kajakowe i cała infrastruktura do ich organizacji w Myśliborzu, Przelewicach ● Modry Las w Choszcznie – w czołówce pól golfowych w Europie ● turystyka łowiecka głównie z zagranicy, silne grupy łowieckie ● wiaty oraz piece do wspólnego pieczenia chleba w małych miejscowościach (do 40 mieszkańców)

Społeczność lokalna	● 15 lat współpracy w ramach LGD „Lider Pojezierza", współpraca samorządów, NGO, mieszkańców ● stowarzyszenia lokalne, KGW, OSP, UKS, aktywne sołectwa ● współpraca międzynarodowa (gminy partnerskie samorządów) ● przynależność do Stowarzyszenia Gmin Przyjaznych Energii Odnawialnej, do Stowarzyszenia Gmin Cysterskich Krzęcin, Bierzwnik, Recz, Pełczyce) osobowości lokalny
Warunki przestrzenne i techniczne	● tereny pod zabudowę mieszkaniową (m.in. w Pyrzycach) ● obszary pod budownictwo mieszkaniowe (Barlinek, Nowogródek Pomorski); rozwój budownictwa jednorodzinnego (Recz) ● kompleks budynków ośrodka sportów wodnych w Choszcznie – potencjał do rozwoju infrastruktury turystycznej ● tereny pod biogazownię, elektrociepłownię (Bierzwnik, Karsko gm. Nowogródek, Jarosławsko gm. Pełczyce, Mielęcin gm. Krzęcin) ● nieruchomości z przeznaczeniem na funkcje turystyczne (Barlinek)

Źródło: opracowanie własne

ROZDZIAŁ V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

Lokalna Strategia Rozwoju to spójny zestaw operacji mających na celu osiągnięcie lokalnych celów i potrzeb, który przyczynia się do osiągnięcia celów UE odnośnie inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju.

Na obszarze działania LGD Lider Pojezierza realizowane będą działania finansowane z dwóch funduszy. RLKS w ramach Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego na lata 2021-2027 - EFS+ służyć będzie realizacji celu szczegółowego (h) w zakresie aktywnej integracji społecznej, zawodowej, edukacyjnej, zdrowotnej i kulturalnej. Natomiast podejście LEADER będące instrumentem RLKS w ramach EFRROW będzie realizować cele szczegółowe w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, w tym przede wszystkim promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa.

Niezależnie od możliwości wsparcia w ramach RLKS ze środków dostępnych w LSR beneficjenci działań LSR będą mogli aplikować również o inne środki wsparcia zewnętrznego. W LSR wprowadzono zatem mechanizmy zapewniające spójność i komplementarność wsparcia.

Komplementarność, spójność i synergia LSR będzie realizowana w dwóch etapach, na etapie programowania oraz wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Na etapie programowania komplementarność, spójność i synergia zostały zapewnione przy tworzeniu LSR i określaniu zakresu tematycznego. Przeprowadzone konsultacje i współudział szerokiego grona partnerów w procesie powstawania LSR pozwolił na zintegrowanie lokalnych środowisk, które dostrzegają w realizacji strategii szanse na rozwiązanie kluczowych dla siebie i całego regionu problemów. Dotyczy to zarówno sektora publicznego, społecznego - reprezentowanego przez szereg lokalnych stowarzyszeń, jak i przedsiębiorców reprezentujących różne kierunki rozwoju.

Skuteczne zarządzanie rozwojem lokalnym wymaga koordynacji podejmowanych działań na szczeblu lokalnym z warunkami stworzonymi przez dokumenty strategiczne wyznaczające kierunki rozwoju regionów, a nawet kraju. W przypadku Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia "Lider Pojezierza" w poszczególnych celach zintegrowano działania podejmowane przez Jednostki Samorządu Terytorialnego, przedsiębiorców (w tym rolników), organizacje pozarządowe. LSR jest spójna z poszczególnymi dokumentami strategicznymi dla obszaru działania LGD na poziomie gmin członkowskich i powiatu, obszarów partnerstwa w ramach innych instrumentów terytorialnych i strategii województwa zachodniopomorskiego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczących rozwiązywania problemów społecznych, ochrony środowiska i ochrony zabytków.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jako główny cel określa *tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.*

Na poziomie krajowym priorytet rozwojowy został ustawiony na spójność społeczną. Rozwój gospodarczy kraju powinien bezpośrednio przekładać się na korzyści dla obywateli. Efektem podejmowanych działań strategicznych ma być wzrost dochodów i poprawa jakości życia Polaków, rozumianego jako: ***zapewnienia odpowiedniej jakości edukacji i szkoleń, podwyższających kwalifikacje i kompetencje obywateli; wzrost zatrudnienia i lepsze jakościowo miejsca pracy; poprawę dostępu do infrastruktury; zapewnienie odpowiedniej opieki medycznej, poprawiającej zdrowotność obywateli; satysfakcjonujący stan środowiska oraz poczucie bezpieczeństwa.***
Zwiększenie skali włączenia i spójności społecznej, rozwój gospodarczy obszaru LSR z uwzględnieniem lokalnych potencjałów, przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego, wpisują się w tak zarysowany kształt rozwoju Polski.

Osiągnięcie efektów tożsamych z określonymi na poziomie krajowym zależeć będzie od stopnia współpracy społeczności lokalnej, przedsiębiorców, samorządów oraz doboru przedsięwzięć i skuteczności ich realizacji.

Ideą przewodnią zarządzania strategicznego województwa zachodniopomorskiego do roku 2030 jest stworzenie warunków do konkurencyjnego, nowoczesnego i zróżnicowanego rozwoju gospodarczego, wykorzystującego walory geograficzne i środowiskowe regionu. Uwarunkowania te mają wykreować możliwości rozwoju, przekładając się na wiele lepszą jakość życia dla społeczności lokalnej.

W wymiarze wizji i misji określonych przez LGD "Lider Pojezierza" podąża tak wyznaczoną na poziomie wojewódzkim ścieżką postępu. Obszarami spójnymi w zakresie zarządzania strategicznego i rozwoju województwa oraz LSR są m.in. integracja społeczności lokalnej i podniesienie kapitału społecznego, wzmocnienie pozycji gospodarczej, wykorzystanie potencjałów endogennych; wzrost spójności obszarowej, podnoszenie jakości przestrzeni publicznych i wzmacnianie subregionalnych ośrodków miejskich; wyważone korzystanie z zasobów przyrodniczych, kulturowych i ich zachowanie dla przyszłych pokoleń jako bogactwa regionu.

Odpowiednie zaprojektowanie, przez władze województwa interwencji w zakresie funduszy regionalnych UE, ma te procesy rozwojowe umożliwić i zintensyfikować. Główne obszary zaangażowania, tj. CP 2 i CP 5 dają możliwości finansowania przedsięwzięć prorozwojowych m.in. w zakresie turystyki, sieci tras rowerowych, zapobiegania negatywnym zmianom klimatycznym, zachowania walorów kulturowych, rozwoju edukacji zawodowej uwzględniającej potrzeby rynku pracy, wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym czy dostępności do coraz lepszych usług publicznych oferowanych mieszkańcom przez samorządy. Zintegrowanie przedsięwzięć na poziomie zastosowanych w województwie instrumentów lokalnych, tj. IIT oraz RLKS, daje kolejny wymiar możliwej współpracy pomiędzy Lokalnymi Grupami Działania, a samorządami, społecznością lokalną, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi.

Nie tylko regionalne fundusze UE będą wspierać rozwój obszaru. Perspektywa wieloźródłowego podejścia do finansowania przedsięwzięć jest szansą na zwiększenie możliwości pozyskania środków finansowych, a tym samym szans na realizację projektów służących rozwojowi społeczności lokalnej.

Wpisywanie się założeń rozwojowych w koncepcje strategii wyższego rzędu, wzajemne dopełnianie się przedsięwzięć definiowanych poprzez różne instrumenty terytorialne, perspektywa korzystania z wielu źródeł finansowania tworzą elastyczną i efektywną architekturę interwencji na poziomie obszaru LSR.

TABELA NR 18. ZGODNOŚĆ CELÓW LSR Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI INNEGO SZCZEBLA:

DOKUMENTY STRATEGICZNE INNYCH SZCZEBLI DLA OBSZARU LSR	Cele Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie "Lider Pojezierza" na lata 2023-2027		
	CEL I: Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność.	**CEL II: Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju.**	**CEL III: Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów.**
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	**Cel szczegółowy 2: „Wzmocnienie regionalnych przewag konkurencyjnych"** Kierunek interwencji: 2.1 – Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, 2.2 – Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym	**Cel szczegółowy 1: „Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym",** Kierunek interwencji: 1.5 – Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów, **Cel szczegółowy 2: „Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych"** Kierunek interwencji: 2.1 – Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego,	**Cel szczegółowy 2: „Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych"** Kierunek interwencji: 2.1 – Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego,

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2030 roku	II CEL STRATEGICZNY „Dynamiczna Gospodarka”	III CEL STRATEGICZNY „Sprawny Samorząd”	I CEL STRATEGICZNY „Otwarta społeczność”
Strategia Rozwoju Gminy Barlinek	Cel strategiczny A - Wsparcie i wzmocnienie aktywności przedsiębiorców ukierunkowanej na tworzenie innowacyjnych rozwiązań.	Cel strategiczny B - Wykreowanie Barlinka, jako ośrodka turystyki kwalifikowanej o znaczeniu ponadregionalnym w oparciu o zasoby naturalne w szczególności jezioro w centrum miasta oraz markę Europejska Stolica Nordic Walking.	Cel strategiczny A - Wsparcie i wzmocnienie aktywności przedsiębiorców ukierunkowanej na tworzenie innowacyjnych rozwiązań.
Strategia Rozwoju Gminy Boleszkowice	Cel strategiczny III. Zwiększenie potencjału instytucjonalnego samorządu (współpraca z mieszkańcami i innymi samorządami) Cel strategiczny I. Rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej na terenie gminy oraz przygotowanie i promocja spójnej oferty turystycznej gminy OBSZAR 2 Cel strategiczny II. Wzrost atrakcyjności gospodarczej gminy	Cel strategiczny I. Zwiększenie poziomu kapitału społecznego i usług publicznych OBSZAR 2 Cel strategiczny I. Rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej na terenie gminy oraz przygotowanie i promocja spójnej oferty turystycznej gminy	Cel strategiczny I. Zwiększenie poziomu kapitału społecznego i usług publicznych Cel strategiczny III. Zwiększenie potencjału instytucjonalnego samorządu (współpraca z mieszkańcami i innymi samorządami)

Strategia Rozwoju Gminy Bierzwnik	Cel strategiczny 1.: rozwój infrastruktury społecznej Cel strategiczny 4.: Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich	Cel strategiczny 1.: rozwój infrastruktury społecznej Cel strategiczny 2.: rozwój turystyki, rekreacji i sportu oraz zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych;	Cel strategiczny 2.: rozwój turystyki, rekreacji i sportu oraz zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych;
Strategia Rozwoju Gminy Choszczno	Cel strategiczny II: Aktywizacja społeczna mieszkańców	Cel strategiczny III: Poprawa jakości przestrzeni publicznych i wzrost ich bezpieczeństwa	Cel strategiczny II: Aktywizacja społeczna mieszkańców
Strategia Rozwoju Gminy Dębno	Cel strategiczny 1. Konkurencyjność gospodarki lokalnej wykorzystując dogodne położenie komunikacyjne. Cel strategiczny 2. Oferta spędzania czasu wolnego, stanowiąca element przewagi konkurencyjnej gminy.	Cel strategiczny 2. Oferta spędzania czasu wolnego, stanowiąca element przewagi konkurencyjnej gminy. Cel strategiczny 3. Atrakcyjność zamieszkania i dostępność wysokiej jakości usług publicznych.	Cel strategiczny 2. Oferta spędzania czasu wolnego, stanowiąca element przewagi konkurencyjnej gminy.
Strategia Rozwoju Gminy Krzęcin	Cel Strategiczny Wzmocnienie potencjału gospodarczego Gminy Krzęcin	Cel Strategiczny Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców Gminy Krzęcin	Cel Strategiczny Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców Gminy Krzęcin
Strategia Rozwoju Gminy Lipiany	CEL STRATEGICZNY 4 Wzrost jakości kapitału ludzkiego i aktywizacja zawodowa mieszkańców gminy	-	CEL STRATEGICZNY 4 Wzrost jakości kapitału ludzkiego i aktywizacja zawodowa mieszkańców gminy
Strategia Rozwoju Gminy Myślibórz	II. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	I. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I LOKALNEJ GOSPODARKI	II. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

	III. POPRAWA FUNKCJONALNOŚCI MIASTA I GMINY		III. POPRAWA FUNKCJONALNOŚCI MIASTA I GMINY
Strategia Rozwoju Gminy Nowogródek Pomorski	Rewitalizacja obszarów zdegradowanych Zaspokojenie potrzeb społecznych	Wysoki stopień rozwoju infrastruktury technicznej oraz gospodarki lokalnej Kształtowanie przestrzeni publicznej	Zaspokojenie potrzeb społecznych
Strategia Rozwoju Gminy Pełczyce	Cel strategiczny 1 Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży z uwzględnieniem form integracji międzypokoleniowej	Cel strategiczny 5 Promocja zdrowego stylu życia i działania profilaktyczne	Cel strategiczny 1 Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży z uwzględnieniem form integracji międzypokoleniowej Cel strategiczny 2 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu bezrobotnych i grup marginalizowanych Cel strategiczny 3 Aktywizacja i wspieranie osób starszych i niepełnosprawnych Cel strategiczny 4 Integracja i promocja lokalnej społeczności
Strategia Rozwoju Gminy Pyrzyce	Cel strategiczny 1 Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Pyrzyce	Cel strategiczny 1 Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Pyrzyce	Cel strategiczny 3. Zwiększenie dostępności gminy w wymiarze komunikacyjnym,

	Cel strategiczny 2. Kreowanie atrakcyjnego rynku pracy w Gminie Pyrzyce	Cel strategiczny 3. Zwiększenie dostępności gminy w wymiarze komunikacyjnym, usługowym oraz architektonicznym	usługowym oraz architektonicznym
Strategia Rozwoju Gminy Przelewice	Podjąć działania w kierunku rozwoju gospodarczego przestrzeni wokół Ogrodu Dendrologicznego.Przeciw działać skutkom bezrobocia.Podjąć działania w kierunku udostępniania nowych terenów pod inwestycje.	Przeciwdziałać degradacji środowiska naturalnego. Tworzyć warunki do rozbudowy infrastruktury turystycznej. Tworzyć warunki dla lepszego wykorzystania środków UE przeznaczonych na rozwój zasobów wiejskich	-
Strategia Rozwoju Gminy Recz	Stworzenie korzystnych warunków dla inwestorów oraz pobudzenie aktywności gospodarczej i zawodowej mieszkańców gminy.	Zachowanie walorów przyrodniczych gminy.Zachowanie walorów historycznych i kulturowych gminy.Wykreowania Gminy Recz poprzez pełne wykorzystanie walorów historycznych, krajobrazowych, kulturowych i przyrodniczych.	Wykreowanie Gminy Recz poprzez pełne wykorzystanie walorów historycznych, krajobrazowych, kulturowych i przyrodniczych.
Strategia Rozwoju Gminy Trzcińsko-Zdrój	Cel strategiczny nr 1 Rozwój gospodarczy gminy	Cel strategiczny nr 2 Rozwój infrastruktury turystycznej z promocją rekreacji i wypoczynku	Cel strategiczny nr 2 Rozwój infrastruktury turystycznej z promocją rekreacji i wypoczynku

Strategia rozwoju w ramach Obszaru Partnerstwa IIT Lider Pojezierzy	Cel strategiczny 1.Zintegrowana społeczność lokalna o wysokim kapitale społecznym Cel strategiczny 2. Konkurencyjna gospodarka lokalna stymulująca zrównoważony rozwój Partnerstwa	Cel strategiczny 2. Konkurencyjna gospodarka lokalna stymulująca zrównoważony rozwój Partnerstwa Cel strategiczny 3. Ochrona walorów przyrodniczych i zrównoważone kształtowanie przestrzeni obszaru Partnerstwa	1.Zintegrowana społeczność lokalna o wysokim kapitale społecznym

Rzetelna analiza dokumentów strategicznych pozwoliła na lepsze dopasowanie przyjętych priorytetów rozwoju określonych w LSR w kierunki rozwoju przyjęte przez samorządy lokalne i regionalne. Dzięki poznaniu założeń niniejszych dokumentów, członkowie LGD pozyskali lepszą orientację, jakie konkretne problemy są najbardziej istotne dla społeczności lokalnej i środowiska, w którym żyją, a także – jak je rozwiązać. Wiedza ta pomogła w wyborze kwestii kluczowych dla regionu – po to, aby przygotowana LSR miała charakter spójny i komplementarny w stosunku do działań już podjętych przez inne podmioty. Dzięki takiemu postępowaniu, LGD nie powtórzy działań podjętych już przez inne podmioty, a jednocześnie możliwe będzie uzyskanie synergicznych efektów działań komplementarnych w stosunku do projektów realizowanych przez inne podmioty.

Cele i przedsięwzięcia określone w LSR wynikają z diagnozy obszaru działania Stowarzyszenia i wniosków płynących z prac nad przygotowaniem analizy SWOT. Są one ze sobą ściśle powiązane, a rola LGD, jako lidera wdrażania LSR zapewnia realizację podejścia w sposób spójny, komplementarny i synergiczny.

Spójność, komplementarność i synergia w ramach LSR dotyczy przede wszystkim działań prowadzonych w ramach określonych grup problemów/działań zwanych przedsięwzięciami.

W ramach niniejszej strategii planuje się realizację przedsięwzięć, które w efekcie mają się przyczynić do realizacji celów i osiągnięcia określonej wizji obszaru. Spójność, komplementarność i synergia w ramach LSR dotyczy również związków między różnymi partnerami społecznymi, gospodarczymi i publicznymi zaangażowanymi w rozwój lokalny obszaru.

We wszystkich przedsięwzięciach zakłada się udział przedstawicieli różnych sektorów w podejmowaniu działań, inwestycji ukierunkowanych na osiągniecie wspólnych celów rozwoju obszaru. Działania wdrażane w ramach LSR będą monitorowane przez LGD zarówno na etapie podejmowania decyzji o wyborze operacji zgodnych z LSR, jak i prowadzenia ewaluacji pod kątem osiąganych wskaźników produktów, rezultatów i oddziaływania na rozwój obszaru.

W celach strategicznych oraz przedsięwzięciach ważne jest osiąganie jak najlepszych efektów poprzez połączenie wysiłków partnerów z różnych sektorów.

Opracowana strategia zakłada realizację kolejnych celów poprzez konsekwentne wdrażanie wybranych przedsięwzięć. Istotą podejmowanych działań jest realizacja kolejnych przedsięwzięć w sposób spójny i komplementarny, z użyciem różnych metod i zaangażowanych różnych sektorów i partnerów.

Przedsięwzięcia zmierzające do realizacji poszczególnych celów są odpowiedzią na zidentyfikowane wspólnie ze społecznością lokalną szanse i zagrożenia, mocne i słabe strony, co w rezultacie pozwala na ich adresowanie w kluczowe dla rozwoju regionu problemy.

TABELA NR 19. Spójność, komplementarność i synergia obszaru, zasobów i podmiotów obszaru LSR.

CEL I: Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność.
Spójne i komplementarne podejście: przedsięwzięcia tj. 1.1 Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i innowacyjności; 1.2.Wsparcie przedsiębiorczości, w tym w zakresie biogospodarki.
Metody realizacji przedsięwzięcia: **1.** przedsięwzięcie zostanie osiągnięte poprzez organizację działań do zintensyfikowania potrzeb lokalnych przedsiębiorców i na ich rzecz, organizowanie szkoleń rozwojowych i wzmacniających wzajemną współpracę. Przedsięwzięcie realizowane będzie z PS WPR. Realizacja konkurs/operacje własne. **2.** przedsięwzięcie zostanie zrealizowane poprzez wsparcie nowych inicjatyw gospodarczych jak i rozwojowych istniejących działalności dla określonych z diagnozy potrzeb wspólnego i zintegrowanego rozwoju. Przedsięwzięcie wspierać będzie przedsiębiorców w zakresie, m.in.: zakupu sprzętu, modernizacji

obiektów, budowie infrastruktury i tworzenie miejsc pracy. Realizacja przedsięwzięcia z PS WPR. Realizacja poprzez konkurs; przedsięwzięcie zostanie zrealizowane poprzez wsparcie działalności gospodarczej dla nowych i istniejących podmiotów w kluczowym dla obszaru biznesie jakim jest turystyka i działania powiązane z turystyką. Przedsięwzięcie wspierać będzie działalności gospodarcze w zakresie wyposażenia, modernizacji obiektów, budowie infrastruktury i tworzenia miejsc pracy. Realizacja przedsięwzięcia z PS WPR. Realizacja poprzez konkursy.

Zaangażowanie różnych sektorów i partnerów: przedsiębiorcy, rolnicy, osoby fizyczne w szczególności osoby w niekorzystnej sytuacji, osoby młode i seniorzy.

Integrowanie różnych zasobów i branż działalności gospodarczej: prowadzenie specjalistycznych szkoleń dla przedsiębiorców, rolników i osób fizycznych, osób w niekorzystnej sytuacji, młodzież i seniorów przez specjalistów z różnych dziedzin; wspieranie nowych inicjatyw gospodarczych i rozwojowych istniejących działalności.

CEL II: Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju.

Spójne i komplementarne podejście: przedsięwzięcia tj. 2.1 Dostępność infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej; 2.2Podniesienie atrakcyjności miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej;2.3 Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród społeczności; **2.4 „Pomorze Zachodnie łączy – szlak pomorskich regionów LEADER"**

Metody realizacji przedsięwzięcia:

1. – przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez wspieranie inicjatyw na rzecz budowy, rozbudowy i adaptacji bazy noclegowej, gastronomicznej, rekreacyjnej, wypoczynkowej i agroturystycznej służącej rozwojowi gospodarczemu, tworzenie sieci współpracy w zakresie usług. Przedsięwzięcie powinno tworzyć infrastrukturę lub ją modernizować na bazie powstałych w poprzednim okresie programowania pakietów turystycznych i w miejscach gdzie przebiegają trasy turystyczne w ramach utworzonych pakietów. Przedsięwzięcie realizowane w ramach PS WPR, konkursy/ operacja własna.
2. –przedsięwzięcie realizowane będzie poprzez wspieranie inicjatyw na rzecz budowy nowych infrastruktur turystycznych, rekreacyjnych i sportowych przyczyniających się do wzrostu atrakcyjności regionu. Przedsięwzięcie polegało by na utworzeniu nowych obiektów infrastruktury turystycznej,rekreacyjnej i sportowej tzw. Miejsc Odpoczynku Rowerzystów (MOR) na trasie rowerowej realizowanej przez Samorząd Wojewódzki oraz na trasach powstałych w ramach Strategii Partnerstwa innych inwestycji terytorialnych. Przedsięwzięcie będzie kontynuowało projekt współpracy z okresu realizacji LSR 2014-2020 pn. Przestrzeń Aktywności Lokalnej w tym miejsca odpoczynku rowerzystów (MORy). Konkurs/operacja własna.

   Przedsięwzięcie realizowane w ramach PS WPR poprzez konkursy, operacje własne,

   Projekt innowacyjny imitujący, wykorzystujący wcześniej powstałe produkty. Utworzenie jednakowego wizerunku całego obszaru. Wszystkie MORy są jednakowe i jednakowo oznakowane. Promowane będą pakiety turystyczne.
3. – przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez integrowanie środowisk organizacji społecznych, grup nieformalnych tworzonych przez mieszkańców na rzecz ochrony środowiska. Zaplanowane działania związane są z organizacją warsztatów, konferencji i wyjazdów studyjnych, które poszerzą wiedzę uczestników w zakresie świadomości ekologicznej i OZE. Szerzenie działań proekologicznych poprzez zakup samochodu elektrycznego wraz ze stacją ładowania przy Domu Leadera w Przelewicach.

   Przedsięwzięcie realizowane będzie wspólne z Zachodniopomorskich Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej w Przelewicach, gdzie w przyszłości ma powstać "Mały Kopernik" ukierunkowany na OZE z pracowniami chemii i fizyki, w których prowadzone zajęcia mają wspomóc zrozumienie powstawania energii odnawialnej. Konkurs/operacja własna/projekty grantowe.

   Przedsięwzięcie innowacyjne - kreatywne, które wspierać ma wiedzę mieszkańców obszaru Pomorza Zachodniego w zakresie chemii i fizyki w formie doświadczeń i przykładów do zastosowania w zrozumieniu praw, które rządzą naturą a wykorzystywaną do OZE.

Świadomość ta zwiększy zapotrzebowanie mieszkańców na działania proekologiczne w swoich miejscowościach. Operacje realizowane w ramach tego przedsięwzięcia będą również kreatorem nowych pomysłów na biznes. Przedsięwzięcie skierowane będzie dla osób z grup, które czy w ramach PS WPR czy w programie EFS + są opisane jako wskazane do pomocy, mieszkańcy, organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji, osoby młode do 25 r.ż, os. po 60 r.ż PS WPR.

Przedsięwzięcie realizowane będzie poprzez projekty grantowe/operacje własne/konkursy

4. - Przedsięwzięcie realizować będą wspólne projekty, których efektem są działania opisane w podpisanym porozumieniem pomiędzy 9 LGD z Polski i Niemiec. Operacje związane będą ze wspólną historią i tradycją Pomorza (Meklemburgia i Pomorze Zachodnie). Przedsięwzięcie oparte będzie na kilku projektach - etapach: baza wspólnych kulinariów i utworzenie punktów dystrybucji przy każdym partnerze, etap projektu "LEADER łączy – szlak regionów" wspólne opracowanie danych atrakcji na istniejących trasach turystycznych (bazując na istniejących portalach utworzonych przez SW) a w efekcie rozszerzenie działań na teren partnerów z Niemiec w tym aplikacji powstałej z poddziałania 19.3 projektu współpracy 12 LGDów z Polski pn. westisthebest.pl - docelowo operacja bedzie realizowana pod nazwą kurspomerania.eu. Zadanie realizowane z PS WPR - projekty partnerskie. Planowany jest jeden z etapów z udziałem partnerów w konkursie z programu Interreg.

   Projekt innowacyjny imitujący, wzorowany na wcześniej powstałym produkcie w ramach 19.3. Dotyczy nowego sposobu wykorzystania i zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych. W ramach tego przedsięwzięcia realizowana będzie również operacja pn. Kulinarna podróż po Pomorzu Zachodnim - Kuchenne Centrum Tradycji - przedsięwzięcie polegające na przygotowaniu, prowadzeniu i utworzeniu kulinarnego centrum na Pomorzu Zachodnim. Centrum tworzone będzie (Zachodniopomorskie Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej w Przelewicach) na wzór inkubatora kuchennego ale jego funkcja będzie bardziej społeczna. W Centrum prowadzone będą warsztaty, prezentacje, spotkania, produkcja potraw i ich dystrybucja na różnego rodzaju festynach, targach itp. Zadaniem Centrum będzie gromadzenia materiałów i dokumentacji związanych z tradycją kulinarną obszarów wiejskich naszego województwa. Koszty związane z doposażeniem KCT. Finansowanie z PS WPR (projekt partnerski - realizowany np. przez Federacje LDG Pomorza Zachodniego oczywiście w formie konkursu). cześć przedsięwzięcia może zostać zrealizowane w ramach Interreg 6. Będą to zadania integrujące partnerów z LGD z Niemiec (umowa partnerska została zawarta w 2022 roku). Natomiast zadania aktywizujące mieszkańców a szczególnie osób z grupy w niekorzystnej sytuacji realizowane będą w ramach PS WPR. **Przedsięwzięcie innowacyjne (kreatywne) ze względu na wyjątkowy charakter obejmujący całe województwo a docelowo partnerów z Niemiec. Działania realizowane w centrum mają stworzyć projekt partnerski jednoczący obszary wiejskie i nie tylko wokół najprostszej czynności jaką jest tworzenie posiłków. Nie ma takiego pomysłu w całej UE. Projekty partnerskie.**

Zaangażowanie różnych sektorów i partnerów: przedsiębiorcy, rolnicy, osoby fizyczne, ngo, JST, sołectwa (mieszkańcy obszaru LGD),

Integrowanie różnych zasobów i branż działalności gospodarczej: przy budowie, rozbudowie i adaptacji bazy noclegowej, gastronomicznej, rekreacyjnej, wypoczynkowej i agroturystycznej – nastąpi współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami z branży budowlanej, dekarskiej, stolarskiej itp., przy działaniach promocyjnych nastąpi współpraca pomiędzy przedsiębiorcami branży turystycznej i branż około turystycznych, ngo i JST. Pozostałe przedsięwzięcia przyczynią się do aktywizacji i integracji szeroko rozumianej grupy mieszkańców obszaru LGD.

CEL III: Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów.

Spójne i komplementarne podejście: przedsięwzięcia tj. 3.1 Wykreowanie i utworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych; 3.2 Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD "Obszar LGD atrakcyjny dla mieszkańców i turystów".3.3. wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji

3.4 Razem dla siebie i dla innych, w tym zwiększenie kompetencji cyfrowych osób starszych; 3.5 Powrót do tradycji

Metody realizacji przedsięwzięcia:

1. – przedsięwzięcie będzie opracowane i realizowane oddolnie, przez mieszkańców (zaplanowane, zaprojektowane - wizualizacja, współwykonanie), zagospodarowanie przestrzeni w małych miejscowościach. Przedsięwzięcie przyczyni się do rozwoju integracji mieszkańców jej aktywizacji i włączenie do tego typu operacji osób z grup w niekorzystnej sytuacji. Dodatkowo w przedsięwzięciu można realizować na powstałej przestrzeni, wydarzenia, spotkania, imprezy przyczyniających się do zwiększania współpracy mieszkańców, społeczności lokalnej. Przedsięwzięcie jest kontynuacją projektu realizowanego przez LGD w ramach EFS związanego z rewitalizacją obszarów SSW. Bazowanie na doświadczeniach z programu 7.1 jest przykładem powielania dobrych praktyk i wdrażania wartości dodanych. **Jest przedsięwzięciem innowacyjnym kreatywnym i częściowo imitującym.** Przedsięwzięcie realizowane w ramach PS WPR poprzez konkursy/operacje własne/projekty grantowe
2. - przedsięwzięcia będą osiągnięte przez działania, których celem jest budowanie poczucia przynależności do wspólnego obszaru, wspierające uzyskiwanie pozytywnych wzorców i cech dot. funkcjonowania w życiu społecznym, inicjatywy na rzecz promowania wspólnoty i postaw obywatelskich oraz działania wspólne z organizacjami społecznymi, samorządami i przedsiębiorcami oferty turystycznej w postaci istniejących pakietów turystycznych. Przedsięwzięcia mają zintegrować działania mieszkańców. Stworzyć więź między nimi oraz zaktywizować tych, którzy do tej pory nie byli aktywni. Przedsięwzięcie ma dać podstawy do pomysłów na własny biznes lub rozszerzenie działalności gospodarczej. Finansowane będą działania związane z rozwojem tożsamości regionalnej, w tym promocja na targach, festynach organizowanych lub współorganizowanych np. przez SW. Przedsięwzięcia związane są z promocją atrakcji turystycznych obszaru LGD (pakiety turystyczne). Realizacja z PS WPR - operacje własne/konkursy /projekty partnerskie.
3. - przedsięwzięcie realizować będzie działania przeznaczone głównie dla osób opisanych w rozporządzeniu w ramach EFS + realizowanego przez RLKS Pomorza Zachodniego oraz osób z grup w niekorzystnej sytuacji (opisanymi w rozporządzeniu PS WPR). Zaplanowano przygotowanie działań, które będą tworzyły okazję do rozwoju merytorycznego i inicjatyw społecznych – w tym inicjatyw edukacyjnych, poradnictwa i doradztwa, finansowanie przedsięwzięć i wyposażenia, tj. poprzez projekty grantowe ukierunkowane na kompleksowe wsparcie aktywizacyjne na rzecz rodzin, społeczności i os. zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz ich toczenia i os. biernych zawodowo. W przedsięwzięciu tym zaplanowano szkolenia i warsztaty dla osób biernych zawodowo i bezrobotnych, które będą mogły znaleźć swoje miejsce poprzez samozatrudnienie lub zatrudnienie w istniejących na obszarze przedsiębiorstwach. Wsparcie realizowane będzie w oparciu o regulamin konkursu ogłoszony przez ZW. Przedsięwzięcie realizowane będzie z EFS+.
4. - Przedsięwzięcie ukierunkowane dla osób 60 + i pokolenia młodszego. Działania edukacyjne połączone z praktyką. Warsztaty, szkolenia związane z edukacją cyfrową i wykluczeniem cyfrowym dla seniorów. Realizacja tego przedsięwzięcia polegała będzie na utworzeniu informatycznego centrum, w którym zainstalowane zostaną komputery, na których prowadzone będa zajęcia informatyczne i zajęcia cyfrowe. Seniorzy bedą mogli pod opieka swoich młodszych partnerów (wnuków) poznawać podstawy informatyki i w ostateczności korzystania z dobrodziejstw techniki informatycznej i cyfryzacji. Podczas konsultacji wielokrotnie zwracano uwagę na ubóstwo informatyczne osób 60+, a jednocześnie na bogactwo informatyczne, wśród młodego pokolenia. Efektem będzie realizacja projektów informatycznych związanych z pozostałymi przedsięwzięciami zawartymi w niniejszej LSR. Pracownie specjalistyczne, centrum kulinarne, działania związane z tradycjami, aplikacje itd. Centrum informatyczne to wielowątkowa forma wymiany informacji, obsługi i promocji w globalnej sieci większości operacji realizowanych przez mieszkańców obszaru poprzez LGD. Realizacja w ramach PS WPR. **Przedsięwzięcie innowacyjne (kreatywne) polegające na zebraniu, rozpowszechnianiu,**

zarchiwizowaniu przy wielopokoleniowej współpracy operacji, grupując je projektowo i ich obsługa w sieci. Przedsięwzięcie ma również motywować do skorzystania z celu 1. Projekty grantowe/operacja własna/projekt partnerski/konkursy

5. - przedsięwzięcie ukierunkowane na wzmocnienie relacji pokoleniowych pomiędzy pokoleniem pradziadków, dziadków, dzieci, wnuków i prawnuków. Zadaniem przedsięwzięcia będzie organizowanie spotkań, warsztatów, imprez okolicznościowych, w których tworzone i prezentowane będą osiągnięcia i prace realizowane wspólnie. Efektem przedsięwzięcia będą relacje, które spowodują większe zainteresowanie i zaangażowanie osób z grup w niekorzystnej sytuacji oraz zwiększenie opieki nad osobami starszymi - seniorami przez młodsze pokolenie. Zmniejszenie "ubóstwa samotności" wśród osób starszych.
   W efekcie końcowym realizacja projektu "Serce dla Seniora". Ponadto, planuje się utworzenie Centrum Cyfryzacji i Autoprezentacji Pokoleniowej, gdzie wszyscy mieszkańcy obszaru, a zwłaszcza seniorzy i osoby młode będą mogli kształtować i rozwijać kompetencje cyfrowe stosownie do potrzeb. Stworzone zostaną warunki do korzystania z nowych technologii i pozwolą osobom utalentowanym na rozwijanie ponadprzeciętnych predyspozycji w przedmiotowym zakresie. Inne mają umożliwić na efektywniejsze wykorzystywanie technologii. Tak, aby każdy, bez względu na indywidualne ograniczenia wynikające z niepełnosprawności, wieku lub szczególnej, chwilowej sytuacji mógł nabyć kompetencje podnoszące jakość życia. Oprócz kompetencji cyfrowych - informatycznych planowane są działania doskonalące umiejętności interpersonalne, w tym autoprezentację, efektywną komunikację, zajęcia z retoryki, wystąpień publicznych, ale także praca nad emisją głosu, itp. Wszystkie zagadnienia będą miały wpływ na podniesienie poczucia własnej wartości wśród uczestników. Pobudzenie chęci włączenia w życie społeczne, w tym zawodowe.Realizacja w ramach PS WPR. Projekty grantowe/operacja własna/konkursy.
   Innowacyjność przedsięwzięcia polega na łączeniu pokoleń i ich wzajemnej samopomocy i doskonalaniu swoich umiejetności. Innowacja tego przedsięwzięcia polega również na kreatywnym podejściu do każdej operacji poprzez wymuszenie na wnioskodawcach tworzenie wartości dodanych, które dadzą impuls do kolejnych działań nie tylko w tym zakresie. Operacje nie mogą skończyć się po zakończeniu finansowania.

Zaangażowanie różnych sektorów i partnerów: ngo, mieszkańcy obszaru LSR ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji, JST, jednostki kultury, przedsiębiorcy

Integrowanie różnych zasobów i branż działalności gospodarczej: W ramach realizacji przedsięwzięć celu III nastąpi integracja społeczności lokalnych i ich liderów, lokalnych przedsiębiorców, rolników i ngo. Do realizacji zadań zostaną wykorzystane lokalne zasoby w postaci Centrów i Domów Kultury, świetlic wiejskich, ośrodków samopomocy i centrów przedsiębiorczości.

ROZDZIAŁ VI. CELE I WSKAŹNIKI

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia "Lider Pojezierza" opiera swoje kierunki działania zarówno na swoim doświadczeniu jak i bazując na możliwym do wykorzystania potencjale, który posiada. Określony został cel strategiczny RLKS oraz cele kierunkowe tj. cele i przedsięwzięcia, których realizacja przewidziana jest na lata 2023-2027.

Zawarte w LSR cele są silnie związane z funkcjonowaniem LGD. Terenem, na którym będzie realizowana strategia, zasobami którymi dysponuje LGD. Cele i przedsięwzięcia są bezpośrednio powiązane z diagnozą. Wybór celów i przedsięwzięć został dokonany w wyniku przeprowadzonych konsultacji a ich ostateczny kształt uwzględniają wnioski płynące z konsultacji społecznych i diagnozy problemów, grup docelowych i obszarów interwencji. Związek celów i przedsięwzięć zawartych w strategii z diagnozą został opisany w poprzednim rozdziale.

Wskazany cel strategiczny Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia "Lider Pojezierza", tj. „**Poprawa warunków gospodarowania, spójności społecznej i dostępności przestrzennej obszaru działania Stowarzyszenia "Lider Pojezierza" przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego**

obszaru oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych" zostanie osiągnięty poprzez realizację trzech celów, które wzmacniają ten kierunek działania, tj:

CEL 1 - Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność – będzie realizowany w oparciu o inicjatywy i działania edukacyjne, promocję **działań i postaw przedsiębiorczych, dzięki którym nastąpi wzrost konkurencyjności silnej lokalnej gospodarki w oparciu o już funkcjonujące i nowe podmioty usług; źródłem finansowania będzie PS WPR**

CEL 2 - Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju – który zostanie zrealizowany dzięki wskazaniu możliwości obszaru, który odpowiednio wykorzystuje swoje lokalne walory turystyczne, krajobrazowe, przyrodnicze, historyczne i kulturowe; źródłem finansowania będzie PS WPR i źródła inne.

CEL 3 – Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów – zostanie osiągnięty poprzez wykorzystanie potencjału mieszkańców w zakresie aktywizacji, animacji i integracji lokalnej na terenie obszaru jak również poprzez zwiększania działań na ich rzecz, które będą prowadzić do ich wzmacniania i silnego przywiązania; źródłem finansowania będzie PS WPR, Europejskim Funduszu Społecznym plus i inne dostępne źródła finansowania.

Przedsięwzięcia DLA CELU I
„Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność" OBEJMUJĄ:

1.1 Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i innowacyjności – przedsięwzięcie zostanie osiągnięte poprzez działania operacji w zakresie organizacji różnego rodzaju szkoleń i warsztatów oraz wyjazdów studyjnych dla zintensyfikowania potrzeb lokalnych przedsiębiorców i na ich rzecz. Organizowane szkolenia, warszaty mają powodować działania rozwojowe i wzmacniające wzajemną współpracę. Szkolenia będą odbywać się w miarę możliwości w Centrach Przedsiębiorczości Lokalnej (CEPLe), które powstały w ramach poddziałania 19.2 w latach 2014-2020 jako projekty grantowe.

Innowacyjność imitująca, bazująca na wcześniej realizowanych produktach - projektach grantowych. Przedsięwzięcie realizowane będzie z PS WPR. Realizacja konkurs/operacje własne. **Przedsięwzięcie innowacyjne kreatywne i imitujące. Nowy sposób angażowania mieszkańców.**

1.2 Wsparcie przedsiębiorczości, w tym biogospodarki – przedsięwzięcie zostanie zrealizowany poprzez wsparcie nowych inicjatyw gospodarczych jak i rozwojowych istniejących działalności określonych w diagnozie i potrzeb wspólnego i zintegrowanego rozwoju. Przedsięwzięcie nastawione będzie na te gałęzie działalności gospodarczej, które realizować będą działania w zakresie biogospodarki z wykorzystaniem OZE, turystyki i usług w obrębie turystyki - świadczenie usług dla turystów.

Dodatkowo przedsięwzięcie będzie ukierunkowane na działania, które zaangażują młodzież lub działania, z którego korzystać będzie ta grupa wskazania w diagnozie jako zagrożona migracją.

Przedsięwzięcie wspierać będzie przedsiębiorców w zakresie zakupu sprzętu, modernizacji obiektów, budowie infrastruktury i tworzenie miejsc pracy. Realizacja przedsięwzięcia z PS WPR. Realizacja poprzez konkurs

Innowacyjnością działań w ramach tego przedsięwzięcia będzie wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego i istniejącego produktu, nowych usługi, procesu, organizacji np. pracy, usług, produkcji lub nowego sposobu wykorzystania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych i zjawisk naturalnych bez jego i jej uszczerbku. Umiejętne wykorzystanie potencjału pakietów turystycznych.

PRZEDSIĘWZIĘCIA DLA CELU II
„*Zasoby regionu podstawą do* zrównoważony *rozwoju*"
OBEJMUJĄ:

2.1 Dostępność infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej – przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez wspieranie inicjatyw na rzecz budowy, rozbudowy i adaptacji bazy noclegowej, gastronomicznej, rekreacyjnej, wypoczynkowej i agroturystycznej służącej rozwojowi gospodarczemu, tworzenie sieci współpracy w zakresie usług. Przedsięwzięcie powinno tworzyć infrastrukturę lub ją modernizować na bazie powstałych w poprzednim okresie programowania pakietów turystycznych i w miejscach gdzie przebiegają trasy turystyczne w ramach utworzonych pakietów.

Przedsięwzięcie realizowane w ramach PS WPR, konkursy/operacja własna

2.2Podniesienie atrakcyjności miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej– przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez wspieranie inicjatyw na rzecz budowy nowych infrastruktur turystycznych, rekreacyjnych i sportowych przyczyniających się do wzrostu atrakcyjności regionu. Przedsięwzięcie polegało by na utworzeniu nowych obiektów infrastruktury turystycznej ,rekreacyjnej i sportowej tzw. Miejsc Odpoczynku Rowerzystów (MOR) na trasie rowerowej realizowanej przez Samorząd Wojewódzki oraz na trasach powstałych w ramach Strategii Partnerstwa innych inwestycji terytorialnych. Przedsięwzięcie będzie kontynuowało projekt współpracy z okresu realizacji LSR2014-2020 pn. Przestrzeń Aktywności Lokalnej w tym miejsca odpoczynku rowerzystów (MORy).
Przedsięwzięcie realizowane w ramach PS WPR poprzez konkursy, operacje własne.
Projekt innowacyjny imitujący, wykorzystujący wcześniej powstałe produkty. Utworzenie jednakowego wizerunku całego obszaru. Wszystkie MORy są jednakowe i jednakowo oznakowane. Promowane będą pakiety turystyczne.

2.3 Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród społeczności – przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez integrowanie środowisk organizacji społecznych, grup nieformalnych tworzonych przez mieszkańców na rzecz ochrony środowiska. Zaplanowane działania związane są z organizacją warsztatów, konferencji i wyjazdów studyjnych, które poszerzą wiedzę uczestników w zakresie świadomości ekologicznej i OZE. Szerzenie działań proekologicznych poprzez zakup samochodu elektrycznego wraz ze stacją ładowania przy Domu Leadera w Przelewicach.
Przedsięwzięcie realizowane będzie wspólne z Zachodniopomorskich Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej w Przelewicach, gdzie w przyszłości ma powstać "Mały Kopernik" ukierunkowany na OZE z pracowniami chemii i fizyki, w których prowadzone zajęcia mają wspomóc zrozumienie powstawania energii odnawialnej.
Przedsięwzięcie innowacyjne - kreatywne, które wspierać ma wiedzę mieszkańców obszaru Pomorza Zachodniego w zakresie chemii i fizyki w formie doświadczeń i przykładów do zastosowania w zrozumieniu praw, które rządzą naturą a wykorzystywaną do OZE.
Świadomość ta zwiększy zapotrzebowanie mieszkańców na działania proekologiczne w swoich miejscowościach. Operacje realizowane w ramach tego przedsięwzięcia będa również kreatorem nowych pomysłów na biznes. Przedsięwzięcie skierowane będzie dla osób z grup, które czy w ramach PS WPR czy w programie EFS + są opisane jako wskazane do pomocy.
Przedsięwzięcie realizowane będzie poprzez projekty grantowe/operacje własne/konkurs (PS WPR)

2.4 „Pomorze Zachodnie łączy – szlak pomorskich regionów LEADER" - Przedsięwzięcie realizować będą wspólne projekty, których efektem są działania opisane w podpisanym porozumieniem pomiędzy 9 LGD z Polski i Niemiec. Operacje związane będą ze wspólną historią i tradycją Pomorza (Meklemburgia i Pomorze Zachodnie). Przedsięwzięcie oparte będzie na kilku projektach - etapach: baza wspólnych kulinariów i utworzenie punktów dystrybucji przy każdym partnerze, etap projektu "LEADER łączy – szlak regionów" wspólne opracowanie danych atrakcji na istniejących trasach turystycznych (bazując na istniejących portalach utworzonych przez SW) a w efekcie rozszerzenie działań na teren partnerów z Niemiec w tym aplikacji powstałej z poddziałania 19.3 projektu współpracy 12 LGDów z Polski pn. westisthebest.pl - docelowo operacja bedzie realizowana pod nazwą kurspomerania.eu. Zadanie realizowane z PS WPR - projekty partnerskie. Planowany jest jeden z etapów z udziałem partnerów w konkursie z programu Interreg.
Projekt innowacyjny imitujący, wzorowany na wcześniej powstałym produkcie w ramach 19.3. Dotyczy nowego sposobu wykorzystania i zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych.
W ramach tego przedsięwzięcia realizowana będzie również operacja pn. Kulinarna podróż po Pomorzu Zachodnim - Kuchenne Centrum Tradycji - przedsięwzięcie polegające na przygotowaniu, prowadzeniu i utworzeniu kulinarnego centrum na Pomorzu Zachodnim. Centrum tworzone będzie (Zachodniopomorskie Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej w Przelewicach) na wzór inkubatora kuchennego

ale jego funkcja będzie bardziej społeczna. W Centrum prowadzone będą warsztaty, prezentacje, spotkania, produkcja potraw i ich dystrybucja na różnego rodzaju festynach, targach itp. Zadaniem Centrum będzie gromadzenia materiałów i dokumentacji związanych z tradycją kulinarną obszarów wiejskich naszego województwa. Koszty związane z doposażeniem KCT. Finansowanie z PS WPR (projekt partnerski - realizowany np. przez Federacje LDG Pomorza Zachodniego oczywiście w formie konkursu). cześć przedsięwzięcia może zostać zrealizowane w ramach Interreg 6. Będą to zadania integrujące partnerów z LGD z Niemiec (umowa partnerska została zawarta w 2022 roku). Natomiast zadania aktywizujące mieszkańców a szczególnie osób z grupy w niekorzystnej sytuacji realizowane będa w ramach PS WPR. **Przedsięwzięcie innowacyjne (kreatywne) ze względu na wyjątkowy charakter obejmujący całe województwo a docelowo partnerów z Niemiec. Działania realizowane w centrum mają stworzyć projekt partnerski jednoczący obszary wiejskie i nie tylko wokół najprostszej czynności jaką jest tworzenie posiłków.**

PRZEDSIĘWZIĘCIA DLA CELU III
„Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów"
OBEJMUJĄ :

3.1 **Wykreowanie i tworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych –** przedsięwzięcie będzie opracowane i realizowane oddolnie, przez mieszkańców (zaplanowane, zaprojektowane - wizualizacja, współwykonanie), zagospodarowanie przestrzeni w małych miejscowościach. Przedsięwzięcie przyczyni się do rozwoju integracji mieszkańców jej aktywizacji i włączenie do tego typu operacji osób z grup w niekorzystnej sytuacji. Dodatkowo w przedsięwzięciu można realizować na powstałej przestrzeni, wydarzenia, spotkania, imprezy przyczyniających się do zwiększania współpracy mieszkańców, społeczności lokalnej,

Przedsięwzięcie jest kontynuacją projektu realizowanego przez LGD w ramach EFS + związanego z rewitalizacją obszarów SSW. Bazowanie na doświadczeniach z programu 7.1 jest przykładem powielania dobrych praktyk i wdrażania wartości dodanych. **Jest przedsięwzięciem innowacyjnym kreatywnym i częściowo imitującym.**

Przedsięwzięcie realizowane w ramach PS WPR poprzez konkursy/operacje własne/projekty grantowe

3.2 **Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD "Obszar LGD atrakcyjny dla mieszkańców i turystów"-** przedsięwzięcia będą osiągnięte przez działania, których celem jest budowanie poczucia przynależności do wspólnego obszaru, wspierające uzyskiwanie pozytywnych wzorców i cech dot. funkcjonowania w życiu społecznym, inicjatywy na rzecz promowania wspólnoty i postaw obywatelskich oraz działania wspólne z organizacjami społecznymi, samorządami i przedsiębiorcami oferty turystycznej w postaci istniejących pakietów turystycznych. Przedsięwzięcia mają zintegrować działania mieszkańców. Stworzyć więź między nimi oraz zaktywizować tych, którzy do tej pory nie byli aktywni. Przedsięwzięcie ma dać podstawy do pomysłów na własny biznes lub rozszerzenie działalności gospodarczej. Finansowane będą działania związane z rozwojem tożsamości regionalnej, w tym promocja na targach, festynach organizowanych lub współorganizowanych np. przez SW. Przedsięwzięcia związane są z promocją atrakcji turystycznych obszaru LGD (pakiety turystyczne). Realizacja z PS WPR - operacje własne, konkursy i projekty partnerskie.

3.3 **Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji -** przedsięwzięcie realizować będzie działania przeznaczone głównie dla osób opisanych w rozporządzeniu w ramach EFS + realizowanego przez RLKS Pomorza Zachodniego oraz osób z grup w niekorzystnej sytuacji (opisanymi w rozporządzeniu PS WPR). Zaplanowano przygotowanie działań, które będą tworzyły okazję do rozwoju merytorycznego i inicjatyw społecznych – w tym inicjatyw edukacyjnych, poradnictwa i doradztwa, finansowanie przedsięwzięć i wyposażenia, tj. poprzez projekty grantowe ukierunkowane na kompleksowe wsparcie aktywizacyjne na rzecz rodzin, społeczności i os. zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz ich toczenia i os. biernych zawodowo

W przedsięwzięciu tym zaplanowano szkolenia i warsztaty dla osób biernych zawodowo i bezrobotnych, które będą mogły znaleźć swoje miejsce poprzez samozatrudnienie lub zatrudnienie w istniejących na obszarze przedsiębiorstwach. Wsparcie realizowane będzie w oparciu o regulamin konkursu ogłoszony przez ZW. Przedsięwzięcie finansowane z EFS +.

.

3.4 "Razem dla siebie i dla innych, w tym zwiększenie kompetencji cyfrowych osób starszych - Przedsięwzięcie ukierunkowane dla osób 60 + i pokolenia młodszego. Działania edukacyjne połączone z praktyką. Warsztaty, szkolenia związane z edukacją cyfrową i wykluczeniem cyfrowym dla seniorów. Realizacja tego przedsięwzięcia polegała będzie na utworzeniu informatycznego centrum, w którym zainstalowane zostaną komputery, na których prowadzone będa zajęcia informatyczne i zajęcia cyfrowe. Seniorzy bedą mogli pod opieka swoich młodszych partnerów (wnuków) poznawać podstawy informatyki i w ostateczności korzystania z dobrodziejstw techniki informatycznej i cyfryzacji. Podczas konsultacji wielokrotnie zwracano uwagę na ubóstwo informatyczne osób 60+, a jednocześnie na bogactwo informatyczne, wśród młodego pokolenia.
Efektem będzie realizacja projektów informatycznych związanych z pozostałymi przedsięwzięciami zawartymi w niniejszej LSR. Pracownie specjalistyczne, centrum kulinarne, działania związane z tradycjami, aplikacje itd. Centrum informatyczne to wielowątkowa forma wymiany informacji, obsługi i promocji w globalnej sieci większości operacji realizowanych przez mieszkańców obszaru poprzez LGD. Realizacja w ramach PS WPR. **Przedsięwzięcie innowacyjne (kreatywne) polegające na zebraniu, rozpowszechnianiu, zarchiwizowaniu przy wielopokoleniowej współpracy operacji, grupując je projektowo i ich obsługa w sieci. Przedsięwzięcie ma również motywować do skorzystania z celu 1.** Projekty grantowe/własne/konkurs/projekty partnerskie

3.5 **Powrót do tradycji** - przedsięwzięcie ukierunkowane na wzmocnienie relacji pokoleniowych pomiędzy pokoleniem pradziadków, dziadków, dzieci, wnuków i prawnuków. Zadaniem przedsięwzięcia będzie organizowanie spotkań, warsztatów, imprez okolicznościowych, w których tworzone i prezentowane będą osiągnięcia i prace realizowane wspólnie. Efektem przedsięwzięcia będą relacje, które spowodują większe zainteresowanie i zaangażowanie osób z grup w niekorzystnej sytuacji oraz zwiększenie opieki nad osobami starszymi - seniorami przez młodsze pokolenie. Zmniejszenie "ubóstwa samotności" wśród osób starszych.
W efekcie końcowym realizacja projektu "Serce dla Seniora". Ponadto, planuje się utworzenie Centrum Cyfryzacji i Autoprezentacji Pokoleniowej, gdzie wszyscy mieszkańcy obszaru, a zwłaszcza seniorzy i osoby młode będą mogli kształtować i rozwijać kompetencje cyfrowe stosownie do potrzeb. Stworzone zostaną warunki do korzystania z nowych technologii i pozwolą osobom utalentowanym na rozwijanie ponadprzeciętnych predyspozycji w przedmiotowym zakresie. Inne mają umożliwić na efektywniejsze wykorzystywanie technologii. Tak, aby każdy, bez względu na indywidualne ograniczenia wynikające z niepełnosprawności, wieku lub szczególnej, chwilowej sytuacji mógł nabyć kompetencje podnoszące jakość życia. Oprócz kompetencji cyfrowych - informatycznych planowane są działania doskonalące umiejętności interpersonalne, w tym autoprezentację, efektywną komunikację, zajęcia z retoryki, wystąpień publicznych, ale także praca nad emisją głosu, itp. Wszystkie zagadnienia będą miały wpływ na podniesienie poczucia własnej wartości wśród uczestników. Pobudzenie chęci włączenia w życie społeczne, w tym zawodowe. Realizacja w ramach PS WPR. Projekty grantowe,/operacja własna/konkursy
Innowacyjność przedsięwzięcia polega na łączeniu pokoleń i ich wzajemnej samopomocy i doskonalaniu swoich umiejetności. Innowacja tego przedsięwzięcia polega również na kreatywnym podejściu do każdej operacji poprzez wymuszenie na wnioskodawcach tworzenie wartości dodanych, które dadzą impuls do kolejnych działań nie tylko w tym zakresie. Operacje nie mogą skończyć się po zakończeniu finansowania.

SPÓJNOŚĆ DIAGNOZY Z CELAMI LOKALNEJ STRATEGII DZIAŁANIA

Wszystkie przedstawione cele operacyjne i przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w nowej perspektywie czasowej, mają swoje odzwierciedlenie i uzasadnienie w przeprowadzonej analizie obszaru, która obejmuje nie tylko czynniki społeczne, gospodarcze i infrastrukturalne, ale również elementy położenia geograficznego, uwarunkowań historycznych i przyrodniczych, potencjału turystycznego i krajobrazowego, funkcjonowania gospodarki i otoczenia biznesu, spójność działań lokalnych z inicjatywami społecznymi czy też walorów lokalnych w zakresie produktów i dziedzictwa.
Cele są ściśle ze sobą powiązane, wynikają z przeprowadzonych spotkań i konsultacji lokalnych zapewniając tym samym ich spójność ze specyfiką obszaru LGD, a ich osiągnięcie jest zależne od wzajemnego przenikania się, uzupełniania i oddziaływania na siebie. Każde przedsięwzięcie ma za zadanie generowania wartości dodanych. Wartości powstałe po realizacji poszczególnych operacji mogą zostać wykorzystane w kolejnych przedsięwzięciach lub mogą zostać zrealizowane w ramach innych środków zewnętrznych - komplementarnych.
Lokalna Grupa Działania jako jeden z Instrumentów Terytorialnych brała aktywny udział w spotkaniach w ramach tworzenia Obszaru Partnerstwa Innych Instrumentów Terytorialnych, która jako partnerstwo będzie uczestniczyć w

realizacji zadań w celach przeznaczonych dla samorządów lokalnych (gmin i starostw). Prezentowane cele są zgodne z obszarami tematycznymi i wskaźnikami dla Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2023-2027 i Europejskiego Funduszu Społecznego +, z których będzie finansowana LSR oraz uzupełniane zgodne z innymi programami dostępnymi dla III sektora w tym LGD. (tabela nr 18)

Tabela nr 20. SPÓJNOŚĆ DIAGNOZY Z CELAMI LOKALNEJ STRATEGII DZIAŁANIA

Przedsięwzięcia w ramach C.1 (Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru z wykorzystaniem ich kreatywności i innowacyjności)	diagnoza
P.1.1. Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i innowacyjności	Niedostateczny poziom rozwoju przedsiębiorczości na obszarze; Niedostosowanie kierunków i poziomu edukacji zawodowej do oczekiwań i potrzeb pracodawców. Brak pracowników gotowych do podjęcia pracy.
P.1.2 Wsparcie przedsiębiorczości, w tym biogospodarki	Niedostateczny poziom rozwoju przedsiębiorczości na obszarze; Niedostosowanie kierunków i poziomu edukacji zawodowej do oczekiwań i potrzeb pracodawców; Niedostatecznie rozwinięta oferta turystyczna na obszarze; Znaczna ilość obiektów budowlanych wymagających modernizacji energetycznej, niski udział OZE w ogólnym bilansie energetycznym; Wzrastające zagrożenie pogorszenia się stanu środowiska naturalnego obszaru
Przedsięwzięcia w ramach C.2 (Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju)	diagnoza
P.2.1 Dostępność infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Znaczna ilość obiektów budowlanych wymagających modernizacji energetycznej, niski udział OZE w ogólnym bilansie energetycznym;
P.2.2 **Podniesienie atrakcyjności miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej**	Niewystarczająca ilość obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, sportowej nakierowana na kompleksową obsługę rowerzystów.

P.2.3 Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród społeczności	Ograniczone zasoby pracowników, w tym wykwalifikowanych, o wysokich kompetencjach zawodowych; Znaczna ilość obiektów budowlanych wymagających modernizacji energetycznej, niski udział OZE w ogólnym bilansie energetycznym; Wzrastające zagrożenie pogorszenia się stanu środowiska naturalnego obszaru
P.2.4 "Pomorze Zachodnie łączy - szlak pomorskich regionów LEADER"	Niedostatecznie rozwinięta oferta turystyczna na obszarze
Przedsięwzięcia w ramach C.3 (Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów)	diagnoza
P.3.1 Wykreowanie i utworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych	Niewystarczający poziom współpracy samorządów i społeczności lokalnej; Niedostatecznie rozwinięta oferta turystyczna na obszarze; Zdegradowana przestrzeń publiczna miast i wsi, w tym obszary zabytkowe, zieleń publiczna, układy urbanistyczne i in.
P.3.2 Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD "Obszar LGD atrakcyjny dla mieszkańców i turystów"	Niedostatecznie rozwinięta oferta turystyczna na obszarze; Zdegradowana przestrzeń publiczna miast i wsi, w tym obszary zabytkowe, zieleń publiczna, układy urbanistyczne i in.
P.3.3. wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	Niedostateczny stopień rozwoju usług społecznych w stosunku do potrzeb mieszkańców obszaru ; Ograniczone zasoby pracowników, w tym wykwalifikowanych, o wysokich kompetencjach zawodowych

P.3.4 Razem dla siebie i dla innych, w tym zwiększenie kompetencji cyfrowych osób starszych	Ograniczone zasoby pracowników, w tym wykwalifikowanych, o wysokich kompetencjach zawodowych; Niedostateczny poziom rozwoju przedsiębiorczości na obszarze; ubóstwo informatyczne.
P.3.5 Powrót do tradycji	Zdegradowana przestrzeń publiczna i społeczna miast i wsi, w tym obszary zabytkowe, zieleń publiczna, układy urbanistyczne, więzi społeczne tradycja, tożsamość regionalna i in.

Tabela nr 21. Tabela celów i wskaźników

Cel 1: ***Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność.***		
Przedsięwzięcia	Wskaźniki produktu	Wskaźniki rezultatu
1.1 Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i innowacyjności	Liczba działań zapewniających transfer wiedzy, podniesienie kompetencji i/albo inicjujących myśl innowacyjną	R.1 PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom
1.2. Wsparcie przedsiębiorczości, w tym biogospodarka	Liczba działań wspierających przedsiębiorczość Liczba działań wspierających przedsiębiorczość w zakresie biogospodarki	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej

Cel 2: *Zasoby regionu podstawą do* zrównoważonego *rozwoju*		
2.1. Dostępność infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Liczba nowych lub przebudowanych infrastruktur turystycznych i rekreacyjnych	R.41 PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie
2.2. **Podniesienie atrakcyjności miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej**	Liczba operacji zrealizowanych w partnerstwie	
2.3 Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród społeczności	Liczba działań podnoszących świadomość ekologiczną wśród społeczności	
2.4 "Pomorze Zachodnie łączy - szlak pomorskich regionów LEADER"	Liczba operacji zrealizowanych w partnerstwie	
Cel 3: *Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów*		
3.1. Wykreowanie i utworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych	Liczba powstałych przestrzeni społecznych	R.1 PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom
3.2. Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD "Obszar LGD atrakcyjny dla mieszkańców i turystów"	Liczba działań wspierających rozwój i promocję obszaru	

3.3 wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	EECO04 Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie EECO02 Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie	EECR01 Liczba osób poszukujących pracy po opuszczeniu programu EECR03 Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu EECR04 Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu
3.4 Razem dla siebie i dla innych, w tym zwiększenie kompetencji cyfrowych osób starszych	Liczba operacji realizujących przedsięwzięcie. Liczba pracowni informatycznych	R.1 PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom
3.5 Powrót do tradycji	Liczba operacji realizujących przedsięwzięcie.	

ROZDZIAŁ VII SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

VII.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

Lokalna Grupa Działania – Stowarzyszenie „Lider Pojezierza" realizuje zadania określone w rozporządzeniu 2021/1060 tj. w szczególności:

1. rozwija zdolności podmiotów lokalnych do opracowywania i wdrażania operacji;

2. opracowuje niedyskryminujące i przejrzyste procedury i kryteria wyborów, które pozwalają uniknąć konfliktu interesów i zapewniają, aby żadna pojedyncza grupa interesu nie kontrolowała decyzji w sprawie wyboru;

3. przygotowuje i publikuje nabory wniosków;

4. wybiera operacje i ustala kwotę wsparcia oraz przedstawia wnioski podmiotowi odpowiedzialnemu za ostateczną weryfikację kwalifikowalności przed ich zatwierdzeniem;

5. monitoruje postępy w osiąganiu celów wyznaczonych w strategii;

6. ewaluuję realizację strategii.

VII. 2 Rozwiązania formalno-instytucjonalne.

Lokalna Grupa Działania – Stowarzyszenie „Lider Pojezierza" do wdrażania LSR powołuje biuro i zatrudnia pracowników zgodnie z ***Regulaminem Biura***. Biuro ściśle współpracuje z Zarządem i Radą- organem decyzyjnym powołaną zgodnie z art. 4 ust. 3 pkt. 4) ustawy o RLKS do wyboru i oceny operacji zgodnych z LSR zgodnie z opracowanymi procedurami wyboru i wartość operacji. Sposób funkcjonowania Rady opisuje ***Regulamin Rady***-organu decyzyjnego.
Beneficjenci zamierzający złożyć wniosek o przyznanie pomocy, mogą przy jego przygotowaniu skorzystać z pomocy pracowników biura LGD. LGD podaje do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej ogłoszenie o naborze wniosków o wsparcie zgodnie z zaplanowanym i zatwierdzonym przez ZW Harmonogramem naborów wniosków. Złożone wnioski są przekazywane do Rady celem dokonania wyboru operacji spełniających warunki udzielania wsparcia i dokonuje ustalenia kwoty wsparcia.
LGD przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację oraz wskazaniem ustalonej przez LGD kwoty wsparcia oraz zamieszcza na swojej stronie internetowej listę operacji spełniających warunki udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR oraz listę operacji wybranych. LGD udostępnia zarządowi województwa dokumenty potwierdzające dokonanie wyboru operacji zgodnie z aktualnymi przepisami.

VII.3 Formy wsparcia operacji w ramach LSR

W ramach wdrażania LSR beneficjenci będą mogli ubiegać się o wsparcie swoich pomysłów poprzez następujące typy projektów:

1. Operacje klasyczne (konkursowe) (realizowane przez podmioty inne niż LGD) – nabór wniosków w trybie konkursowym, operacje będą oceniane przez Radę LGD, a następnie przedkładane do ZW w celu ich weryfikacji.
2. Projekty Grantowe – Nabór wniosków o powierzenie projektu grantowego w trybie konkursowym, operacje - granty będą oceniane przez Radę LGD, realizowane i rozliczane przez grantobiorcę, kontrolowane i rozliczane przez LGD.
3. Operacje Własne – Nabór w trybie konkursowym. Operacje niezbędne do osiągnięcia danego celu/przedsięwzięcia LSR dla osiągnięcia celów LSR, realizowane przez LGD..
4. Operacja w partnerstwie-. Nabór wniosków w trybie konkursowym., Operacja przewiduje udział co najmniej 2 podmiotów, innych niż LGD, realizacja wspólnego przedsięwzięcia, dokument potwierdzający wolę współpracy co najmniej 2 podmiotów.
5. Projekt partnerski- nabór wniosków w trybie konkursowym. Operacja przewiduje udział co najmniej 2 podmiotów, innych niż LGD, z co najmniej dwóch obszarów objętych odmiennymi LSR, realizacja wspólnego przedsięwzięcia, dokument potwierdzający wolę współpracy co najmniej 2 podmiotów,

VII.4 Cel i założenia tworzenia procedur

Celem tworzenia procedur jest opracowanie niedyskryminującej i przejrzystej procedury i kryteriów wyboru o udzielenie wsparcia w ramach realizacji LSR, które pozwalają uniknąć konfliktu interesów i zapewniają, aby żadna pojedyncza grupa interesu nie kontrolowała decyzji w sprawie wyboru.

Zapewnione zostaną niedyskryminujące warunki do aplikowania przez wnioskodawców o środki na operacje wpisujące się w cele strategii, w tym określenie zasad oceny poszczególnych operacji w taki sposób, aby w jak największym stopniu odpowiadały na problemy obszaru.

W tym celu zostanie opracowany ***Regulamin naborów wniosków o wsparcie*** opracowany zgodnie z art. 19a ust 3 ustawy RLKS.

VII.5 Formułowanie i zmiana kryteriów wyboru

Sposób ustanawiania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru zostały opracowane przez poszczególne zespoły tematyczne zapewniając partycypacyjny sposób kształtowania wyboru operacji na każdym kluczowym etapie jej tworzenia.

Kryteria oceny operacji stanowią odrębny dokument oraz zostaną szczegółowo opisane w *Regulaminie naborów wniosków o wsparcie* i zostały ustalone w oparciu o obowiązujące przepisy prawa.

Operacje będą oceniane w oparciu o poniższe kryteria wyboru operacji:

1. Tworzenie nowych miejsc pracy szczególnie z grup w niekorzystnej sytuacji - cel główny I;
2. Doświadczenie w realizacji projektów – cel główny II i III;
3. Innowacyjność w tym rozwiązania dotyczące cyfryzacji – wszystkie cele główne I, II i III;

4. Zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska i przeciwdziałanie zmian klimatycznym (NEB) - wszystkie cele główne I, II i III;
5. Partnerstwo – cel główny II i III;
6. Inkluzywność ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji– cel główny I,II,III;
7. Konsultacje w biurze LGD - wszystkie cele główne I, II i III;
8. Wiedza o PS WPR - wszystkie cele główne I, II i III;
9. Promocja LGD i LSR – wszystkie cele główne I, II, III;
10. Branże turystyczne lub wspierające turystykę - cel główny I;
11. Operacje skierowane do ludzi młodych do 25 r.ż. oraz seniorów (60+) – cel główny I, ,II, III;
12. Operacje skierowane do osób wyszczególnionych w rozporządzeniu w ramach zadań z EFS+ – cel główny III;
13. Liczba form aktywność lokalnej społeczności w tym: działalności kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej i turystycznej – cel główny II i III
14. Operacja oparta o lokalne zasoby lub lokalne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne lub zwiększające atrakcyjność turystyczną powiązane z pakietami turystycznymi – cel główny II i III.
15. Wysokość wkładu własnego – cel główny I;
16. Wzrost integracji i aktywności lokalnej społeczności – cel główny II;
17. Jednakowy wizerunek obszaru – cel główny II;
18. Kulinarna podróż po Pomorzu Zachodnim - Kuchenne Centrum Tradycji – cel główny II;
19. Doposażenie Kulinarnego Centrum Tradycji – cel główny II;
20. Operacja realizowana jest przez stowarzyszenie, którego siedziba jest na terenie LGD. – cel główny II;
21. Zaangażowanie mieszkańców – cel główny III;
22. Przedsięwzięcie będzie opracowane i realizowane oddolnie, przez mieszkańców – cel główny II i III;
23. Wzrost świadomości obywatelskiej – cel główny III;
24. Zintegrowanie działań mieszkańców – cel główny III;
25. Działania edukacyjne połączone z praktyką – cel główny III;
26. Lokalizacja powstania Centrum – cel główny III;
27. Liczba stanowisk – cel główny III;
28. Ubóstwo informatyczne – cel główny III;
29. Wzmocnienie relacji pokoleniowych – cel główny III;
30. Rozwijanie ponadprzeciętnych predyspozycji uczestników operacji – cel główny III;
31. Doskonalenie umiejętności interpersonalnych – cel główny III;
32. Wartości dodane operacji – cel główny III.
33. Operacja angażuje ludzi młodych do 25 r.ż. oraz seniorów (60+) – cel główny I, II, III

Kryteria są mierzalne, posiadają szczegółowy opis i metodologię wyliczania, uzasadniania. W kryterium jakościowym wnioskodawca musi udowodnić lub uzasadnić to kryterium, a członkowie Rady pisemnie uzasadnić swoją ocenę. Kryteria posiadają opisy jakie warunki należy spełnić, aby uzyskać daną liczbę punktów.

Wszelkich zmian kryteriów wyboru operacji wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów wyboru dokonuje się w oparciu o diagnozę obszaru, w tym zdefiniowane problemy oraz wskaźniki zaplanowane do osiągnięcia w ramach realizacji strategii. Zasady ustalania i zmiany kryteriów wyboru będą zamieszczane na stronie internetowej LGD i poddane konsultacjom społecznym.

VII.6 Określenie innowacyjności w sposobie oceny operacji

Innowacyjność zgodnie z zasadą obowiązującą w podejściu LEADER to poszukiwanie przez społeczność lokalną nowatorskich rozwiązań, pomysłów dotyczących rozwoju obszarów wiejskich, także poprzez twórcze wykorzystanie istniejącego potencjału obszaru. Popularne rozumienie innowacyjności odnosi się do owadzenia czegoś zupełnie nowego lub udoskonalenia, choć częściej kojarzone jest z pełnym nowatorstwem. Innowacyjne jest

jednak zarówno ulepszenie maszyn lub poprawa organizacji, jak i wytwarzanie zupełnie nowych rzeczy, zjawisk bądź wartości.

W kryterium innowacyjności, ocenia się innowacyjność operacji w skali lokalnej dla wszystkich przedsięwzięć w LSR. Za operacje innowacyjne rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych. Opisy innowacyjności poszczególnych przedsięwzięć są zawarte w rozdziale VI.

Rada dokonując oceny operacji będzie się kierować przy ocenie innowacyjności jej stopniem oryginalności:

- Kreatywne- powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji - 10pkt
- Imitujące- wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych , historycznych, kulturowych czy społecznych - 5 pkt
- Pozorne- w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR. Są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości - 0 pkt.

Tabela nr 22. Kryteria wyboru operacji są zgodne z kryteriami wyboru projektów dla Regionalnego Programu Operacyjnego dla Pomorza Zachodniego na lata 2023-2027+ w zakresie RLKS.

Lp.	Nazwa kryterium	Definicja kryterium	Zasady oceny
1.	Tworzenie nowych miejsc pracy szczególnie z grup w niekorzystnej sytuacji	Preferowane są operacje, które przyczynią się do tworzenia nowych miejsc pracy w szczególności dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji	Preferowane są operacje, które przyczynią się do tworzenia nowych miejsc pracy w szczególności dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji
2.	Doświadczenie w realizacji projektów	Oceniane jest doświadczenie Wnioskodawcy w realizacji projektów z udziałem środków zewnętrznych w tym w szczególności środków unijnych, ale również innych środków pomocowych.	Wnioskodawca przedkłada kserokopię umowy.
3.	Innowacyjność w tym rozwiązania dotyczące cyfryzacji	Wnioskodawca wskaże na innowacyjność realizowanej operacji w tym rozwiązania dotyczące cyfryzacji, odnosząc się do definicji innowacyjności zawartej w LSR.	Wnioskodawca we wniosku o przyznanie wsparcia/karcie opisu operacji ma obowiązek podać informacje niezbędne do oceny czy i w jakim zakresie kryterium zostało spełnione. Innowacyjność ma wynikać bezpośrednio z

			zestawienia rzeczowo-finansowego. Wnioskodawca może przedstawić świadectwo innowacyjności wystawione przez producenta, uczelnie wyższą lub inną instytucję do tego powołaną.
4.	Zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska i przeciwdziałanie zmian klimatycznym (NEB)	Kryterium bardzo istotne w zrównoważonym rozwoju gospodarczym, mające znaczenie w budowie ogólnodostępnej infrastruktury publicznej, edukacji ekologicznej, projektów w partnerstwie.	Oceniane jest czy operacja przewiduje rozwiązania, które sprzyjają ochronie środowiska lub przeciwdziałaniu zmianom klimatu np .poprzez: budowy instalacji produkujących energię z promieniowania słonecznego wraz z pompami ciepła, magazynami energii i inteligentnymi systemami zarządzania energią - Inicjatywa „Nowy Europejski Bauhaus” (NEB).
5.	Partnerstwo	Operacja realizowana jest w partnerstwie np. KGW, OSP,NGO są wnioskodawcami, a lokalny samorząd jest partnerem projektu poprzez bezpłatne użyczenie pomieszczeń, udostępnianie strony internetowej, promocję projektu itp.	Wnioskodawca przedkłada m.in.: listy intencyjne, umowy najmu z partnerami.
6.	Inkluzywność ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji, skierowanie do grup w niekorzystnej sytuacji	Kryterium to związane jest ze społecznym włączeniem grup osób w niekorzystnej sytuacji	Wnioskodawca musi uzasadnić to kryterium.

7.	Konsultacje w biurze LGD	konsultacje, szkolenie, weryfikacja wniosku o wsparcie	wnioskodawca chcąc uzyskać punkty za to kryterium, musi uczestniczyć w doradztwie w biurze LGD
8.	Wiedza o PS WPR	szkolenia	Wnioskodawca chcąc uzyskać punkty za to kryterium musi uczestniczyć w szkoleniu oraz uzyskać pozytywną ocenę z przeprowadzonego testu
9.	Promocja LGD i LSR	Preferowane są operacje promujące LGD lub LSR z wykorzystaniem logo LGD, UE, PS WPR w zakresie szerszym niż to zostało przewidziane w Księdze Wizualizacji Logo PS WPR na lata 2023-2027.	Wnioskodawca składa oświadczenie o zastosowanych formach promocji.
10.	Branże turystyczne lub wspierające turystykę.	Branże turystyczne i okołoturystyczne to kompleks różnorodnych funkcji gospodarczych i społecznych bezpośrednio lub pośrednio rozwijanych w celu zaspokojenia zapotrzebowania człowieka na dobra i usługi turystyczne, w tym m.in.: obiekty noclegowe, baza gastronomiczna, atrakcje turystyczne, informacja turystyczna, transport.	Punkty za realizację otrzyma operacja, w ramach której prowadzona działalność polega lub będzie polegać na realizacji usług turystycznych i okołoturystycznych.
11.	Operacje skierowane do ludzi młodych do 25 r.ż. oraz seniorów (60+)	Preferencje będą dla wnioskodawców, którzy włączą do realizacji zadania osoby do 25 roku życia lub seniorów 60+.	Wnioskodawca składa oświadczenie o zaangażowaniu takich osób.
12.	Operacje skierowane do ludzi biernych zawodowo i długotrwale bezrobotnych, którzy brali udział w programach organizowanych w ramach niniejszej strategii z EFS +	Preferencje będą dla wnioskodawców, którzy włączą do realizacji zadania osoby wyszczególnione we wskaźnikach realizowanych w ramach środków z EFS +.	Wnioskodawca składa oświadczenie o zaangażowaniu takich osób.

13.	Liczba form aktywność lokalnej społeczności w tym: działalności kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej i turystycznej	Preferowane operacje stworzą warunki do rozwoju ciekawej oferty kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej i turystycznej rozwijającej zainteresowania poszczególnych grup społecznych i przyczynią się do integracji lokalnej społeczności w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji. Preferowane operacje mają na celu podniesienie aktywizacji i integracji mieszkańców, podniesienie atrakcyjności turystycznej, rozwój współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju turystyki, sportu, kultury i rekreacji.	Wnioskodawca musi uzasadnić to kryterium.
14.	Operacja oparta o lokalne zasoby lub lokalne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne lub zwiększające atrakcyjność turystyczną, powiązane z pakietami turystycznymi.	Preferowane są operacje, które wykorzystują zasoby lokalne, dziedzictwo przyrodnicze, historyczne, kulturowe, wpływa na zwiększenie atrakcyjności turystycznej. Kryterium ma promować operacje, które nawiązują do 5 pakietów turystycznych opisanych w rozdziale II. Przesłaniem tego kryterium jest pielęgnować, kultywować, zachować dla następnych pokoleń to co stanowi potencjał obszaru LGD.	Wnioskodawca musi uzasadnić to kryterium.
15.	Wysokość wkładu własnego	Preferowane są operacje, których wnioskodawcy zainwestują większe środki własne	Wnioskodawca musi uzasadnić to kryterium i wykazać w zestawieniu rzeczowo-finansowym.

16.	Wzrost integracji i aktywności lokalnej społeczności	Preferowane operacje stworzą warunki do rozwoju ciekawej oferty kulturalnej, rekreacyjnej, turystycznej i sportowej rozwijającej zainteresowania poszczególnych grup społecznych i przyczynią się do integracji lokalnej społeczności w szczególności grup do 25 roku życia, seniorów 60+, kobiet, osób poszukujących zatrudnienie (np. mieszkańcy osiedli po-PGR).	Wnioskodawca musi uzasadnić to kryterium.
17.	Jednakowy wizerunek obszaru	Utworzenie jednakowego wizerunku całego obszaru.	Wnioskodawca składa oświadczenie.
18.	Kulinarna podróż po Pomorzu Zachodnim - Kuchenne Centrum Tradycji	Punktowane są działania związane z powstaniem operacji pn: “Kulinarna podróż po Pomorzu Zachodnim - Kuchenne Centrum Tradycji”. Wnioskodawca otrzymuje punkty za przygotowanie i przeprowadzenie warsztatów, prezentacji, spotkań, produkcja potraw i ich dystrybucja na różnego rodzaju festynach, targach itp. Zadaniem wnioskodawcy będzie gromadzenia materiałów i dokumentacji związanych z tradycją kulinarną obszarów wiejskich naszego województwa.	Kryterium oceniane jest na podstawie zestawienia rzeczowo-finansowego w WoPP.
19.	Doposażenie Kulinarnego Centrum Tradycji	Punktowane zostanie to kryterium poprzez doposażenie centrum w sprzęt do tworzenia posiłków w zależności od specjalizacji centrum.	Kryterium musi mieć swoje odzwierciedlenie w zestawieniu rzeczowo-finansowym. Spełnienie kryterium jest liczone w przypadku spełniania minimum 50 % wartości operacji na doposażenie

20.	Operacja realizowana jest przez stowarzyszenie, którego siedziba jest na terenie LGD.	Punktowane zostanie to kryterium, gdy siedziba stowarzyszenia realizującego zadanie będzie na terenie LGD.	Wnioskodawca dołącza do wniosku statut (lub wypis z KRS) w którym opisano obszar działania, który zawiera obszar LGD
21.	Zaangażowanie mieszkańców	Operacje stworzą warunki do rozwoju ciekawej oferty kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej, rozwijającej zainteresowania poszczególnych grup społecznych i przyczynią się do integracji lokalnej społeczności. Preferowane będą operacje, które zaangażują lokalną społeczność w postaci ich pracy tj. wkładu wolontariatu na rzecz projektu.	Wnioskodawca przedkłada umowy wolontariackie.
22.	Przedsięwzięcie będzie opracowane i realizowane oddolnie, przez mieszkańców	Przedsięwzięcie powinno zostać opracowane i realizowane oddolnie, przez mieszkańców (zaplanowane, zaprojektowane - wizualizacja, współwykonanie), Zadanie ma na celu zagospodarowanie przestrzeni w małych miejscowościach. Dodatkowo w przedsięwzięciu można realizować na powstałej przestrzeni, wydarzenia, spotkania, imprezy przyczyniających się do zwiększania współpracy mieszkańców, społeczności lokalnej, Przedsięwzięcie jest kontynuacją projektu realizowanego przez LGD w ramach EFS + związanego z rewitalizacją obszarów objętych Specjalna Strefą Włączenia.	Wnioskodawca uzasadnia to kryterium oraz odzwierciedla w zestawieniu rzeczowo – finansowym.

23.	Wzrost świadomości obywatelskiej	Preferowane operacje tworzą warunki do rozwoju świadomości obywatelskiej poprzez aktywizację lokalnej społeczności np: utworzenie ciekawej oferty kulturalnej, rekreacyjnej, rozwijającej zainteresowania poszczególnych grup społecznych i przyczynią się do integracji lokalnej społeczności wokół zrozumienia praw społeczeństwa obywatelskiego. Operacja powinna budować poczucie przynależności do wspólnego obszaru LGD, Powinna wspierać pozytywne wzorce i cechy dot. obywatelskiego funkcjonowania w życiu społecznym.	Wnioskodawca uzasadnia to kryterium.
24.	Zintegrowanie działań mieszkańców	W operacji zaplanowane są działania związane z organizacją wydarzeń które wzmacniają więzi pomiędzy mieszkańcami szczególnie tych, którzy do tej pory nie byli aktywni.	Wnioskodawca uzasadnia to kryterium oraz odzwierciedla w zestawieniu rzeczowo – finansowym.
25.	Działania edukacyjne połączone z praktyką	Realizacja tego kryterium powinna polegać na utworzeniu informatycznego centrum, w którym zainstalowane zostaną komputery, na których prowadzone będą zajęcia informatyczne i zajęcia cyfrowe oraz organizacji działań edukacyjnych w powstałym centrum	Wnioskodawca załącza do WoPP: oświadczenie o zamiarze utworzenia centrum oraz o planowanej liczbie działań edukacyjnych w powstałym centrum informatycznym; zarys harmonogramu działań; opis planowanych działań.
26.	Lokalizacja powstania Centrum	Preferowaną lokalizacją powstania Centrum informatycznego jest miejscowość Przelewice przy Ogrodach Przelewice – Zachodniopomorskim Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej oraz Domu Lidera.	Wnioskodawca wskazuje lokalizację operacji we WoPP.

27.	Liczba stanowisk	Centrum informatyczne ma być odpowiedzią na potrzeby lokalnej społeczności w zakresie zwiększania kompetencji cyfrowych. Kreowanie potrzeby funkcjonowania w cyfrowym świecie oraz umiejętności sprawnego i twórczego posługiwania się narzędziami nowych technologii. Planowane warsztaty, szkolenia związane z edukacją cyfrową i wykluczeniem cyfrowym dla seniorów, wspieranych w tym zakresie przez młodsze pokolenie podczas zajęć. Utworzone centrum i stanowiska komputerowe muszą odpowiadać minimum standardom rekomendowanym dla pracowni komputerowych realizowanych ze środków UE. (Zgodnie z obowiązującymi dokumentami).	Wnioskodawca w WoPP opisuje parametry techniczne, rodzaje, liczbę planowanego sprzętu, itp.
28.	Ubóstwo informatyczne	Preferowane będą operację, gdzie udział Seniorów zmniejszy ubóstwo informatyczne osób 60+ przy wsparciu osób młodych.	Wnioskodawca przedkłada oświadczenie.
29.	Wzmocnienie relacji pokoleniowych	Realizacja tego kryterium powinna polegać na wzmocnienie relacji pokoleniowych pomiędzy pokoleniem pradziadków, dziadków, dzieci, wnuków i prawnuków.	Wnioskodawca przedkłada oświadczenie.

30.	Rozwijanie ponadprzeciętnych predyspozycji uczestników operacji	Kryterium spełnione, gdy wnioskodawca zrealizuje operację która zapewni aby mieszkańcy obszaru, a zwłaszcza seniorzy i osoby młode mogły kształtować i rozwijać swoje kompetencje cyfrowe stosownie do potrzeb. Operacja stworzy warunki do korzystania z nowych technologii i pozwolą osobom utalentowanym na rozwijanie swoich zainteresowań. Tak, aby każdy, bez względu na indywidualne ograniczenia wynikające z niepełnosprawności, wieku lub szczególnej, chwilowej sytuacji mógł nabyć kompetencje podnoszące jakość życia.	Wnioskodawca uzasadnia to kryterium.
31.	Doskonalenie umiejętności interpersonalnych	Kryterium oprócz kompetencji cyfrowych - informatycznych powinno spełnić działania doskonalące umiejętności interpersonalne, w tym autoprezentację, efektywną komunikację, zajęcia z retoryki, wystąpień publicznych, ale także praca nad emisją głosu, itp. Wszystkie zagadnienia będą miały wpływ na podniesienie poczucia własnej wartości wśród uczestników. Pobudzenie chęci włączenia w życie społeczne, w tym zawodowe.	Wnioskodawca przedkłada oświadczenie.
32.	Wartości dodane operacji	Spełnienie tego kryterium polega na kreatywnym podejściu do każdej operacji poprzez wymuszenie na wnioskodawcach tworzenie wartości dodanych, które dadzą impuls do kolejnych działań nie tylko w tym zakresie. Operacje nie mogą skończyć się po zakończeniu finansowania.	Wnioskodawca uzasadnia to kryterium.

33.	Operacja angażuje ludzi młodych do 25 r.ż. oraz seniorów (60+)	Preferowane operacje, które włączą do realizacji zadania osoby do 25 roku życia lub seniorów 60+.	Wnioskodawca uzasadnia to kryterium i składa oświadczenie o zaangażowaniu takich osób.

Projekty realizowane w ramach LSR współfinansowanej z EFS+ będą wybierane zgodnie z politykami horyzontalnymi, o których mowa w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w szczególności z zasadą równości kobiet i mężczyzn oraz równości szans i niedyskryminacji. Warunki procedury wdrażania wskazanych polityk horyzontalnych zostały określone w wytycznych ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego dotyczących realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021–2027. Projekty współfinansowane w ramach EFRROW dla interwencji I.13.1 LEADER- wybierane są zgodnie z przepisami ustawy RLKS z uwzględnieniem zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060.
Promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus. Inicjatywa „Nowy Europejski Bauhaus" (NEB) to interdyscyplinarny projekt zainicjowany przez Komisję Europejską w 2020 r., oparty na trzech wartościach: pięknie, zrównoważeniu i wspólnocie. Jego celem jest wsparcie realizacji Europejskiego Zielonego Ładu poprzez przyspieszenie transformacji różnych sektorów gospodarki, w tym budownictwa, dla poprawy jakości życia - w kierunku wysokiej jakości projektowania dla zrównoważonego rozwoju, w tym dla zmniejszenia emisyjności i wprowadzania gospodarki cyrkularnej.

Działania NEB upowszechniające zrównoważony styl życia, łączące design, ekologię, dostępność społeczną i cenową oraz inwestycje koncentrują się w 4 głównych osiach tematycznych, w odniesieniu do konkretnych miejsc, środowiska sprzyjającego innowacji oraz perspektyw i sposobu myślenia:

- powrót do natury
- odzyskanie poczucia przynależności
- nadanie priorytetu miejscom i osobom, które tego najbardziej potrzebują
- transformacja w stronę długoterminowej wizji, opartej na cyklu życia, odejście od myślenia przemysłowego

Spodziewane rezultaty inicjatywy obejmują trzy sfery – przekształcanie miejsc w praktyce, transformację otoczenia sprzyjającego innowacjom i upowszechnianie nowych znaczeń poprzez edukację i kulturę. Przewidywane jest także wprowadzenie wartości NEB do strategii społeczno-gospodarczych i terytorialnych państw członkowskich oraz możliwość finansowania projektów transformacyjnych ze środków zewnętrznych.

VII.7 Informacja o realizacji projektów grantowych, operacji własnych oraz projektów partnerskich

a) LGD będzie realizowała projekty grantowe dla których opracowano procedury wyboru i oceny grantobiorców wraz z opisem sposobu rozliczania grantów, monitorowania i kontroli oraz kryteria;
b) LGD będzie realizowało projekty własne, jeżeli zaistnieje sytuacja, że dane wskaźniki będą zagrożone do osiągnięcia przez brak chętnych wnioskodawców do realizacji zaplanowanych operacji. LGD zgłosi zamiar realizacji operacji własnej. Dla operacji własnych opracowano procedury wyboru i oceny oraz kryteria.

c) Projekty partnerskie będą realizowane zgodnie z aktualnymi przepisami, w rozdziale VI i VII w formach wsparcia operacji niniejszej LSR. W strategii zaplanowano projekty partnerskie w II i III celu.

ROZDZIAŁ VIII. PLAN DZIAŁANIA

Plan działania został wypracowany w trakcie licznych konsultacji i spotkań i jest ściśle powiązany z logiką realizacji LSR opisaną szeroko w rozdziale dotyczącym celów i wskaźników (rozdział VI). Zawiera szczegółowe wskazania harmonogramu realizacji poszczególnych działań w 6 przedziałach czasowych wraz ze szczegółowym opisem osiąganych wskaźników. Dla zachowania przejrzystego układu, plan działania dotyczy każdego z trzech celów ogólnych z osobna, które dzielą się na przedsięwzięcia. Wskaźniki opisane w Planie Działania będą realizowane etapowo, w danym przedziale czasowym, realizacja wskaźników podana jest w procentach i ma wartość narastającą. Plan działania zakłada realizację LSR w trzech etapach zawierających dwa kamienie milowe : Etap I - I kamień milowy - zgodny z § 9 wzoru UMOWA O WARUNKACH I SPOSOBIE REALIZACJI STRATEGII ROZWOJU LOKALNEGO KIEROWANEGO PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ – do 30.06.2026 r. wesprzeć wdrażanie LSR w ramach PS WPR w wysokości odpowiadającej 40 % wartości określonej w § 5 ust. 2 pkt 1 Umowy Ramowej, Etap II (II kamień milowy) – do 31.12.2027 r. - wesprzeć wdrażanie LSR w ramach PS WPR w wysokości odpowiadającej 80 % wartości określonej w § 5 ust. 2 pkt 1 Umowy Ramowej, oraz Etap III – do 31.12.2029 r. pozostała część. Poszczególne etapy wynikają z wymogów unijnych nowej perspektywy finansowej na lata 2021-2027+. Szczegółowa informacja o planie działania LSR obejmująca harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników LSR znajduje się w **formularzu nr 2 tabela Plan działania,** stanowiącym załącznik do LSR. Harmonogram osiągania wskaźników został sporządzony w sposób umożliwiający wywiązanie się LGD z obowiązków wynikających z § 6 projektu umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR. Etapy wdrażania LSR będą podobne co do sposobu, sekwencji i intensywności działań, wzajemnie ze sobą powiązanych. Każdy z tych etapów będzie rozpoczynał się realizacją działań szkoleniowych i doradczych umożliwiających przyszłym wnioskodawcom zdobycie wiedzy niezbędnej do przygotowania wniosków. Zakłada się, że I etap wdrażania LSR w zakresie środków PROW 2021-2027+, będzie się charakteryzował zwiększoną intensywnością. W kolejnych etapach wydatkowanie środków LGD następować będzie sukcesywnie. W zakresie środków PROW 2021-2027+ planuje się osiągnięcie poziomu wykonania, zgodnie z opisanymi etapami realizacji LSR, w tym z dwoma określonymi kamieniami milowymi. Efektem końcowym będzie realizacja przewidzianych wskaźników, jak również celów i przedsięwzięć LSR.

Biuro LGD przy współpracy z zarządem będą monitorować bieżące wydatkowanie środków w ramach poszczególnych przedsięwzięć oraz całej LSR tak aby nie przekroczyć limitów określonych w przepisach. Na tej podstawie Zarząd będzie ogłaszał nabory w zależności od realizowanych działań w naborach w poszczególnych przedsięwzięciach.

Tabela nr 23. Plan działania powstał z uwzględnieniem rekomendacji, uwag oraz opinii mieszkańców

Formularz 2: Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	**Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru wykorzystując ich kreatywność i innowacyjność**													

Przedsięwzięcie P. 1.1	Liczba działań zapewniających transfer wiedzy, podniesienie kompetencji i/albo inicjujących myśl innowacyjną	Liczba działań 0	0,00%	Liczba działań 4	33,33 %	Liczba działań 8	66,66 %	Liczba działań 12	100,00%	Liczba działań 12	100,00%	Liczba działań 12	100,00 %	PS WPR
Przedsięzięcie P.1.2	Liczba działań wspierających przedsiębiorczość	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 5	50,00 %	Liczba operacji 0	50,00 %	Liczba operacji 10	100,00%	Liczba operacji 10	100,00%	Liczba operacji 10	100,00 %	PS WPR
	Liczba działań wspierających przedsiębiorczość w zakresie biogospodarki	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 2	100,00%	Liczba operacji 2	100,00%	Liczba operacji 2	100,00 %	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	Liczba osób 0		Liczba osób 30		Liczba osób 80		Liczba osób 100		Liczba osób 120		Liczba osób 0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej	Liczba przedsiębiorstw 0		Liczba przedsiębiorstw 10		Liczba przedsiębiorstw 0		Liczba przedsiębiorstw 20		Liczba przedsiębiorstw 0		Liczba przedsiębiorstw 0		PS WPR
	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich	Liczba utworzonych miejsc pracy 0		Liczba utworzonych miejsc pracy 15		Liczba utworzonych miejsc pracy 0		Liczba utworzonych miejsc pracy 35		Liczba utworzonych miejsc pracy 0		Liczba utworzonych miejsc pracy 0		PS WPR
C.2	**Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju**													
Przedsięwzięcie P.2.1	Liczba nowych lub przebudowanych infrastruktur turystycznych i rekreacyjnych	Liczba obiektów 0	0,00%	Liczba obiektów 16	50,00%	Liczba obiektów 25	78,12%	Liczba obiektów 32	100,00 %	Liczba obiektów 32	100,00 %	Liczba obiektów 32	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2	***Liczba nowoutworzonych miejsc odpoczynku rowerzystów***	Liczba obiektów	0,00%	Liczba - obiektów	0,00%	Liczba obiektów 6	100,00 %	Liczba obiektów 6	100,00 %	Liczba obiektów6	100,00 %	Liczba - obiektów 6	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.3	Liczba działań podnoszących świadomość ekologiczną wśród społeczności	Liczba działań 0	0,00%	Liczba działań 1	71,43%	Liczba działań 2	100,00 %	Liczba działań 2	100,00 %	Liczba działań 2	100,00 %	Liczba działań 2	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.4	Liczba operacji zrealizowanych w partnerstwie	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 1	100,00 %	Liczba operacji 1	100,00 %	Liczba operacji 1	100,00%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie	Liczba osób 0		Liczba osób 200		Liczba osób 480		Liczba osób 1180		Liczba osób 1780		Liczba osób 2480		PS WPR

C.3	Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów													
Przedsięwzięcie P.3.1	Liczba powstałych przestrzeni społecznych	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 7	50,00%	Liczba operacji 0	50,00%	Liczba operacji 14	100,00%	Liczba operacji 14	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.2	Liczba działań wspierających rozwój i promocję obszaru	Liczba działań 0	0,00%	Liczba działań 0	0,00%	Liczba działań 0	0,00%	Liczba działań 16	100,00%	Liczba działań 16	100,00%	Liczba działań 16	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.3	EECO04 Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie	Liczba osób 0	0,00%	Liczba osób 0	0,00%	Liczba osób 210	100,00%	Liczba osób 210	100,00%	Liczba osób 210	100,00%	Liczba osób 210	100,00%	EFS +
	EECO02 Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie	Liczba osób 0	0,00%	Liczba osób 0	0,00%	Liczba osób 0	0,00%	Liczba osób 180	50,00%	Liczba osób 360	100,00%	Liczba osób 360	100,00%	EFS +
Przedsięwzięcie P.3.4	Liczba operacji realizujących przedsięwzięcie	Liczba operacji	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 14	50,00%	Liczba operacji 28	100,00%	Liczba operacji 28	100,00%	PS WPR
	Liczba pracowni informatycznych	Liczba pracowni	0,00%	Liczba pracowni 0	0,00%	Liczba pracowni 1	100,00%	Liczba pracowni 0	0%	Liczba pracowni 0	0%	Liczba pracowni 1	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.5	Liczba operacji realizujących przedsięwzięcie	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 0	0,00%	Liczba operacji 14	100,00%	Liczba operacji 14	100,00%	Liczba operacji 14	100,00%	PS WR
Wskaźnik rezultatu W.3	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	Liczba osób 0		Liczba osób 0		Liczba osób 140		Liczba osób 300		Liczba osób 370		Liczba osób 0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.3	EECR01 Liczba osób poszukujących pracy po opuszczeniu programu	liczba osób 0		liczba osób 0		liczba osób 20		liczba osób 40		Liczba osób 60		Liczba osób 73		EFS +
	EECR03 Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	Liczba osób 0		Liczba osób 52		Liczba osób 72		Liczba osób 144		Liczba osób 0		Liczba osób 0		

	EECR04 Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu	Liczba osób 0		Liczba osób 0		Liczba osób 25		Liczba osób 50		Liczba osób 60		Liczba osób 85		

ROZDZIAŁ IX PLAN FINANSOWY LSR

IX.1. Opis źródeł finansowania działalności LGD

Zgodnie z aktualnymi przepisami rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) jest wspierany ze środków EFRROW, w ramach inicjatywy LEADER. RLKS może być wspierany ze środków EFRR, EFS, zwanych łącznie właściwymi EFSI. Stowarzyszenie realizuje Lokalną Strategię Rozwoju w oparciu o dwa fundusze w ramach EFSI, tj., EFRROW i EFS+. Maksymalne kwoty środków działania LEADER w ramach PS WPR przewidzianych w poszczególnych LSR na wsparcie operacji realizowanych w ramach LSR są uzależnione od liczby ludności wiejskiej zamieszkałej na obszarze objętym LSR, a w przypadku Stowarzyszenia jest to kwota 7 693 577,52 euro. Środki z tych funduszy zostaną wykorzystane w ramach dwóch komponentów - wdrażanie LSR oraz zarządzanie LSR.

W ramach komponentu „wdrażanie LSR" wsparcie udzielane będzie w zakresie projektów własnych, projektów grantowych oraz projektów partnerskich. W ramach komponentu „zarządzanie LSR" wsparcie będzie udzielane w zakresie zarządzania i animacji. **Tabela nr 24. Formularz 3: Budżet LSR**

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	**Program/Fundusz**			**Środki ogółem**
	PS WPR	**EFRR***	**EFS+***	**(EUR)**
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	3 750 000,00	0,00	2788372,16	6538372,16
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	662 500,00	0,00	492705,36	1155205,36
Razem	4 412 500,00	0,00	3281077,52	7693577,52

** Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.*

*** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0".*

Wsparcie w ramach komponentu „wdrażanie LSR" będzie udzielane w formie i wysokości zgodnie z aktualnymi przepisami. Metodologia i sposób wyliczania środków na poszczególne przedsięwzięcia zostały przyjęte na podstawie zapotrzebowania ze złożonych fiszek projektowych przez mieszkańców obszaru. Konsultacje społeczne wykazały zwiększenie nacisku na te przedsięwzięcia, które realizują jedność obszaru oraz wzmocnienie infrastruktury turystycznej dla osób przyjeżdżających spoza obszaru a jednocześnie mogąca służyć również mieszkańcom. Z tego powodu zaplanowano działania realizowane przez jst zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa nie więcej niż 40% środków przeznaczonych na realizację LSR i będą to przedsięwzięcia powiązane głównie z EFS+. Strategia Lidera Pojezierza zakłada, że środki w ramach PS WPR będą wydatkowane tylko przez przedsiębiorców i sektor społeczny. Gminy powołały w poprzednim okresie programowania stowarzyszenia, które realizują zadania dla mieszkańców obszaru wspólnie z samorządami. Na tej podstawie przyjęto wysokość procentową wsparcia w poszczególnych zakresach wynosi:

1. podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne oraz rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych do 65 %,
2. rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne oraz rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych do 65 %,
3. projektów grantowych do wysokości 95%,

4. w przypadku operacji własnych wsparcie będzie miało formę wsparcia w postaci refundacji kosztów kwalifikowalnych do 100%. Wysokość wsparcia będzie ustalane na podstawie i sposobie opisanym w niniejszym rozdziale. W ramach komponentu „zarządzanie LSR" wsparcie będzie udzielane w zakresie zarządzania i animacji.
5. projekty partnerskie do wysokości 100 %,
6. Operacje jednostek sektora finansów publicznych będą finansowane ze środków Planu Strategicznego w ramach LSR do limitu 40% tych środków oraz ze środków polityki spójności w ramach LSR do limitu 40% łącznie budżetu LSR.

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	12/31/2024		12/31/2025		6/30/2026		12/31/2026		12/31/2027		12/31/2028		12/31/2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRROW	0,00	0,00	1 415 000,00	37,73%	2265000	60,40%	2315000,00	61,73%	3710000,00	98,93%	3750000,00	100%	0,00	100%
EFS+*	0,00	0,00	0,00	0,00%			1907344,00	61,20%	3116415,958	100%	0	0%	0,00	100%
EFRR	0,00	0,00	0,00	0,00%			0,00	0,00%	0,00	0,00%	0,00	0%	0,00	0%
RAZEM	0	0	1415000	0	2265000		4222344,00	0	6826415,95	0	6866415,95	0	0	0

** W ramach środków EFS+ ujęto kwotę środków pochodzących z budżetu UE i środków krajowych*

IX.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR

Budżet LSR stanowi główne źródło finansowania działań zaplanowanych do realizacji w LSR, jest on ściśle powiązany z jej celami i przedsięwzięciami wynikającymi z analizy i diagnozy potrzeb obszaru działania LGD Lider Pojezierza opracowanych w rozdziale VI niniejszej strategii.

Określenie realizacji poszczególnych przedsięwzięć poprzez konkursy, granty, operacje własne i projekty partnerskie, które są sposobem na realizację wskaźników ale też w sposobie wydawania środków publicznych są obecnie trudne do określenia. Limity na poszczególne działania tj. operacje własne nie więcej niż 20% (750 000 Euro) budżetu bardzo ograniczają możliwość realizacji tej formy wydatkowania środków. Wysokość operacji partnerskich również ograniczają realizację przedsięwzięć.

Tabela nr 25. Wysokość środków przeznaczonych na realizację poszczególnych przedsięwzięć w ramach LSR.

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 (Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru z wykorzystaniem ich kreatywności i innowacyjności)
30000,00	P.1.1. Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i innowacyjności
1 450000,00	P.1.2 Wsparcie przedsiębiorczości, w tym biogospodarki
Budżet	Przedsięwzięcia w ramach C.2 (Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju)
1 665 000,00	P.2.1 Dostępność infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej
240 000,00	P.2.2 ***Podniesienie atrakcyjności miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej***
70000,00	P.2.3 Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród społeczności
35 000,00	P.2.4 "Pomorze Zachodnie łączy - szlak pomorskich regionów LEADER"
Budżet	Przedsięwzięcia w ramach C.3 (Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów)
60 000,00	P.3.1 Wykreowanie i utworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych
50 000,00	P.3.2 Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD "Obszar LGD atrakcyjny dla mieszkańców i turystów"
2788372,16	P.3.3. wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji
100 000,00	P.3.4 Razem dla siebie i innych
50 000,00	P.3.5 Powrót do tradycji

ROZDZIAŁ X MONITORING I EWALUACJA

X.1 Ogólna charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitorowania

Rozdział wskazuje kryteria, narzędzia oraz podmioty odpowiedzialne za planowaną realizację procesu monitoringu i ewaluacji wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD. Kluczowymi kwestiami w aspekcie prowadzonej ewaluacji i monitoringu będzie stałe podnoszenie jakości i efektywności działań mających na celu wdrożenie LSR, której prawidłowa realizacja będzie gwarantem sprawnego wydatkowania środków publicznych oraz możliwość reagowania na zmieniające się warunki otoczenia społeczno-gospodarczego na terenie objętym LSR. Procesowi oceny podlegać będą:

- **główne elementy funkcjonowania LGD** w aspekcie finansowym, rzeczowym i społecznym – badanie i analizowanie podejmowanych przez LGD działań, w tym sposób funkcjonowania stowarzyszenia: efektywność pracy Biura LGD i organów LGD, ocena przebiegu konkursów, sposobu przepływu informacji, ocena pracowników, efektywność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej.
- **stan realizacji LSR** - LGD dokonywać będzie systematycznej i obiektywnej oceny LSR, jej założeń, jakości stosowanych kryteriów wyborów i procedur, przebiegu wdrażania, osiągniętych rezultatów z punktu widzenia adekwatności, skuteczności, efektywności, oddziaływania, w tym prawidłowego przebiegu realizowanych przez beneficjentów działań, będących efektem wdrażania strategii.

Monitoring jako proces ciągły i systematyczny, realizowany będzie na bieżąco, w zależności od elementu poddanego monitorowaniu, kwartalnie bądź po zakończeniu operacji lub grantu. Podmiotem odpowiedzialnym za przeprowadzanie działań monitorujących będzie Biuro LGD. Proces monitoringu obejmuje gromadzenie i analizowanie informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym, poprzez: analizę stopnia osiągania mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników wykonalności strategii, monitorowanie operacyjne na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji, wykorzystaniu partycypacyjnych metod ewaluacji oraz monitorowaniu wydatkowanych środków na poszczególne operacje i działania własne LGD. Monitoringiem w szczególności objęte zostaną następujące elementy: wydatkowanie środków na poszczególne cele i przedsięwzięcia LSR, poziom osiągnięcia założeń w zakresie realizacji planu komunikacji, prawidłowość realizacji harmonogramu konkursów oraz poziom realizacji LSR na podstawie mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników celów LSR. W ramach monitoringu gromadzone będą dane finansowe (zwłaszcza stan realizacji budżetu) oraz rzeczowe (przede wszystkim stan realizacji wskaźników LSR). Informacje uzyskane w procesie monitoringu dostarczyć mają wiedzy o aktualnych danych co do postępów w realizacji strategii, szczególnie pod kątem ich efektywności i racjonalności.

Ewaluacja będzie serią przeprowadzonych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych, których celem będzie bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR. Wyniki ewaluacji wewnętrznej będą podstawą do podejmowania decyzji o ewentualnej zmianie kierunku działań – jeśli to będzie konieczne – oraz stanowić wkład w ewaluację zewnętrzną. Ewaluacja wewnętrzna stanowić będzie uzupełnienie monitoringu o koniecznością interpretację (identyfikację przyczyn ewentualnych problemów), ocenę i rekomendację działań. Ewaluacja wewnętrzna będzie realizowana w oparciu o spotkanie wykorzystujące narzędzia o charakterze refleksyjno-analitycznym. Materiałem do pracy będą dokumenty z procesu realizacji przygotowane przez pracowników LGD. Wyniki płynące z ewaluacji oraz analizy danych zasilą sprawozdanie roczne z realizacji LSR za rok poprzedni. Strategia zakłada **zaangażowanie społeczności lokalnej w realizację procesu ewaluacji**. Metody partycypacyjne wdrożono już na poziomie tworzenia strategii, poprzez włączenie społeczności lokalnej w każdy kluczowy etap opracowywania LSR. Ewaluacja on-going i ex-post przewiduje badania także opinii beneficjentów, uczestników projektów oraz społeczności lokalnej obszaru LSR, poprzez realizację spotkań i warsztatów, ankiet szkoleniowych, oraz analizę sprawozdań z realizacji. W proces ewaluacji i monitoringu dopuszcza się zaangażowanie podmiotu zewnętrznego. Jednak, co do zasady monitoring i ewaluację prowadzić będzie LGD we własnym zakresie.

X.2 Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

W rozdziale wskazano szczegółowo elementy podlegające ewaluacji i monitorowaniu, określono czas, w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja oraz monitoring, a także wskazano sposób i okres pomiaru. szczegółowo elementy podlegające ewaluacji i monitorowaniu, określono czas, w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja oraz monitoring, a także wskazano sposób i okres pomiaru.

Celem procedury jest ustalenie zasad dostosowywania zapisów Lokalnej Strategii Rozwoju do zmieniających się wymogów prawnych, aktualizacja danych dotyczących obszaru oraz korekta zapisów wynikająca z ewaluacji wdrażania LSR. W planie komunikacji przewidziane są działania mające na celu pozyskanie informacji o funkcjonowaniu LGD i realizacji LSR. Dane będą zbierane w formie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD, pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie.

Dodatkowe informacje o efektach LSR zbierane będą od potencjalnych wnioskodawców oraz mieszkańców. Pozyskane w ten sposób informacje zostaną wykorzystane do aktualizacji LSR, aktualizacji kryteriów wyboru operacji, procedur oraz ewentualnej zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy Biura LGD. W sytuacji zaistnienia problemów z wdrażaniem LSR, a także potencjalnego pojawienia się sytuacji niesatysfakcjonującej akceptacji społecznej wdrożone zostaną środki zaradcze wskazane w niniejszej procedurze.

Ponieważ LSR będzie wdrażana w latach 2023-2027, konieczne jest wyznaczenie przeglądów śródokresowych LSR. W okresie tym na obszarze LGD mogą zachodzić szerokie zmiany społeczno-gospodarcze wynikające z szeregu niezależnych od LGD czynników.

W proces aktualizacji LSR zaangażowane zostaną:

- Członkowie LGD
- Mieszkańcy obszaru objętego LSR, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji
- Partnerzy społeczni, gospodarczy i przedstawiciele sektora publicznego
- Beneficjenci
- Biuro LGD
- Organy LGD

W związku z tym, zrealizowane zostaną dwa przeglądy śródokresowe, które mogą zakończyć się koniecznością aktualizacji LSR:

przegląd 1 – ostatni kwartał 2026 r. i przegląd 2– ostatni kwartał 2028 r. Podczas dokonywania aktualizacji LSR dopuszcza się możliwość przesunięcia środków finansowych między poszczególnymi przedsięwzięciami, jeśli potrzeba ta będzie wynikać bezpośrednio z zebranych informacji i przeprowadzonych na ich podstawie analiz przez zespół. Procedura przedstawia schemat działań wymaganych przy dokonywaniu zmian w LSR oraz formularze niezbędne do przyjęcia zmian przez Zarząd Stowarzyszenia.

1. Wnioski dotyczące aktualizacji LSR składane są do Biura LGD na odpowiednim formularzu, umieszczonym na stronie.
2. Zarząd LGD (we współpracy z pracownikami Biura LGD) sprawdza wnioski, a następnie w przypadku akceptacji zmian, podejmuje decyzję o przystąpieniu do aktualizacji strategii. Wszystkie osoby oraz instytucje z obszaru LSR i działające na obszarze LSR, a także członkowie LGD mają prawo do wniesienia uwag do aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.
3. Po zgłoszeniu uwag do proponowanych zmian do LSR, pracownicy Biura poddają je analizie.
4. Za zebranie i opracowanie propozycji zmian do LSR odpowiada Biuro LGD. Biuro LGD przedstawia Zarządowi złożone propozycje aktualizacji LSR po uwzględnieniu wszystkich uwag.
5. Jednocześnie przygotowane propozycje zmian udostępniane są na stronie internetowej LGD w celu poddania dalszym konsultacjom.
6. Następnie Zarząd podejmuje uchwałę o przyjęciu lub odrzuceniu propozycji zmian LSR.
7. Zarząd może dodatkowo podjąć decyzję o zleceniu ekspertom zewnętrznym analizy związanej z koniecznością aktualizacji dokumentów Stowarzyszenia.
8. W przypadku pozytywnego rozpatrzenia zmian w LSR Zarząd LGD zgłasza zmiany do Zarządu Województwa.

9. W przypadku zgłoszenia przez ZW uwag do zgłoszonych zmian w LSR, LGD zobowiązana jest do uwzględnienia zgłoszonych uwag i ponownego ich przedłożenia ZW w wymaganym terminie.

W przypadku, gdy zakres zmian dokonywanych w LSR podyktowany będzie zmianą obowiązujących przepisów prawa oraz innymi czynnikami mającymi wpływ na realizację LSR, w granicach obowiązującego prawa i wytycznych, oraz jeśli zmiany nie będą miały charakteru merytorycznego, nie będzie konieczności konsultowania zmian ze społecznością lokalną oraz zachowania punktów od 1 do 9. Biuro LGD przedstawia Zarządowi złożone propozycje aktualizacji LSR, następnie Zarząd podejmuje uchwałę o przyjęciu lub odrzuceniu propozycji zmian LSR.

	KTO WYKONUJE?	JAK SIĘ WYKONUJE?	KIEDY?	OCENA
Elementy poddane badaniu	**Wykonawca badania**	**Źródła danych i metody ich zbierania**	**Czas i okres dokonywania pomiaru**	**Analiza i ocena danych**
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji				
Plan komunikacji	Biuro LGD, Zarząd LGD (ocena własna)	Badania ankietowe w trakcie szkoleń i warsztatów oraz pozostałe dokumenty wynikające z realizacji Planu komunikacyjnego (wydruk ze strony internetowej, listy obecności, pojedyncze egzemplarze materiałów informacyjno-promocyjnych, wydruk newsletterów, kopie artykułów w prasie lokalnej i inne).	2026 i finalny pomiar wskaźnika 2028. Okres objęty pomiarem: po roku 2026 będzie obejmował lata 2024-2026; na koniec wdrażania LSR, czyli ok 2028-29 roku będzie obejmował lata 2027-2029 i będzie zgodny z harmonogramem Planu Komunikacji.	Ocena stopnia realizacji Planu Komunikacyjnego oraz jego wpływu na wdrażanie LSR, oraz określenie dziedziny, w których Plan komunikacyjny powinien zostać ulepszony. Stopień satysfakcji uczestników z jakości prowadzonych działań - analiza skuteczności prowadzonych działań w kontekście uzyskanego wsparcia przez osoby korzystające usług szkoleniowych LGD. Ocena znajomości LGD w środowisku lokalnym.

Funkcjonowanie Biura oraz skuteczność promocji, doradztwa i aktywizacji społeczności lokalnej, pracownicy Biura LGD	Zarząd LGD Komisja Rewizyjna LGD, Walne Zebranie Członków (ocena własna)	Opinia Zarządu, ankiety szkoleniowe, karty doradztwa indywidualnego, ankiety on-line, Sprawozdania z realizacji projektów oraz funkcjonowania i aktywizacji.	026 i finalny pomiar wskaźnika 2028. Okres objęty pomiarem: po roku 2026 będzie obejmował lata 2024-2026; na koniec wdrażania LSR, czyli ok 2028-29 roku będzie obejmował lata 2027-2029	Ocena poprawności działalności Biura, określająca skuteczność realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR oraz zadań Biura. (rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie, realizacja LSR zgodnie z harmonogramem, inicjatywa, uczestnictwo w posiedzeniach, przestrzeganie regulaminu, jakość świadczonych usług) Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach aktywizacji LSR i projektów własnych – skuteczność animacji społeczności i projektów własnych. Rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie
Funkcjonowanie Zarządu LGD		Sprawozdanie Zarządu z działalności / opinia Komisji Rewizyjnej, Walne Zebranie Członków, anonimowe ankiety	2026 i finalny pomiar wskaźnika 2028. Okres objęty pomiarem: po roku 2026 będzie obejmował lata 2024-2026; na koniec wdrażania LSR, czyli ok 2028-29 roku będzie	Ocena pracy członków zarządu, aktywność i udział w posiedzeniach, zaangażowanie w realizację zadań oraz wpływ na lokalną społeczność.

			obejmował lata 2027-2029	
Elementy wdrażania LGD podlegające ewaluacji				
Cele i wskaźniki określone w LSR	Biuro LGD (ocena własna), Zarząd LGD, Komisja Rewizyjna	Dane z ankiet monitorujących i rozmowy bezpośrednie z beneficjentami, Sprawozdania z realizacji operacji, Wizytacje na miejscu realizacji operacji, dane z UM	Na bieżąco w całym okresie wdrażania	Stopień realizacji wskaźników określonych w LSR . Weryfikacja czy poprawnie realizowana jest umowa na dofinansowanie LSR. Sprawdzenie czy LGD zbliża się do osiągnięcia wyznaczonych celów.
Harmonogram rzeczowo-finansowy	Biuro LGD, Zarząd LGD (ocena własna)	Zestawienia ogłaszanych naborów –baza danych Biura LGD	Na bieżąco w całym okresie wdrażania	Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów LSR, ocena stopnia realizacji zadań wdrażania w ramach LSR.

Jakość stosowanych procedur wyboru i kryteria wyboru operacji stosowanych przez LGD	Biuro LGD, Zarząd LGD (ocena własna)	Zestawienia naborów, podpisanych umów - baza danych Biura LGD oraz danych uzyskanych z UM	Na bieżąco w całym okresie wdrażania	Stopień realizacji wskaźników określonych w LSR . Weryfikacja czy poprawnie realizowana jest umowa na dofinansowanie LSR. Sprawdzenie czy LGD zbliża się do osiągnięcia wyznaczonych celów
Budżet LSR	Biuro LGD, Zarząd LGD (ocena własna)	Wewnętrzne rejestry danych LGD, dane księgowe, sprawozdania finansowe z przeprowadzonych grantów i operacji.	Na bieżąco w całym okresie wdrażania.	Systematyczna obserwacja stopnia wykorzystania środków finansowych, realizacji budżetu LSR. Weryfikowanie czy środki LSR wydatkowane są zgodnie z przeznaczeniem.

Elementy funkcjonowania LGD podlegające monitorowaniu				
Poziom realizacji rzeczowej LSR w odniesieniu do mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników celów LSR	Biuro LGD (ocena własna)	Dane z ankiet monitorujących i rozmowy bezpośrednie z beneficjentami/Sprawozdanie z realizacji operacji/Wniosek o rozliczenie grantu. Wizytacje na miejscu realizacji operacji.	Na bieżąco w całym okresie wdrażania.	Stopień realizacji wskaźników określonych w LSR. Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem
Stopień realizacji harmonogramu ogłaszanych konkursów Stopień wykorzystania		Zestawienia ogłaszanych konkursów – baza danych Biura LGD.		Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów LSR, ocena stopnia realizacji zadań wdrażania w ramach LSR
Budżet LSR - wydatkowanie środków na poszczególne cele i przedsięwzięcia LSR		Wewnętrzne rejestry danych LGD, dane księgowe, sprawozdania finansowe z przeprowadzonych grantów i operacji.		Systematyczna obserwacja stopnia wykorzystania środków finansowych, realizacji budżetu LSR. Weryfikowanie czy środki LSR wydatkowane są

Wskaźniki realizacji LSR				zgodnie z przeznaczeniem. Dotyczyć to będzie operacji i grantów.
Zainteresowanie stroną internetową LGD Działania promocyjne		Licznik odwiedzin strony internetowej, statystyki administratora strony.		Skuteczność przekazywania/ uzyskiwania informacji na temat działalności LGD mierzona liczbą odwiedzających i zamieszczanych materiałów www.liderpojezierza.pl
Poziom osiągnięcia założeń Planu Komunikacji		Analiza ankiet ze szkoleń i warsztatów, opinie beneficjentów, , wydruki ze strony www, wewnętrzne dane.		Poprawność realizacji zaplanowanych celów i zadań komunikacyjnych, efekty działań komunikacyjnych, szczególnie stopień satysfakcji uczestników z jakości prowadzonych działań szkoleniowych i warsztatowych.

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 (Poprawa i wzmocnienie dochodów mieszkańców obszaru z wykorzystaniem ich kreatywności i innowacyjności)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
30 000,00	P.1.1. Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i innowacyjności	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, osoby z grupy w niekorzystnej sytuacji.	operacje własne, konkurs
1 450 000,00	P.1.2 Wsparcie przedsiębiorczości, w tym biogospodarki	Rolnicy, rybacy, przedsiębiorcy, mieszkańcy.	konkursy
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2 (Zasoby regionu podstawą do zrównoważonego rozwoju)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
1 665 000,00	P.2.1 Dostępność infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	JSFP, NGO.	konkursy, operacja własna
240 000,00	P.2.2 ***Podniesienie atrakcyjności miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej***	JSFP, NGO, , LGD	konkursy, operacja własna
70 000,00	P.2.3 Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród społeczności	Stowarzyszenia, LGD	konkurs, operacje własne, projekty grantowe
35 000,00	P.2.4 "Pomorze Zachodnie łączy - szlak pomorskich regionów LEADER"	Stowarzyszenia, partnerzy LGD	projekty partnerskie
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.3 (Kreatywna otwarta społeczność źródłem rozwoju obszaru LGD i jej partnerów)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
60 000,00	P.3.1 Wykreowanie i utworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych	NGO, JSFP,	operacje własne, konkursy, projekty grantowe
50 000,00	P.3.2 Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD "Obszar LGD atrakcyjny dla mieszkańców i turystów"	NGO, partnerzy LGD, mieszkańcy, turyści	operacje własne, projekty partnerskie, konkursy

3860091,20*	P.3.3. wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	osoby bierne zawodowo, osoby zagrożone ubóstwem, lub wykluczeniem społecznym oraz ich rodziny i otoczenie	Projekt grantowy
100 000,00	P.3.4 Razem dla siebie i dla innych	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, osoby z grupy w niekorzystnej sytuacji.	Projekty grantowe, konkursy, projekt partnerski, operacje własne
50 000,00	P.3.5 Powrót do tradycji	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, osoby z grupy w niekorzystnej sytuacji.	Projekty grantowe, konkursy, operacje własne

** W ramach środków EFS+ ujęto kwotę środków stanowiących sumę środków obejmujących wkład EFS plus +wkład własny + wkład krajowy*

Literatura, źródło danych:

1. Bank Danych Lokalnych, GUS, Narodowy Spis Powszechny, Powszechny Spis Rolny,
2. Dane z gmin,
3. spis.ngo.pl,
4. krkgw.arimr.gov.pl,
5. http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/finanse-publiczne/budzety-jednostek-samorzadu-terytorialnego/kwoty-i-wskazniki
6. Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia „Lider Pojezierza" na lata 2014-2020,
7. https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego
8. „Specjalna Strefa Włączenia na obszarze województwa zachodniopomorskiego oraz planowane kierunki działań interwencyjnych". Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego Wydział Zarządzania Strategicznego, Szczecin 2014 r.,
9. „Specjalna Strefa Włączenia na obszarze województwa zachodniopomorskiego oraz planowane kierunki działań interwencyjnych" opracowanie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego -_Szczecin 2020.
10. Ewaluacja instrumentu RLKS w WZ w latach 2014-2020 Stowarzyszenia „Lider Pojezierza" Raport końcowy, Pracownia Badań Soma.